

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul VIII, nr. 10 (94), octombrie 2024 • Apare lunar

24 pagini

Al. Zub - 90 Pe urmele cărturarului

pag. 5

Liviu ANTONESEI

Doru SCĂRLĂTESCU

Sfântul Ierarh Dosoftei
400 de ani de la
naștere (1624-2024)

pag. 12-13

Epocă de aur (II)

Tunurile atomice trec de-a lungul
grădinilor înverzite
muzică folk **sicrie de beton**
transplanturi de inimă
**ultimul poster reproduce pumnul ridicat
spre rîndunele**
victorie cîntă surdomuții olimpiade văd
orbii lui Brueghel
**pe toate străzile orașului lapidări
și iar lapidări**
convingătoare articole împotriva fumatului
un mare umanist își pune ochelarii
opt dioptrii
**și împletește flori pentru fruntea
terroristului blajin**
chevalier sans peur et sans reproche
cine mai are nevoie de marusieni
de poeți cine
**nici un cutremur nu trezește
mormintele glorioșilor**
oricum tot e bine că undeva
îndărătul orizontului
au început să caute resturile vasului Titanic

Petre Stoica

Liviu Ioan STOICIU „Canonizări” conjuncturale	3	Gellu DORIAN Rareșa	15-16
Costantin COROIU Ibrăileanu și cultul iubirii	4	Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000	
Cristina SCARLAT Decupaje critice. Arcadie Suceveanu	6	Jurnal epistolar (XXVI)	18
Vasile FLUTUREL Dulcea înnobilare a cuvântului și a slujitorilor săi	7	Nicolae TZONE „Minunate Meștere Foartă...”	20
Simona-Grazia DIMA <i>Poesis</i>	9	Ionel BOSTAN Literatura - câmp tactic. Anii 1980	21
Victor DURNEA Un „Discobol” uitat - Horia Liman	11	Adrian Dinu RACHIERU Marin Mincu, polemistul intratabil (I)	23
Savu POPA <i>Poesis</i>	14	Constantin PRICOP Poveste despre avangardă și manifestele ei	24

„Caută și păstrează mereu o bucată de cer deasupra vieții tale” M. Proust

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae PANAIT (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin PRICOP (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor DURNIA (victordurnia@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan ADAM, Radu ANDRIESCU, Adina BARDAȘ, Gellu DORIAN, Florin FAIFER, Vasile FLUTUREL, Adrian Alui GHEORGHE, Mihaela GRĂDINARIU, Dan Bogdan HANU, Emanuela ILIE, Gabriel MARDARE, Nicolae MECU, Cătălin MIHULEAC, Flavius PARASCHIV, Ioan RĂDUCEA, Cristina SCARLAT, Gheorghe SIMON, Liviu Ioan STOICIU, Diana VRABIE

CUPRINS

- Liviu Ioan STOICIU** „Canonizări” conjuncturale 3
Nicolae PANAIT Reverii autumnale 3
Constantin COROIU Ibrăileanu și cultul iubirii 4
Nicolae BUSUIOC Despre boemie 4
Liviu ANTONESEI Al. Zub 90 - pe urmele cărturarului 5
Daniel MARIAN Păcatele, iertările, dar și sfintele pedepse 5
Carmen FOCȘA Culese...Pe Alese... 5
Cristina SCARLAT Decupaje critice. Arcadie Suceveanu 6
Daniel Ștefan POCOVNICU „Singularitățile” admirației 6
Vasile FLUTUREL Dulcea înnobilare a cuvântului și a slujitorilor săi 7
Traian D. LAZĂR Un monument livresc-Iuliei și lui B.P. Hasdeu 8
Ștefan AMARIȚEI Despre etimologia cuvântului Moldova 8
Simona-Grazia DIMA *Poesis* 9
Gheorghe LĂZĂRESCU Punte poetică între culturi 10
Cornel Simion GALBEN Lumina din suflet 10
Victor DURNIA Un „Discobol” uitat - Horia Liman 11
Doru SCĂRLĂTESCU Sfântul Ierarh Dosoftei: 400 de la naștere (1624-2024) 12-13
Savu POPA *Poesis* 14
Gellu DORIAN Rareșa 15-16
George VIGDOR Poezie 17
Alexandru PETRIA Poezie 17
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXVI) 18
Dan Bogdan HANU Post(st)ări 19
Leo BUTNARU Căutând termeni de comparație 19
Adrian Alui GHEORGHE „Altarul în reconfigurare” 19
Nicolae TZONE „Minunate meștere Foartă...” 20
Ionel BOSTAN Literatura - câmp tactic. Anii 1980 21
Flavius PARASCHIV Străini 22
Emanuel VASILIU Ea 22
Ioan RĂDUCEA Limitator 70 22
Adrian Dinu RACHIERU Marin Mincu, polemistul intratabil (I) 23
Constantin PRICOP Poveste despre avangardă și manifestele ei 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com
www: exprescultural.ro
facebook.com / expres.cultural
ISSN: 2537-5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat postal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe postale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe postale.

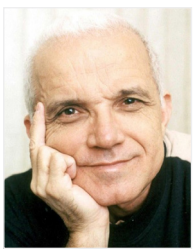
Vă rugăm să scrieți pe mandatul postal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Bogdan Bârleanu.

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**

*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

dtp: bornaz.lucian@yahoo.co.uk

Liviu Ioan STOICIU

„Canonizări” conjuncturale

Am o adevărată „bibliotecă de poezie” – cărți ale poetilor contemporani, în principal, cu auto-graf (cum cred că au, în particular, „optzeciști”, cu un adevărat cult pentru poezie). De câte ori merg la un festival de poezie, mai mereu primesc volume ale poetilor mai mult sau mai puțin „locali” – ceea ce mă onorează. Sunt un cititor serios de poezie, regret că nu am nici o putere să recomand public fiecare carte primită, în genul criticilor. Majoritatea cărților de poezie primite sunt semnate de autori din penumbra literaturii române, care se bucură că scriu și publică și nu așteaptă, resemnați, să fie urcați pe podium. Nu există un inventar al autorilor de cărți de poezie de când se scrie poezie în limba română – de la Revoluție încoace apar cu sutele. La începuturile literaturii române nu se scăpa din vedere numele niciunui poet (inclusiv în secolul XIX, după definitivarea academică-literară a limbii române) – mai apoi, din secolul XX s-a făcut risipă (îndeosebi între cei din avangarda literară), inclusiv în anii popular-socialiști (cum se numea republica noastră România) s-a pierdut urma unor poeți considerați în viață mari. Nu mi dau seama dacă e o problemă că n-avem un inventar al tuturor poetilor care au scos o carte (ținând cont că, natural, fiecare e o sensibilitate aparte, care ar trebui să aibă acces la „inefabil”, la magia așezării cuvintelor mai mult sau mai puțin potrivite într-un vers și un poem) și rămân într-un anonim pagubos, marginalizați (mulți pe nedrept, neavând norocul să fie „băgați în seamă”), ignorați de critica literară; nu sunt premiați și nici cuprinși în dicționare și istorii literare. Nu mai pun la socoteală poeții care nu sunt „canonici” sau incluși în manuale, eventual – în ideea perpetuării numelui lor în literatura română. Lasă că azi și statutul postmodern al poetului adevărat e dus în derizoriu, valoarea i s-a relativizat într-atât, încât „nu mai are nici o posteritate”.

Un exercițiu critic de recuperare a poetelor anonime (care au publicat cărți de poezie, de care n-a auzit nimeni) a făcut Al. Cistelean în trei cărți (ultima, „Fete pierdute. Notițe pentru o istorie a poeziei feminine românești”, Editura Cartier, Chișinău, 2021, dă de gol din titlu motivul, „pentru o istorie a poeziei feminine românești”; că e la modă azi, „feminismul”). Cui folosește? Într-o cronică la această carte de critică, Irina Petraș scria: *Când ai instrumente excelente de analiză, când mai sunt multe de spus despre literatura română de bună calitate, când ai o viață limitată, ca orice muritor, de ce să-ți irosești timpul cu astfel de resuscitări zadarnice ale unor trupuri cu semne vitale infime? Istoria literaturii nu are datoria exhaustivității. Reține ce merită să fie reținut cu o generozitate, totuși, limitată.* „Canonizarea” în poezie (dacă e bun sau slab un poet) e determinată pe criterii de gust conjuncturale. Poezia aparține unor epoci, la fel receptarea critică. Au fost atâtea încercări de „canonizare” a unor nume de la începuturile literaturii române. Scriitori (mai mici sau mai mari, ierarhic) rămași în cărți de critică, în dicționare și istorii literare. Nici vorbă să fie epuizate numele celor ce au scos o carte de poezie, care dispar în neant (dacă nu cumva i se mai găsește cartea într-o bibliotecă publică de renume și ar putea fi citită de curiozitate, azi). Apropo, aceeași Irina Petraș face un inventar (din care eu mai selectez) în „Istoriile literaturii române” (2020): „Lista mea de istorii literare românești, completată cu de neocolit dicționare, panorame, enciclopedii, este impresionantă. «Prima schiță a unei istorii a literaturii române» (Ion Simuț) se conturează în 1867, la Cluj. Justin Popfiiu ține conferința intitulată O

privire fugitivă preste literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturii române și o reia în volumul *Poezie și proză* (1870). De reținut apoi: Aron Densusianu, *Istoria limbei și literaturii române*, 1885; Ioan Nădejde, *Istoria limbei și literaturii române*, 1886; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, 1921; N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, 1925; E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, 1926-1929 și *Istoria literaturii române contemporane*, 1900-1937, 1937; D. Popovici, *Literatura română în epoca «Luminilor»*, curs litografiat, 1938-1939; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi* (I-III, 1940-1945); G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941; Cioculescu, Streinu, Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, 1944; Ștefan Ciobanu, *Introducere în istoria literaturii române. Orientări metodologice*, 1944; Al. Piru, *Literatura română veche*, 1961; *Istoria literaturii române*, I-III, 1964-1973; Ovid. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I-III, 1967-1975; Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, 1971; Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române* (I-III, 1971-1987); Marin Bucur, *Istoriografia literară românească de la origini până la G. Călinescu*, 1973; Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I-IV, 1974-1989; Eugen Barbu, *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*, 1975; *Scriitori români*, 1978, dar și *Dicționarul scriitorilor români*, 1995-1998 (coordonatori M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu); *Literatura română. Dicționar cronologic*, 1979; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la începuturi până azi*, 1981; Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești* (I-IV, 1982-1990); N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, I, 1990; I. Negoitescu, *Istoria literaturii române*, 1991; L. Ulici, *Literatura română contemporană*, 1995; D. Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, 1997; Elvira Sorohan, *Introducere în istoria literaturii române*, 1998; *Dicționar analitic de opere literare românești* (coord. Ion Pop), I-IV, 1998-2002; Ion Bogdan Lefter, *Scriitori români din anii '80-'90. Dicționar bio-bibliografic*, 2001; Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești*, 1950-2000, 2001; *Dicționar esențial al scriitorilor români* (coord. M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu), 2001; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, 2001; *Dicționar general al literaturii române*, I-VII, 2004-2005 (coord. Eugen Simion); Alex. Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane*, 1941-2000, 2005; Ioan Holban, *Istoria literaturii române contemporane* (I-III), 2006; Mircea Ghițulescu, *Istoria literaturii dramatice românești*, 2007; Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române*, 2007; Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, 2008; 2020; Irina Petraș, *Literatură română contemporană. O panoramă*, 2008; *Cronologia vieții literare românești* (coord. Eugen Simion), 10 vol., 2011-2015; Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, 2012-2017; Ioan Holban, *Literatura română de azi, Poezia. Proza*, 2013; Răzvan Voncu, *O istorie literară a vinului în România*, 2013, și *Poeți români de azi*, I, 2015; 2019; Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, 2017; *Enciclopedia literaturii române vechi*, 2018; Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, 2018; Dan Grădinaru, *Calendarul literaturii române pe 250 de ani*, 2 vol., 2019 ș.a.m.d. Li se adaugă mari monografii dedicate unor personalități ale literaturii române, unor curente literare. Au apărut între timp și „istorii” semnate de Cristian Livescu și Mihai Iovănel (care arată „trendul din viitor”). Comparându-le, vedem și ce poeți au contat într-o epocă, cu titlu de curiozitate.

1995-1998 (coordonatori M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu); *Literatura română. Dicționar cronologic*, 1979; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la începuturi până azi*, 1981; Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești* (I-IV, 1982-1990); N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, I, 1990; I. Negoitescu, *Istoria literaturii române*, 1991; L. Ulici, *Literatura română contemporană*, 1995; D. Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, 1997; Elvira Sorohan, *Introducere în istoria literaturii române*, 1998; *Dicționar analitic de opere literare românești* (coord. Ion Pop), I-IV, 1998-2002; Ion Bogdan Lefter, *Scriitori români din anii '80-'90. Dicționar bio-bibliografic*, 2001; Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești*, 1950-2000, 2001; *Dicționar esențial al scriitorilor români* (coord. M. Zăciu, M. Papahagi, A. Sasu), 2001; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, 2001; *Dicționar general al literaturii române*, I-VII, 2004-2005 (coord. Eugen Simion); Alex. Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane*, 1941-2000, 2005; Ioan Holban, *Istoria literaturii române contemporane* (I-III), 2006; Mircea Ghițulescu, *Istoria literaturii dramatice românești*, 2007; Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române*, 2007; Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, 2008; 2020; Irina Petraș, *Literatură română contemporană. O panoramă*, 2008; *Cronologia vieții literare românești* (coord. Eugen Simion), 10 vol., 2011-2015; Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, 2012-2017; Ioan Holban, *Literatura română de azi, Poezia. Proza*, 2013; Răzvan Voncu, *O istorie literară a vinului în România*, 2013, și *Poeți români de azi*, I, 2015; 2019; Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, 2017; *Enciclopedia literaturii române vechi*, 2018; Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, 2018; Dan Grădinaru, *Calendarul literaturii române pe 250 de ani*, 2 vol., 2019 ș.a.m.d. Li se adaugă mari monografii dedicate unor personalități ale literaturii române, unor curente literare. Au apărut între timp și „istorii” semnate de Cristian Livescu și Mihai Iovănel (care arată „trendul din viitor”). Comparându-le, vedem și ce poeți au contat într-o epocă, cu titlu de curiozitate.

Nicolae PANAITE

Reverii autumnale

Prin anii 60 ai secolului trecut, m-am bucurat de o toamnă nespuns de bogată în ceea ce înseamnă frumusețile și legendele ei, rodurile ajunse la maturitate, dar și de trăirea unor sentimente fremătătoare pe care atunci mi-a fost mai greu să le înțeleg și să le decodific. Plouase destul pentru ca dealurile din jurul Stavnicului să arate întinerite de iarba grasă și verde ce le învelea.

Mă întorceam de la paza viei noastre din Căpotesti, nu de puține ori, după miezul nopților negre ca smoala. Nu știu cum puteam eu să împiedic vreun răufăcător să nu vină la furat de struguri. Deși eram în clasa a VII-a, tata mă trimitea să păzesc via. Recunosc că niciodată nu am prins pe nimeni și nici urme de hoți nu am găsit. Stăteam în prima jumătate de noapte și păzeam via fără nicio frică. Chiar nu știam atunci ce-i teama.

Într-o duminică de sfârșit de septembrie, am ajuns la vie odată cu asfințitul soarelui. Bătea un vânt cald, șoptitor de taine, prietenos și binefăcător. Când soarele a trecut dincolo de sprânceana Dealului Ipatelui și amurgul cuprindea întreg orizontul, aud o voce îmbietoare în spatele meu: „Jane dă-mi câțiva struguri, dar să nu-i spui tatălui tău”. Mă întorc spre glasul doritor de poamă și îi spun: „du-te și umple-ți sânul cu struguri până nu mai încap”. Fata care vorbea cu mine semăna leit cu Florina, fiica morarului, cea mai frumoasă și mai sânguincioasă la învățătură din clasa mea. Apropiindu-mă de ea mai atent, nu mai eram atât de sigur dacă era colega mea dintr-a VII-a... Făptura-i luminoasă, obraji rumeni și ochii de un verde accentuat, o făceau să semene cu un fel de floarea soarelui care se uita odată cu mine la astrul zilei ce ajunsese dincolo de deal, încât ai fi zis că lunecă în cunoscuta pietrărie a Ipatelui... Am însoțit-o pe cea care credeam că-i Florina, colega mea, până la tufele de fragă neagră, după dorința ei... A cules vreo șapte-opt struguri, apoi fixându-mă cu privirea, mi-a spus că trebuie să plece imediat, ca să nu lipsească, în acea noapte, de la nunta mătușii sale din satul Hadâmbu, unde este cunoscută mănăstire, aflată la vreo trei kilometri de vie. Dorind să fiu mai aproape de colega mea, am făcut câțiva pași spre ea, dar, nu știu de ce, ea a păstrat o anumită distanță... Lumina de pe chipul ei deveni un nour care se înălța ducându-se spre amonteale râului Stavnic...

Toamna apele se rostogolesc între ele; cele din adânc ajung la suprafață, iar oglinda apei ajunge la prund răscolindu-l... Astfel, toată lumea viețuitoarelor apei primește oxigenul necesar continuării vieții...

Într-un alt octombrie, fiind în Grădina Botanică din Iași, în jurul lacului Nuferilor era un spectacol al Operei ieșene. Printre balerinele prezente am zărit-o parcă și pe Florina, fata căreia i-am astâmpărat pofta de struguri... Bucurându-mă de jocul artiștilor, m-am apropiat de ea și de scena amenajată special pentru eveniment. Deasupra pieptului, către baza gâtului am văzut niște forme de strugure. Am stat până la sfârșitul spectacolului. Spre dezamăgirea mea, nu am mai văzut-o printre actorii care faceau reverență...

Toamna, anotimpul culorilor aprinse, ale copacilor și câmpului, este cel mai mare tablou pictat din cer de o nevăzută mână. În acest anotimp devenim visători și nostalgici. Fiecare frunză îmi vorbește despre fericire, planând ușor către pământ din pădurile toamnei.

În octombrie anul trecut, mă plimbam pe un traseu ușor de parcurs din Munții Neamțului. Era un peisaj sălbatic și romantic în mijlocul Carpaților Orientali. Liniștea deplină a lumii montane care mă înconjura și privelește feerică ce se pierdea în depărtări îmi tăiau respirația. De-a lungul traseului erau amenajate unele locuri de popas. La fiecare astfel de loc atârna o cutie metalică, în care se aflau câteva ustensile de scris și un caiet. Am citit cu interes însemnările drumeților care trecuseră pe acolo în ultimele luni. Mai toți consemnaseră ce zi frumoasă au petrecut alături de cei dragi în acest peisaj de vis. Am găsit în acel caiet captivant un text în care am descifrat mesajele unui suav suspin; la sfârșitul celor consemnate am văzut semnătura Florinei, fata morarului.

În această toamnă, într-o duminică, m-am dus iar pe meleagurile natale pentru a mă încălca cu bună energie pe care întotdeauna o primesc când hălăduiesc prin vatra copilăriei. Se îngâna de-a binelea ziua cu noaptea, când am trecut prin dreptul plopului de la casa noastră veche. Frunzele lui, mișcate de susurul blând al vântului, aveau un freamăt care parcă îmi vorbea: uite-o pe Anișoara lui Sbângu la poartă cu Victor al lui Frunză. Întorcându-mi capul, îi văd pe cei doi care au scânteiat satul cu poveștile lor de iubire din anii 60 ai secolului trecut. Banca veche, pe care s-au îmbrățișat odinioară, poleită de razele lunii, cu tot cu ei, am văzut-o lunecând pe apele Stavnicului ca o luntre către crângul Căpotestilor în care și azi mai este ascunsă printre copaci casa pădurarului de atunci...

Ibrăileanu și cultul iubirii

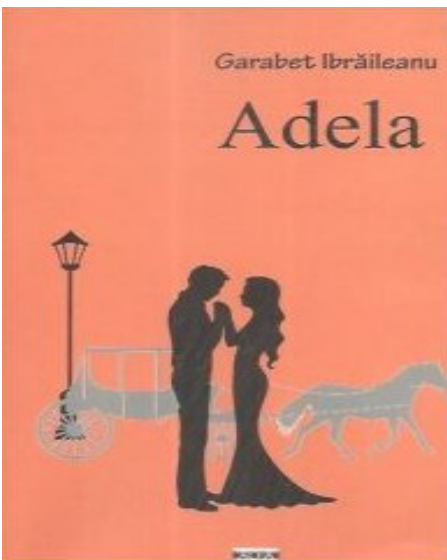
În eseu introductiv la ediția integrală din colecția *Opere fundamentale*, ediție coordonată de istoricul literar ieșean Victor Durnea, Eugen Simion afirmă că Ibrăileanu este „un critic complex, interesat de speculația morală și de analiza stărilor de conștiință”. Un critic care, deși încă marcat de spiritul secolului XIX, nu a fost prizonierul unui timp, al unui curent anume și, cu atât mai puțin, al unei mode. Spirit contradictoriu, el a putut surprinde prin unele aprecieri și judecăți critice. Iar nedreptățile și erorile marilor critici par – și nu o dată chiar sunt – și ele tot atât de mari. Există destule astfel de exemple, unele binecunoscute: Lovinescu față cu Caragiale sau Călinescu față cu Bacovia. Că lui Ibrăileanu nu-i place poezia lui Macedonski întrucât ar fi lipsită de realism (!) nu e numai o chestiune de gust, iar respingerea de către marele critic de la *Viața Românească* a romanului *Ion* al lui Liviu Rebreanu este aproape de neînțeles. De neînțeles, dar explicabil, totuși, dacă ținem seama de structura spirituală, de ideologia și, în definitiv, de concepția estetică a criticului și moralistului. Dar, dincolo de toate acestea, intuiția, inteligența critică și sensibilitatea lui Ibrăileanu își spun până la urmă cuvântul. O atestă fără putință de tăgadă eseu devenit clasic *Creație și analiză*, ce face dovada unui gust de o rară finețe și a unei cunoașteri profunde a romanului european. O scriere prin care Ibrăileanu se racordează firesc la spiritul timpului și, din anumite puncte de vedere, chiar își depășește epoca. Analizează cu un ochi de mare expert douăzeci și doi de prozatori, numărați ca atare de Paul Zarifopol, și distinge ferm între proza analitică și proza de creație, punctul forte fiind analiza lui Marcel Proust. O analiză, subliniază Eugen Simion, „excelentă, cea dintâi în critica românească de asemenea proporții și cu atâta pricepere. În genere, insistența pe care el o pune în favoarea prozei de analiză este salutară și protocronică în literatura română”. În același eseu, Ibrăileanu, cu vocația sa de moralist „care știe să vadă și crede în ceea ce spune” – vocație probată și în *Privind viața* sau în romanul *Adela* – „face o analiză splendidă a psihologiei feminității”. Și, într-adevăr, este uimitor cât de profund înțelege psihologia feminină acest bărbat care a iubit mai mult femei din cărți, din marile romane rusești și franțuzești. Acest incomparabil cititor care, cu o voluptate de maniac al lecturii, după o pregătire ce se repeta până în cel mai mic amănunt, de fiecare dată un adevărat ceremonial, descris cu o de neuitat vibrație afectivă de Valeriu Cristea, își relua călătoria în alte lumi ce i se păreau mai vii, mai adevărate decât cea reală, bunăoară într-o lume de conți ca aceea din *Război și pace*, pentru a se bucura încă și încă o dată de frumusețea, puritatea și fericirea Natașei Rostova dansând la primul ei bal, cel mai romantic și mai somptuos bal din toată literatura universală. Aforismele lui Ibrăileanu din *Privind viața* care au ca temă principală iubirea își găsesc ilustrarea epică în *Adela*, cel dintâi roman de analiză din literatura română. Eugen Simion observă că în *Adela* Ibrăileanu „exprimă în chip direct, mai concentrat decât Sadoveanu, a cărui poezie a naturii a analizat-o de atâtea ori, poezia naturii grandioase în vecinătatea căreia se desfășoară această mică dramă sentimentală în care eroii se iubesc citind romane de dragoste celebre”. Figura personajului masculin din această narațiune nonfictivă sub formă de jurnal, în care nu se petrece nimic spectaculos, dar care captivează ca un roman de aventuri, este cea a unui bărbat „trecut prin mai multe iubiri, (care) simte angoasa morții și justifică iubirea ca o formă terapeutică împotriva fricii de neant”. La tomnatica și problematica vârstă de 40 de ani, Emil Codrescu îi apare munteanului Eugen Simion ca un Werther moldovean. Criticul a văzut bine și a definit subtil prin această formulă o anumită factură sufletească. În spațiul românesc, Werther nu poate fi decât moldovean.

În eseu *Un artist* din volumul *Despre lucrurile*

cu adevărat importante, al lui Alexandru Paleologu, recitesc câteva propoziții memorabile privind romanul *Adela*. Paleologu pleacă de la ceea ce a văzut Lovinescu în romanul lui Ibrăileanu: „model de literatură psihologică străbătută de o poezie rară”, de „o poezie discretă”, sub al cărei val „lipsa de expresie binecunoscută a criticului dispare”. Numai că, în opinia lui Paleologu, *Adela* nu este nicicum un corp eterogen în ansamblul operei lui Ibrăileanu. Dimpotrivă, romanul se află într-o perfectă armonie cu tot ce a scris el. „Femeia – afirmă Paleologu – e poate principala temă a scrisului lui Ibrăileanu”. În articolele despre condiția femeii, în eseurile critice, în *Privind viața* și mai ales în romanul *Adela*, „se simte acea înfiorare în fața feminității, acea uimire și compasiune pentru fragilitatea trupeză și umilinta fiziologică a femeii, acea obsedantă curiozitate pentru sufletul femeiesc, care sunt proprii oricărui artist”, căci „asta a fost în realitate Ibrăileanu: un mare prozator, adică un artist”, conchide Alexandru Paleologu.

În treacăt, am putea să ne întrebăm: câți dintre prozatorii români dovedesc o atât de fină percepție a sufletului feminin, câți au „obsedantă curiozitate” de a-l cunoaște și capacitatea de a-l intuit?! Foarte puțini. Unul este, neîndoios, Marin Preda, căruia Paleologu îi creiona un memorabil portret, scriind că el „gândea profund” și „era un domn” ce se aseamăna mult cu celebrul erou din *Război și pace*, Pierre Bezuhov – „cel mai desăvârșit domn dintre toate personajele literaturii universale”. De obicei, prozatorul român este stângaci și superficial în „tratarea” relațiilor de iubire și a scenelor erotice. Vrând să fie pudic, și nu doar în limbaj, sfârșește prin a fi neverosimil, artificial, uneori trivial. Or, ceea ce prin obiectivul fotografiei poate fi vulgar, sub penelul unui mare pictor sau sub pana unui mare scriitor ca Marin Preda (vezi, de pildă, episodul de o „frumusețe tolstoiană”, cum zice același Paleologu, de la începutul romanului *Delirul*) ori a lui Vargas Llosa (scenele de amor plenar din *Războiul sfârșitului lumii*) ilustrează în fond ceea ce aș numi o metafizică a erosului, lesne de remarcat și în romanele lui Nicolae Breban. Referindu-se la stilul lui Ibrăileanu, Al. Paleologu dă o replică celor cantonați într-un clișeu, și anume pretinsa lipsă de stil a celui despre care Mihail Ralea afirma că a fost „maestrul suprem a trei generații de scriitori”. Paleologu subliniază că Ibrăileanu este „un artist al exprimării frapante și memorabile... un remarcabil stilist, adică unul care găsește stilul fără să-l caute, stilul immanent și fatal, dictat de stricta necesitate a definitivei precizii...”. În fine, un comentariu al său de doar câteva rânduri echivalează cu o întreagă exegeză privind finețea analizei psihologice a lui Ibrăileanu. Este vorba despre scena din antepenultima pagină a romanului, când landoul cu care pleacă *Adela* se depărtează fluturând un voal în semn de adio. „În acest moment începu trecutul...”, notează romancierul, trăgând astfel o cortină plină de semnificații, iar Paleologu comentează: „Trecutul are întotdeauna un început hotărât. Cel mai adesea nu-l percepem. Perceperea lui e cutremurătoare. Numai el e irevocabil, numai el e absolut. Și din ce în ce mai tainic”.

Teritoriul în care Ibrăileanu și-a petrecut viața l-a constituit literatura. Este ceea ce îl apropie de rivalul său mai „expresiv” – Lovinescu. Își și despart însă multe „lucruri cu adevărat importante”. Nu în ultimul rând, faptul că, deși ambii au abordat și genul epic, spre deosebire de autorul modestelor narațiuni *Bălauca* și *Mite*, Ibrăileanu s-a dovedit a fi un mare prozator, care a dat literaturii române primul roman de analiză psihologică. O capodoperă de o prospețime stilistică aproape neatinsă la un veac de când a fost scrisă.

Despre boemie

Îmi place singurătatea doar pentru puțin timp, mai mult prietenia, la rândul ei întreruptă (tot ca timp) de retragerea în marginalitate. E un fel de boemie și asta, chiar cu riscul nerecunoașterii ei pe față. Viața de azi nu prea ne îmbie spre romantism, cu lirismul, visarea și melancolia lui, spre firea de boem în a ignora conveniențele impuse și a nu-și face grija zilei de mâine. Idealism și nonșalanță? Sau să fie o nevinovată detașare de mediul pe care nu-l accepți oricum. Ne amintim de paradoxul lui Balzac: „Să nu ai nimic, dar să trăiești din plin din tot ce ai”. Dintr-o biografie romanțată, portretul lui Baudelaire apărea ca un „dandy insuportabil”, un contestatar, un revoltat din al cărei operă se desprinde tipologia existențială deopotrivă ironică și tragică. Louis Aragon detesta societatea, preferând să frecventeze cafelele și să se plimbe pe străzi în uitare de sine, ignorând moraliștii: „Cafeaua mea nu seamănă cu a altora. Fiecare își trăiește sau își irosește viața într-un mod în care este mai presus de înțelegerea celorlalți”. Mai pot fi înțeleși azi boemii? În ochii celorlalți sunt niște desueți, niște roman-tici, privilegiați ai libertății interioare și nesupuși realității care calcă în picioare eleganța aristocratică și profunzimea abaterii în umbra căreia se ascunde sentimentul naivității de a crede că talentul te salvează. Este cazul artiștilor cu înfățișarea vizibil boemă, în sensul frumos al termenului. Dar cum se mai recunoaște azi un boem sadea? „Semnificația i s-a schimbat odată cu epocile: din mod de viață vagabond, din stil de viață marginal și precar, a fi boem e alunecarea către arta de a fi iconoclast” (Cristina Hermeziu). Artiștii de azi mai sunt boemi? Poate unii dintre cei care nu se pierd cu totul în mișcarea biologică și social-politică din zilele noastre.

Ne întoarcem în timp și-i căutăm pe boemii din cultura română. În literatură, unul dintre exemple este Emil Cioran, interesat de viața trăită între negație și lehamite, între indisponere și agasare, persiflând unele principii și idei impuse în timp, cu viziunea sceptică asupra existenței omului, ca în „Pe culmile disperării”. Boemul care a refuzat toate onorurile și premiile literare. Se știe că din memorialistica lirică și din eseistica epistolară se dezvoltă creația colorată cu sentimente și trăiri în vecinătatea atmosferei de boemie, tipică în ridiculizarea speranțelor deșarte. Prin anecdote, glume și satire, prin pamfletul cu al lui sarcasm moral-ascetic, în opoziție cu conformismul păgubitor în parametrii realității, prin înălțimea sublimă a gândirii lor, creatorii au sintetizat și boema perioadelor respective, de la Alecu Russo și Heliade Rădulescu la Alecsandri, Eminescu, Creangă, la Arghezi, Șt. Augustin Doinași și Al. Paleologu și încă alții. Al. O. Teodoreanu cultiva cu bonomie logosul tradițional într-un acut simț umoristic. Romantism și nostalgie, un melanj de cugetări, tandră oscilație între drumul către sine, voie bună și tristețe, până la pura visare și sentimentul relativizării. Au adorat și detestat în egală măsură lumea ideală și sordidă, prin voluptatea imaginativului, iar prin teroarea realului au animat parcă apele fumurii în oglinzile cărora ființele și lucrurile iau înfățișări ciudate și stranii.

În alte vremuri gândul se exprima la nivel de bune aspirații, astăzi este subjugat mai mult pragmatismului. Azi doar ne amintim de boemia care întruchipa zămbetul, plăcerea și emoția întâlnirilor între excentrici, fanteziști și insolitiți, de fapt, între prieteni paradoxali și fantasmagorici, într-un fel năstrușnici, pidosnici, adunați în jurul cafelei și a paharului cu vin, chit că la urmă fiecare se scotocea cât mai adânc în buzunare pentru a face plata. Dar ce bucurie a dialogului înfiripat și ce mângâiere în a te simți ușor în pielea ta!

Cu ceva ani în urmă, cei nouă-zece amici (literați, pictori, universitari, jurnaliști, editori, la doamna M – gazdă minunată) își dădeau lunar întâlnire pe strada Lăpușneanu (la Iașul Bursei), gustând din vraja firilor libere de orice constrângeri, uitând de realitatea sumbră și chiar de „a fi cel mai cel”, în schimb cuvintele purtătoare de imaginație luau zborul visului înflăcărat într-un timp nocturn, ca în poveștile lui Somadeva. Da, ca-n frumoasele narațiuni ale secolului XI sanscrit. N-o fi asta o imaginație dăunătoare, poate una fantezistă, cel mult un fel de atac voalat la adresa secolului nostru? Eram absorbiți de „viciul” disocierii unor sensuri de idei pentru a nu ajunge la sentimentul interpretării unice. Am fi căzut în monotonie și-n plictisul monologului inhibitor, ca să nu spunem inhibitor.

Început de boemie sau sfârșitul ei înainte să înceapă? În tot cazul, o încercare de a readuce cercul de boemi ieșeni de altădată, fără insolentă că ne-am fi înscris cu brio în sfera lui. Doar o fantezie prin care să prindem o picătură din sublimul altei existențe, una desprinsă din ridicolul și cinismul jocului restrictiv și obedient. Boema de azi, cât mai este, ar avea nevoie mai ales de un spațiu convivial în care spiritul (în lipsa mizeriei materiale) să depășească tristețea, să plutească pe valul reveriei gânditoare la braț cu entuziasmul bunei dispoziții. Măcar din când în când sufletele boeme să rezoneze cu ceea ce poate fi în consonanță boemia lor.

Liviu ANTONESEI

Al. Zub 90 - Pe urmele cărturarului

În această lună, cărturarul Alexandru Zub a împlinit 90 de ani. Frumoasă vîrstă, care mă îndeamnă la câteva memorii, care se întind pe mai bine de jumătate de veac. L-am văzut prima oară pe cînd eram student, cu prilejul lansării cărții sale despre dimensiunile istoriografice ale Junimii, carte despre care am și scris un articol în **Opinia studentescă**, poate unul dintre primele mele articole, de care am fost atît de mîndru încît l-am vizitat la institut ca să-i înmînez un exemplar din revistă. Cum i-am citit cam toate cărțile apărute ulterior, acoperind și o parte din lacunele din urmă, acest gest avea să se repete, devenind un mic ritual. Întotdeauna, cînd ajungeam cu o nouă revistă, urma o discuție, la o cafea, „o cafea la Zub”, cum spuneam eu și colegul meu Mihai Dinu Gheorghiu, cînd mergeam împreună. Adesea, plecam de acolo cu gențile pline de cărți, Dl Zub nu este un cititor egoist, împrumută cărțile pe care le deține celor interesați. Uneori, le dăruie sau dăruie o copie xerox. O să încerc aici un fel de portret de cărturar și maestru...

Încă de la începuturi, de cînd era tînr cercetător la **Institutul de Istorie și Arheologie** din Iași, înainte de a cunoaște măruntaiele imunde ale Gulagului românesc, domnului Alexandru Zub i se conturase deja misiunea – refacerea în ansamblu și în detalii a istoriei istoriografiei moderne, refacerea sintetică și critică a principalelor momente și portretizarea completă a principalelor personalități ale acesteia. Înainte de arestare, începuse deja lucrul la o amplă bibliografie a operei lui A. D. Xenopol. La reîntoarcerea din aspră călătorie a prizonierului, își va relua travaliul ca și cum nici nu ar fi fost plecat, în cel mai deplin înțeles al formulei *sine ira et studio*, ceea ce mărturisește cu asupră de măsură în ceea ce privește tăria de caracter a cărturarului ieșean. Pentru că absentase, fără voia sa, șapte ani, cei șapte ani „slabi”, de la nobila misiune, a resimțit cu extremă acuitate sentimentul urgenței, devenind ceea ce atît prietenii cît și neprietenii numeau și numesc, care cu admirație, care cu invidie, „uzinele intelectuale Al. Zub”. Între 1971 și 1975, trei masive biobibliografii acopereau deja viețile și operele celor trei corifei ai istoriografiei asupra cărora va „peregrina în zăbavă” insistent de-a lungul deceniului opt: Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol și Vasile Pârvan. Dar bibliografiile nu erau decît punctul de plecare, fiind urmate imediat de monografiile aferente și urmate de ediții, culegeri de studii ori de documente inedite. Sfîrșitul deceniului și deceniul următor aveau să aducă din partea infatigabilului savant acoperirea principalelor momente ale istoriografiei românești moderne: romanticismul pașoptist și postpașoptist, junimismul, școala critică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, școlile interbelice. La mai puțin de douăzeci de ani de la reîntoarcerea la unelele de lucru și la treizeci de la inițierea, înainte de condamnarea din 1958, a acestui ambițios proiect, acesta era dus la bun sfîrșit, cel puțin în liniile sale mari, iar Al. Zub ar fi putut spune pe drept cuvînt că și-a împlinit misiunea. Doar că un cărturar de asemenea dimensiuni nici nu are o singură misiune și nici nu o socotește vreodată încheiată! De-a lungul muncii urieșești la acest proiect ambițios, istoricul și-a mai găsit vreme pentru mii de studii și articole, care au intrat ori nu în alte volume – și asta va da de lucru celor ce vor porni cîndva pe urmele sale, așa cum a pornit D-Sa pe urmele unor Kogălniceanu, Xenopol, Iorga ori Pârvan! –, pentru coordonarea unor volume colective tematice, pentru abordarea dimensiunilor inter și transdisciplinare ale istoriei în ansamblul disciplinelor antropologice, pentru analiza temporalității scurte, medii și lungi, pentru surprinderea sensurilor Revoluției franceze ș.a.m.d.

Ca să nu mai spun că, fidel înțelesului global, în sensul unei antropologii generale, pe care îl dă D-Sa istoriografiei, a mai găsit timp și pentru inițierea în „proceduri” a unui colectiv informal de tineri cercetători din toate domeniile umanioarelor, în cadrul unui aproape clandestin „cerc de istoria și filosofia culturii”,

pe care l-a adăpostit la Institutul de Istorie din Iași în a doua jumătate a anilor optzeci, deci în perioada cea mai sinistă, inclusiv din punctul de vedere al supravegherii, a cea- ușismului. În absența exemplului luminos, iradiant, al D-Sale, în absența „scepticismului tonic” pe care-l împrăstia în jur, mulți dintre cei care i-am trecut pragul ne-am fi pierdut pe drum ca intelectuali, ori nu am mai fi fost deloc în această lume: Sorin Antohi (filolog), Dan Petrescu (filolog), Ștefan Afloroaei (filosof), Mihai Dinu Gheorghiu (sociolog), Andrei Corbea (filolog), Valeriu Gherghel (filosof), Ștefan Lemny (istoric), Luca Pițu (inclasabil), Lucian Nastasă (istoric), eu, poate și alții pe care nu mi-amintesc pe moment. Tineri pe atunci, acești autori au fost atrași în colaborarea la volume colective tematice, în limbi străine, destinate congreselor internaționale de științe istorice. Cîteva din cele mai bune studii ale mele își datorează existența presiunilor amicale ale marelui savant.

Nu reușesc să mi-i amintesc pe toți tinerii cercetători din domeniul istoriei care au gravitat în jurul său la Institutul pe care, după Revoluție, har Cerului, l-a condus vreme de peste două decenii. Privat, ca și un Constantin Noica de pildă, de posibilitatea de a preda la Universitate din pricina trecerii sale prin închisorile politice comuniste, Dl. Zub s-a dovedit un extraordinar profesor, dacă nu și psihoterapeut!, pentru noi toți și pentru alții, nenumiți. După 1990, i s-au deschis din fericire și porțile Universității. Unii dintre noi s-au împrăștiat în lumea (academică sau nu) largă, dar măcar un lucru e sigur – nu-și fac de rîs profesorul pe acolo pe unde s-au dus, pentru că i-au învățat bine lecția de seriozitate și probitate academică. Iar noi, cei care am rămas aici, am rămas, de fapt, cu o singură grijă majoră – să nu fim puși în situația să roșim atunci cînd dăm ochii cu profesorul nostru neoficial. Și, din acest motiv cu siguranță, ne-am ferit, pe cît a fost omenește posibil, de „porcăriile” pe care, generoasă cum se întîmplă să fie, viața ți le scoate mereu în cale.

Dar să revin la pariul principal, acela pe care și l-a pus profesorul în 1957, la terminarea studiilor, în cursul primei treceri, meteoică, prin **Institutul de Istorie și Arheologie** din Iași. A fost acesta cîștigat? Da, dacă mă gîndesc că principalele personalități și momente, răs-pîndite pe o durată mai lungă de o sută de ani, au fost deja acoperite. Nu, dacă mă gîndesc la stilul de muncă perfecționist al Profesorului. În ce mă privește, de fapt, în măsura în care am reușit să-l înțeleg pe acest cărturar care nu cunoaște nici senzația oboselii, nici pe cea a automulțumirii, știu că Al. Zub nu va socoti pariul/proiectul dus la bun sfîrșit decît în momentul în care aceste abordări punctuale (personalitățile) și secvențiale (momentele) se vor fi topit într-o sinteză finală. Știu, prin urmare că, dincolo de diversitatea proiectelor de cercetare ale momentului actual, pentru că forța curiozității acestui savant este practic infinită, asta se zămislește în labirinturile invadate cărți, publicații, fișe, fotocopii și în cele ale minții desigur. Asta se zămislește, pentru că nimeni altcineva din cîți cărturari contemporani cunoscuți n-ar putea să producă. Nu dintr-o incapacitate înăscută, ci pentru simplul motiv că nimeni nu are deja „materia” prelucrată, așa cum D-Sa a reușit să și-o prelucreze. Și-a luat un răgaz de ceva mai mult de un deceniu, pentru așezarea în matca lor a lucrurilor, pentru decantarea ideilor privind acest majestuos ansamblu în mișcare. Și-a luat răgazul în această privință, vreau să spun, căci altfel cînd și-a mai luat prodigiosul cărturar vreun răgaz în general!? Însă, în momentul în care vom ține în mînă monumentalul op, ori monumentalele opuri!, sau o carte mai mică esențializată, vom avea aceeași senzație pe care o avem ținîndu-le pe cele ale marilor săi înaintași, de la Kogălniceanu, Xenopol, Iorga și Pârvan la David Prodan, istoricul contemporan pe care l-a simțit atît de aproape, ca stil și destin de cărturar, deși zonele lor de preocupări erau totuși atît de îndepărtate. Vremurile sînt înaintate, dar ceva îmi spune că va veni momentul...

Daniel MARIAN

Păcatele, iertările, dar și sfintele pedepse

Ce ne facem atunci cînd viața ne trișează iar fericirea stă bine ascunsă după colț și în loc să fie luminoasă și blîndă... în mod paradoxal își ascute ghearele, devenind treptat o scorpie... Indiscutabil, întreaga lume ajunge să se schimbe în jurul nostru, sau cel puțin așa ni se pare nouă.

În jungla cruntă a dilemelor existențiale, **Cristina Danilov** dezvăluie ceva mai periculos decît Cutia Pandorei, și anume **„Cufărul lui Cain”**. Acea colecție, plecată de la generic și particularizată pe parcurs, a trăirilor afective care pot marca major, sau chiar definitiv, ființa.

Aidoma unei corespondențe cu sinele multiplicat, sunt scoase la iveală trăsături atît de firești dar despre care noi posibil să nu fi știut sau am uitat că există...

Pe marginea *suferinței*, de pildă, găsim astfel o pledoarie, amplu și decis argumentată, pentru trecerea cît mai înțeleaptă cu vederea (dar nu și uitarea!) a celor ce ne-au pricinuit rele. Ceea ce este lecția supremă a spiritului creștin!

Multe alte aspecte despre felul în care (inter)reacționăm, sunt tratate cu pricepere și răbdare, de către Cristina Danilov, în dublă ipostază aici (ca și în cartea precedentă, „Fuga din Babel și alte povestiri pentru suflet”), de scriitor și psiholog. Legate între ele printr-un fir nevăzut, acela al conștientizării și al calculului emoțional, îndeletniciri obligatorii fără de care nu vom putea să ne credem pe noi înșine.

Așadar, într-o inspirată ordine de idei, găsim dezbătute caracteristici și ipostaze de primă importanță, sub titluri clar reprezentative, chiar programatorii/programatice, precum: „Așteptări, resentimente”, „Da, sunt vinovați!”, „Contagioasa aroganță”, „Cine zice, ăla e!”, „Sclavul înăscut”, „Până la Dumnezeu te mănîncă sfinții”, „Gîndurile noastre, sentimente”, „De ce m-ai înșelat?”, „Nota de plată”, „Iluzia fericirii”.

Pe de altă parte, nu lipsește nici parabolicul (de factură simbolică), într-o coordonare ce pare sub hipnoză semantică, și enumerăm aici: „Ringelmann și cartofii”, „Cialdini, pătrunjelul și cabina de vot”, „Regină pe un tron de paie”, „Draga mea fantomă”, „Inflația lui Reckwitz”, „Văcarul supărat pe sat”, „Munchausen, povestea în care te crezi iubit” și, nu în ultimul rînd, „Geometria dragostei”.

Ceea ce se poate identifica drept factor comun acestor scrieri aparent stătătoare de sine, este, desigur, buna cunoaștere a substratului mental uman, lucru deloc ușor, care ne-a dat și ne va da întotdeauna multă bătaie de cap.

De notat limbajul cald și cursiv, nepretențios, al expozeului literar și de specialitate, pe care Cristina Danilov ni l-a pregătit, ceea ce dă o dublă valoare acestei cărți.

Iar pentru a conchide, vom mai spune doar atît: iată, *Cufărul* a fost deschis și, cum ar putea spune un titlu doar ipotetic, „Mai departe, Dumnezeu cu mila!” – de cei care cu siguranță se vor regăsi în cel puțin una dintre situațiile descrise și comentate cu generozitate de către autoare. Și, de ce nu, putem bănuși că această a doua carte de gen este doar o etapă dintr-un consistent șir cu lucrări similare, înnobilînd deopotrivă arta scrisului cu cea a citirii sufletului.

Culese...Pe Alese...

1.
Un cunoscut actor, născut în 1963, deci, a intrat la IATC (actual UNATC) la o concurență de 20-30 candidați/loc, interpretează, în filmul **MOON HOTEL KABUL**, produs în 2018, rolul unui re-dactor șef al unui ziar, care, la un moment dat, spune: „...Poate, vine și PRIMUL MINISTRU...” Deci, nu doar actorul în cauză, dar nimeni din echipa de filmare (regizori, actori, operatori), nu a știut că se spune, corect: „PRIM MINISTRUL” de vreme ce nu l-a corectat.

2.
Pe TVR1, s-a transmis, vineri, 24 mai, 2024, în cadrul emisiunii „GALA UMORULUI”, un fragment din cunoscuta comedie a lui Caragiale, **D-ALE CARNAVALULUI**, în interpretarea regretaților actori Gina Patrichi și Octavian Cotescu. Personal, nu mi-a venit deloc să rîd, vîzînd că pe burtieră scrie: „...fragment din SCHIȚA „D-ALE CARNAVALULUI”.

3.
Un concurent la **CÂȘTIGĂ ROMÂNIA**, îl crede pe celebrul regizor Liviu Ciulei, autorul romanului „Adam și Eva”-scris, de fapt, de Liviu Rebreanu. (Precizare: concurentul avea studii superioare).

Carmen FOCȘA

Cristina SCARLAT

Decupaje critice. Arcadie Suceveanu

SURPRIZE

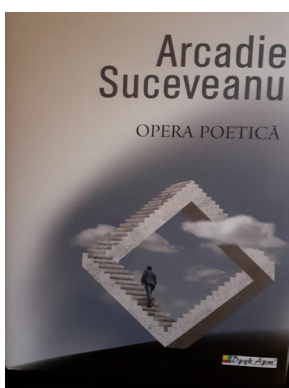
După ce, cu ceva vreme în urmă, descopeream cu surpriză volumul despre Paris al poetului Arcadie Suceveanu, căruia i-am oferit o cronică¹, iată că, din nou, regăsesc cu aceeași surpriză versurile vibrante ale autorului din Cernăuți, de astă dată în generoasa antologie apărută la editura Druk Art².

Dacă vă e dor de poezia cu carne, cu volane, cu aripi, cu parfum, cu lacrimi, cu brize, cu răcoare, cu pădure, cu miez dulce și proaspăt, chiar dacă vremurile par a-i fi potrivnice, o veți regăsi în paginile doldora de surprize, ca de un abur parfumat de pâine proaspătă. Autorul ne oferă, cu fiecare pagină,

PÂINE ȘI MIERE

în contrabalans la pâinea și circul lumii, care-î zgârie platoșa de hidalgo.

Deși selecție/ sumă de texte din volume anterioare – *Mă cheamă cuvintele* (1979),

Țărnuț de echilibru (1982), *Mesaje la sfârșit de mileniu* (1987), *Arhivele Golgoței* (1990), *Eterna Danemarcă* (1995), *Mărul îndrăgostit de vierme* (1999), *Cavalerul înzadar* (2001), *Zaruri pictate* (2003), *Ființe, umbre și epifanii* (2011), *Ferestre stinse de îngeri* (2014), *Terasa galbenă* (2022), în generoasa

sa prezentare semnată de Ștefan Hostiuc („Apolinic și dionisiac în poezia lui Arcadie Suceveanu”, pp. 5-33) – nu găsim nicio pagină cu vreun vers știrb, nimic la întâmplare, nimic aruncat „ca să fie”. Textele sunt ca o miere groasă, dulce, în care albinele au pus ce-a fost mai bun. „Mi-e sete, mi-e departe, mi-e târziu./ Aprinde, maică, în noapte crizante-me/ Și-așcută cum pe prunduri de argint/ Se-ngână clar o curgere de vreme./ Cum cineva în lucruri suflă incet/ Și-apoi rostește, sincopat, ninsoare./ Secunda se-ngrelează de trecut/ Și frunza-i înspre seară căzătoare (...)” („Elegie de toamnă”, p. 67).

POETUL E SECUNDA. ORNICUL LUMII

Fiecare cititor va găsi în volum texte în care să se regăsească și va regăsi, de asemenea, și stările poetului corect traduse în versuri, fără artificii ieftine, fără coloratură de prisos, fără clopoței zgomotoși. Încăput într-o realitate căreia nu-i este congruent, poetul își rămâne fidel sieși, filtrând corect, cu măsura potrivită, trăirile provocate de un azi tulbure, acomodând în el nostalgii de lectură – și nu numai: „În ornicul lumii cel mare/ Mai arde, lăsând pe traseu/ O dără amară de sare./ Secunda care sunt eu./ (...) Tu, iarbă și piatră căruntă./ Tu, munte și codru mereu./ În voi se întâmplă o nuntă-/ Secunda care sunt eu” („Secunda care sunt eu”, pp. 82-83). Poezia nu e joc ieftin, nu e artificiu: „În seara aceasta poezia/ scrie cu mine lozinci pentru lebede./ mă confundă cu trandafirul de geniu/ căruia i s-a transplatantat parfumul în unghii/ și-mi recomandă iarbă în loc de lectură (...)” („Conștiința poetului”, p. 69).

GOLGOTE ȘI SFINȚI

Cămașa realității este pentru (aproape orice) poet ca supliciile prin care au trecut sfinții în drumul lor spre sinaxare: „Oricât mi-ai pune miere peste rană./ Eu, Doamne, a mă vindeca nu pot/ De boala timpului, și mor de tot./ Și mă subții ca sfinții din icoană (...)” („Miel pascal”, p. 141).

Poetul ne încurajează să redescoperim, prin propriile texte, că poezia nu e ceea ce abundă de finețuri cu zorzoane și lejerități, vrând să copieze realitatea, ci trăire cu mușchi și lacrimi, completată de îndelungi experiențe de lectură în bibliotecă, de înțelegere, de simț real al limbii și al toatelor lumii, jonglând nu cu facilul, ci cu firescul împletirii experienței personale, declanșate de momente obișnuite, cu *altceva*-ul care se află în ADN-ul oricărui poet autentic: „(...) Dumneavoastră ce mai faceți, domnule Kant? dar/ dumneavoastră,

domnule Heidegger?/ mai țineți la plăcutul obicei de a priza/ odată cu tutunul din pipă/ mici silogisme?// Iată, când eram pe punctul/ de a mă lăsa convins de sublimele voastre- adevăruri./ din critica rațiunii pure iese gândacul de bucătărie din/ ființa mea, fleosc! Cade îngerul pe ziar/ ca o bucată de carne (...)” („Dumnezeu a pierdut cheița”, p. 222). Or: „Eram o ceată de înși transparenți,/ un fel de visători de profesie./ avangardiști miopi/ cotrobăind prin garderoba literaturii,/ scribi jerpeliți lucrând/ la Cartea Nimicului (...)” („Ucenicul lui Homer”, p. 75).

ÎN LADA DE ZESTRE

a poeziei autentice regăsim savoarea figurilor de stil, autentică lor împodobire cu miez și emoție: „Numai cu plopii te mai pot iubi./ Numai cu ramul te mai pot cuprinde./ În mine vine iarba peste zi/ Și simțurile toate mi le-aprinde” („Duminică de floare”, p. 66).

Poezia nu e decât seva prin care poetul încearcă să deslușească lumea, să-și justifice locul său în lume, să găsească sensul toatelor lumii; un limbaj prin care poate să rescrie întâmplările, să le traducă potrivit firii sale, să le redea îmbrăcate în limbajul potrivit, în traducerea potrivită: „Ave Maria./ cântă floarea-n salcâmi/ de aseară/ fără să-și dea seama bine ce spune./ (Salcâmi cu gândirea abstractă, va zice Poetul./ hai să extragem din ei/ transcendența” („Ce se poate întâmpla cu Poetul când înfloresc salcâmi”, p. 77).

POET SISIF

Regăsim și la poetul Arcadie Suceveanu starea de nepotrivire cu vremurile, cărora încearcă să li se acomodeze, făcându-și-le accesibile: „De trupul meu mă lepăd în neștire./ Brațul în ierbi îmi fumegă subțire./ Carne mea oarbă-și înțeștează zimții/ Cu-ascunse angrenaje minerale./ Și-n acest ritm îmi regăsesc părintii./ Și acest ritm e-al lumilor totale (...)” („Reintegrare”, p. 97).

ETERNA DANEMARCA

Starea, culoarea, atmosfera, miezul vremurilor care ne locuiesc, poetul le cuprinde într-o fină și dureroasă constatare: „L-am văzut furisându-se prin aerul înserării/ scria cu graffiti pe ziduri. *Salvați-vă! Cine rămâne în frumusețe moare* (...)” („Îngerul poeziei”, p. 229). Diapazon delicat, poetul, în toate timpurile, a fost vioara pe care vântul a scris partitura fiecărui moment care se adaugă poveștii omenirii și a rescris-o.

Lectura doar a câtorva din textele prezentei antologii va declanșa, neîndoindu-l, cititorului, o proaspătă surpriză, în care va regăsi dulceața și parfumul rimelor și-al figurilor de stil armonios împletite, într-o hărjoană vie și bogată. Ca un șirag de mărgelă în care fiecare piatră completează efectul vizual final.

NOSTALGII

Ceea ce ne oferă poetul Arcadie Suceveanu sunt texte ale nostalgiei. Versurile sale aduc în prezent momente revoluate, ale căror absență și consistență nu pot crea decât nostalgii: „(...) Cu un singur gest./ am întors pe dos, ca pe-un cearșaf./ varul pereților/ să dau de copilul răcoros de sub tencuială/ de băiatul acela auriu/ cu aripi de înger// Am râcâit în doi, cu unghiile./ pământul din grădină/ și am scos de printre pietre și flori/ soarele de altădată – un soare de țigla./ prăfos, dar cu miezul zornăitor/ și înmiresmat” („Personajele absentei”, pp. 252-253).

E imposibil ca lectura, chiar în șotron, a textelor lui Arcadie Suceveanu să nu-ți ofere surpriza unei lecturi hrănitoare, proaspătă ca apa de izvor care alungă cititorului-pelerin oboseala strânsă, ca o miere amară, din lanurile halucinante ale lumii. Ne întoarcem la prospețimea versurilor precum căprioarele, cu emoție, la oglinda izvoarelor.

Parabole, povești versificate, epifanii, umbre, apolinic și dionisiac în armonioasă împletire-despletire, viața, trecerea, starea poeziei se înfrățesc într-o țesătură uimitor de generoasă, tăindu-i cititorului respirația, tocmai pentru a i-o reda doldora de neașteptate surprize. Cele care ne conving că

POEZIA ARE SENS ȘI MIEZ

chiar dacă rădăcinile-i și cerul îi sunt amare.

Daniel Ștefan POCOVNICU

„Singularitățile” admirației

Atenția lui Cioran pentru Maistre se impune discursiv prin trei perspective nuanțând scenariul interpretării. E o încercare exegetică de a singulariza exercițiul oglinirii printre afinități, distanțe și discrepante, dirijate retoric spre punctul focal al trecerii dincolo de suprafața ușor adversă a alterității.

Românul privește atipic la portretul spiritual definitoriu fixat aprigului partizan al restaurației în cultura franceză. Bine cunoscut inamic al euforiei progresului amăgind simțul istoriei, în răspărul și împotriva mersului vremurilor. Însă, pentru Cioran, de aceea eroic, temerar hotărât a se disocia de confortul gândirii comune, conforme, cu pretenții absurde că ar fi ancora-tă în prezent printr-un sens nicio-dată prea limpede al „actualității”.

„Familiarizarea” cu acest personaj incomod se obține prin mimetismul metodei, flagrant amorsa-tă cu gustul antinomiei. Așezarea lui într-o neașteptată familie de spirite, cuprinzând concomitent pe Nietzsche și Sfântul Pavel, bănuiește un miez postmodern în gândirea aceluia, oricât de bine ascuns sub o concepție de reacționar.

Iar acesta nu poate fi decât șocul, singura energie excesivă plauzibilă a mai captiva atenția lumii într-un timp al zarvei extreme, hărmălaie amorfă ce s-ar mai numi atât de savant „zgomot informațional debordant”. Adică pragul suprastimulării necesare a surclasă prin semnal anxietatea generalizată dintr-un mediu al incertitudinii programate motivațional. Cel mai probabil un fel de tehnologizare vag ideologică sau măcar estetică a angoasei.

Încercarea definirii printr-un portret sintetic, experimentată de întâiul paragraf al textului, surprinde un cumul de atribute marcând evidentele afinități cu personalitatea eseistului sosit din Carpați. Provocator, paradoxal, seducător, exasperant, germinând scandalul anatemei, cruzimii, fervorii, enormului, pasiunii, îndârjirii, ultrajului.

Tot ceea ce valorizase mai mult în și prin propriul scris pățimaș rostit în veșmintele limbii române. Dar parcă la altă scară, mai adecvată proporțiilor superioare ale culturii în care vrea să pătrundă acum. Unde, iarăși paradoxal, deși scandalul e mai sonor și vizibil, produce efecte mai puțin distrugătoare în planul vieții comune. Simptom clar al unei lumi în care dezbateră intelectuală, oricât de pățimașă și vehementă, nu mai produce același tip de marginalizare prin oprobii public, pe care deja îl experimentase odată cu apariția unui volum precum *Lacrimi și sfinți*.

Doar scepticismul i se pare lui Cioran potrivit a fi așezat într-o arecare distanțare prin diferențiere de Maistre. La care el consideră că acesta răspunde cu *arogantă, vehementă dogmatică* și chiar *dispreț*. Dar nu e însăși reacțiunea energică și fermă la revoluție efect neîndoindu-l al unei atitudini dominate de scepticism? Sau, poate, pentru român, scepticismul nu putea fi cu adevărat decât absolut, raportându-se obligatoriu, într-un mod aproape mecanic, la totul, în care se include necesar și Absolutul?

Deja a fost depășită prima variantă, a disocierii de exegeza consolidată de-a dreptul ostil pe firul unei îndelungate tradiții. Acum, personajul acesta e privit cu totul altfel, printr-o netă disociere de perspectiva scandalului

„încetățenit” în actualitatea franceză, unde românul tocmai își exersa exilul spre a-l ridica la pretenția sau chiar rangul de stil.

Fiindcă șocul acestei gâlcevi majore pentru spiritul fixat în la-icitate al Franței îl captivează în mod special pe eseistul venit de departe, dinspre Rășinari. De unde aduce parcă un fel de artă a compromisiului oriental, poate balcanic, prin care, chiar atunci când se desparte categoric de ceva, parcă tot îi rămâne cumva atașat, incapabil să ducă ruptura până în ultimele ei consecințe. E o nostalgie a propriilor valori abjurate cu larmă și multă energie consumată retoric, prin scris. Așa cum ar putea să fie și cazul filosofiei și cel al misticii, de care, cu adevărat, nu s-a putut detașa total și definitiv niciodată.

Din nou, argumentația face o vultură retorică, ce amintește evident de înlănțuirea logică a frazelor din prefața la *Principele* lui Machiavelli. E același recurs la înregistrarea comună a unei tociri, a unei perimări ce s-ar fi produs în axiomatica valorilor și principiilor gândirii liberale. Un fel de descărcare a doctrinei de energetismul ei utopic inițial, pe care realitatea concretă îl dezvaluie a fi destul de inoperant și cumva desuet:

„*Vers la fin du siècle dernier, au plus fort de l'illusion libérale, on pouvait s'offrir le luxe de l'appeler «prophète du passé», de le considérer comme une survivance ou un phénomène aberrant. Mais nous, d'une époque autrement détrempée, nous savons qu'il est nôtre dans la mesure même où il fut un «monstre» et que c'est précisément par le côté odieux de ses doctrines qu'il est vivant, qu'il est actuel. Serait-il du reste dépassé, qu'il n'appartiendrait pas moins à cette famille d'esprits qui datent en beauté.*” (*Essai sur la Pensée Réactionnaire: à propos de Joseph de Maistre*, Fata Morgana, Paris, 1977, pp. 9-10)

A dăinu prin frumusețe – iată premiul de consolare pentru orice filosof sau măcar ideolog ratat, depășit, desuet, uitat, pierdut în cenușa acelor doctrine ce par să nu meargă pe direcția bună, corectă, acceptată sau măcar acceptabilă. *Parazit al poezilor* cum ar fi să zică Cioran.

Însă eseistul român aspirând la notorietate literară franceză nu dorea a se limita la atât. El aflând o „falie” prin care să pătrundă înțelesurile nebănuite ale tulburătorului spirit reacționar. După ce răsturnase creator tradiționalul verdict al marginalizării, oglinindu-și apoi propria imagine în reflexiile asemănării și ale deosebirii, se întorcea acum să considere temeinic conflictul interior ce contribuia la deslușirea complexității aceluiași personaj. Fiindcă îl departaja pe Maistre autorul de opuri de cel care compunea scrisori. În care parcă descoperea pe altcineva. Mai cordial și senin.

Jocul cioranian multiplu cu „singularitățile” admirației epuizează cu tenacitate, un pic de metodă sau chiar de „sistem”, înclinația disociativă ce-i consumă potențialul „reactiv”. Aluzie personală la forța individuală specială necesară manifestării în autentic „reacționar”, adică mizând pe argument, cu forța adevărului ocultat fundamental de marșul pustiu al umanității spre aporiile unei științe pândite de imaginar. Ca și ale precare magii tehnologice ignorând (volens-nolens) antinomiile existențiale ale progresului.

¹ Cristina Scarlat, *Jurnal parizian*. Căzut în rimă la Paris, în „Convorbiri literare”, nr. 3 (291), martie 2020, pp. 99-100.

² Arcadie Suceveanu, *Opera poetică*, antologie, Editie îngrijită, selecție, prefață și tabel biobibliografic de Ștefan Hostiuc, Editura Druk Art, Cernăuți, 2022.

Dulcea înnobilare a cuvântului și a slujitorilor săi

„În Grădina Botanică intru / trecând prin Grădina Poeziei Române”
(Emilian Marcu)

Mărturisim dintru început că despre un condeier ca Emilian Marcu, scriitor care și-a încercat pana ca poet, romancier, eseist ori cronicar literar timp de jumătate de veac (debut editorial în 1974, cu volumul de versuri *Nunta în sâmbure*), despre a cărui creație s-au pronunțat nume grele ale criticii literare și care a adunat în panoplia aprecierilor numeroase premii acordate atât în țară cât și dincolo de hotarele ei, nu este ușor de scris. Nu le vom inventaria aici pe toate ce i s-au acordat, pro meritis, de-a lungul anilor, dar ținem să menționăm întâi și întâi Premiul Academiei Române “Ion Creangă”, primit în 2019 pentru romanul *Tărâmul inocenților*, distincție situată în vârful piramidei formate de o întreagă pleiadă, din care am mai aminti măcar: Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Bacău, pentru volumul *Atlet moldav* (2003), Diploma de Excelență acordată de Societatea literar-artistică “Tibiscus”, Uzdin, Serbia (2003), Premiul Revistei “Convorbiri literare” pentru critică literară (2006), Premiul Opera Omnia la Festivalul Internațional de Poezie “Cezar Ivănescu” (2012), Premiul de excelență la “Toamna bacoviană” (2014), Marele Premiu pentru Poezie la Festivalul “Balcanica” (Brăila, 2017), Marele Premiu pentru volumul *Muzeu de sate* (Fundatia “Niște țărani”), Titlul de Cavaler al Poeziei Capitalei Marii Uniri (Iași, 2018).

Acestea fiind zise, încercăm să pătrundem în *Tainele caligrafului*¹, cel mai nou volum de versuri al autorului, volum ce a poposit și în biblioteca noastră prin generozitatea Poetului, care ni l-a dăruit la un recent eveniment cultural ieșean. Realizare a Editurii “Tipo Moldova” (colecția “Opera omnia. Poezie contemporană”, redactor - Aurel Ștefanachi, coordonator serie - Valeriu Stancu, coperta - Andrei Ștefanachi) în cadrul unui proiect susținut de Universitatea “Petre Andrei”, cartea cuprinde, în afara poemelor propriu-zise, un grupaj de note biobibliografice și unul de secvențe critice, ambele *texte de escortă* facilitând informarea lectorului despre autor și creația sa literară, ca și despre receptarea acesteia.

Cele 63 de poeme (toate conținând, în titlu, vocabula “taină”) sunt tot atâtea eșantioane de percepție lirică asupra realității înconjurătoare, aripa poetică a gândului autorului atingând tot ce întâlnește în cale, material ori imaterial, de la “noaptea de Sânzâiene” la “tipătul frunzei” și de la “papyrusuri magice” la “lumina florii de lotus”.

Convins că înveșnicirea prin cuvânt este menirea oricărui condeier care se respectă, poetul cu har Emilian Marcu închină, prin acest volum, o adevărată odă truditului la masa de scris de acum și dintotdeauna, fie el Cronicarul ori Copistul din veac, datorită căruia au răzbătut până la noi textele de căpătâi ale literaturii vechi (religioase și / sau laice), fie scriitorul de mai târziu, de după apariția tiparului, cea adevărată revoluție culturală datorită căreia cartea a devenit un instrument de cunoaștere fără egal.

Se cuvine a face din start această mențiune, deoarece aprecierea trudei Caligrafului, ce debutează în chiar poemul de început al cărții (*Taina despre noaptea de Sânzâiene*) este obținută printr-o inspirată paralelă cu efortul Grădinarului, ambii fiind înzestrați cu taina meșteșugului lor într-o noapte magică (“Grădinarul primește chiar taina întâia / În noaptea de Sânzâiene” și același lucru i se întâmplă Caligrafului). Și paralela continuă în alte câteva poeme ce-i urmează, accentul căzând din ce în ce mai mult pe nobila trudă a Caligrafului și apoi, mai mult indirect, pe cea a Condeierului, în genere, care este perceput, până la urmă, ca un Grădinar de vorbe atent șlefuite și meșteșugit îmbinate, în așa fel încât să rezulte cea minunată relație interactivă autor – cititor, relație menită a pune în valoare idei, emoții și sentimente, gânduri și atitudini care, altfel, ar rămâne o materie inertă, total necunoscută.

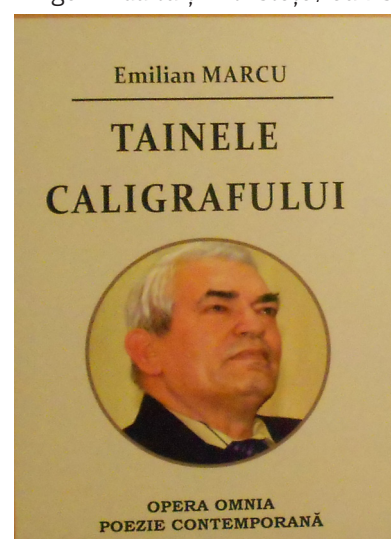
De altfel, lectura din cărțile poetului apărute de-a lungul timpului, ca și o trecere în revistă a titlurilor volumelor de poezie semnate de-a lungul anilor ne ajută să înțelegem aprecierea de care s-a bucurat din parte-i, dintotdeauna, arta scrisului și truda celor care s-au îndeletnicit cu ea. Iată ce citim, spre exemplu, în volumul *Sfera de pământ* (2017), la p. 194: “Un manuscris este poarta la care te-nchini, / Un manuscris este templul care zăgăzuiește / Ieșirea în lume a Mării Sarmatice”. În volumul *Plâns de clopot* (2020), poetul vorbește de acel “foșnet subtil” care “se aude în manuscrise” (*Foșnetul subtil de mătase*) și de Cronicarul care “înnoadă semnele pe mătasea-nghetată / Deslușind în tăcere astronomii ireale” și care “se-ngroapă în cărțile vechi” (*Pe misterioasa boltă înnoptată*). În *Clipa de înveșnicire* (2022), poemul *Lumina cărții* este o odă închinată Copistului (“Amurgul picurând discret în călimări / Și-n vopselurile reci ingenunchind a vină /

Mari manuscrise-n mănăstiri, comori / Tot ctitorești sub teascuri de lumină”), așa cum, în același volum, se dovedește a fi și poemul *Zugravii iconari*, pentru cei care au împodobit zidurile bisericilor cu bijuterii picturale de aleasă inspirație divină.

Taina scrisului (căci despre o adevărată taină este vorba) străbate ca un fir roșu întregul volum asupra căruia facem acum vorbire, a cărui unitate o asigură (formal, dar nu numai) utilizarea vocabulei cu pricina (*taină*) atât în titlul cărții, cât și în titlurile tuturor poemelor, lucru deloc întâmplător. “Câte taine nu află cititorul la deschiderea unei cărți!”, pare a se și a ne întreba poetul, iar răspunsul îl aflăm doar aplecându-ne asupra paginilor volumului. Ar mai fi de amintit aici și faptul că un volum din 2008 semnat de Emilian Marcu se intitula *Cartea celor 88 de taine*.

Poeme precum *Taina despre desăvârșirea lucrării de artă*, *Taina despre uimire*, *Taina despre mistere printre frunze de lotus*, *Taina despre visul îngropat în marile cărți*, *Taina despre dezlegarea misterului*, *Taina despre papyrusuri magice*, *Taina despre taina din manuscrise* (ca să cităm doar câteva) se constituie într-un viguros pedestal al omagiului adus slujitorilor Cărții, care prin efortul lor au ctitorit adevărate cetăți ale luminii interioare.

Truda Caligrafului ține nu numai de o sisifică încordare, ci și de o atmosferă de magie și mister, ne spune poetul: “Caligraful privește și intră-n uimire, / Cămașa de rouă îl strânge și pare atât de subțire. / Rânile-i luminează cărările-n noapte: / Ca în vitralii el intră-n tre șoapte. / Miracole, semne cerești tainele-i ireale / Pe răul acesta îl așază ca pe mari pedestale. / Rânile-l înlumină cu lumina stelara: / Pe câmpiile ceriului, Caligraful cu pleoapele ară” (*Taina despre uimire*). “Bătrânii Copiști – îngeri îndăltuiți în tristețe / Cu visul îngropat în marile cărți, / În marile semne ale lumii terestre, / Sămânța miraculoasă prin care vorbeau la distanță...” (*Taina despre visul îngropat în marile cărți*).

de mijloace menite a-i ajuta să-și ducă la bun sfârșit lucrarea: “autori fără nume, autori fără vârstă / gândurile, pe plăcuțe de lemn, pe bolovanii de piatră / cu dalta și cu ciocanul, cu o așchie de obsidian / cu pensula, cu grefelul, cu trestia, cu pana, / le-au trecut din lumile antice / pe o punte de rouă, pe o punte de rouă / spre lumile viitoare, spre lumile antice”.

Textului *Taina despre descrierea poemului în zori* îi revine sarcina de a-l include pe autor în tagma truditilor pe ogorul literelor strămoșești, narativul poetic suferind aici o glisare, o schimbare de perspectivă. De la persoana a III-a (singular – Caligraful, ori plural – Copiștii) se trece la persoana întâi a verbului ori a pronumelor / adjectivelor pronominale (“Râuri de rouă mă-ncing”, “Scriu poemul acesta în zori, / Când lumina deschide fereastră mileniului trei”), iar prezentul verbal ia locul timpului trecut: “scriu”, “se-așează”, “mă-ncing”, “veghează”.

Poemul *Taina despre filocănteles nesupunerii* constituie o adevărată piatră de hotar în structura volumului, fiindcă de aici înainte înregistrăm, în mai toate poemele, prezența benefică a iubitei, a muzei inspiratoare. Avem a face fie cu o dulce rememorare a unor trăiri de clipe fericite, în unele, fie cu o companie cotidiană ori cu o subtilă anticipare a *mării treceri*, în altele: “Călătoream înspre tine pe oceanul de rouă fără sfârșit. / Călătoream înspre tine ca într-o magnă stelară” (în poemul menționat deja), “Crinul – pasare albă în cerul melancoliei / Zidește cu trupul tău de fecioară / Un castel al purității divine” (*Taina despre toamna-n septembrie*), “Între ape, iubito, ca într-un oracol deschis, / Umbrele noastre se vor îmbrățișa” (*Taina despre lumina neclară*), “Îndelung șlefuită de vânt umbra ta / Străluce-n amiaza de iarnă” (*Taina despre sfielnică umbra ta*).

O reală / ireală interferență a regnurilor menită

a marca nedoritul moment al trecerii dincolo de hotarul acestei lumi, sub forma unor *amintiri din viitor*, întâlnim în poemul *Taina despre privilegiul giulgiului*: “Era între noi, ce ciudat, / Iarba înrourată păscută de cai. / Era miezul tănuțului ev / Cearcăn în pleoapele tale [...] Printre ierburi pe cărările ceriului / În giulgiu curat te zideau așteptând Învierea...” Ideea e reluată în *Taina despre parfumul sfidând orizontul*: “Parfumuri sfidând orizontul / În eșarfe ușoare, mătăsuri vegetale / Și-n tul-uri de China te înfășoară / Pentru viața cea veșnică. // Cerul în petalele trandafirului sălbatec / cu rochia ta se încurcă în zori. // Aproape că lanul de rouă trupul tău îl inundă.”

Un poem al simbiozei dragoste – creație poate fi numit cel intitulat *Taina despre papyrusuri magice*, poem cu adieri de mister și magie de sorginte cosmică: “Pentru poemul acesta astral despre tine / șapte parfurmuri din șapte flori / încropeau cerneala cea mistică / cântând chipul tău în mângăierile lunii. // Pe papyrusuri magice cerneala cea mistică, / în amurg cu trupul tău se îngemăna în desăvârșire. / Tu în uleiuri și farduri negre, magice [...] / te înmiresmai seducându-mă, / învelită în șapte parfurmuri din șapte magice flori.”

Alăturarea imaginii iubitei celei a rodului inspirației o găsim în *Taina despre călătoria-n deșert*: “În ziua aceea voi călători în deșert, / În întâmpinarea ta voi călători [...] / până pașii prin nisipurile mereu mișcătoare / mă vor duce spre tine. // De piatră albită de trecerea vremii / erai în amurg în afundul deșertului, / de piatră, în așteptare, ca o carte, / ca o carte cu poeme serafice, din bibliotecă. // Păreai, prin furtuni de nisip, un uriaș manuscris...”

În *Taina despre cenușa scrisorilor*, ni se relevă forța magică a Cuvântului, materializată în scrisorile de dragoste din trecute vremi: “Cenușa scrisorilor tale de dragoste / îmi umplu tăcerea și visul / în nopțile lungi prin uitare, / prin uitare și reci poliedre”. O inedită geometrie a sentimentelor păstrate undeva, în pagini îngălbenite de vreme și care pot recompune, la o simplă amintire, imaginea celei dragi: “Tănuite comori în sipete roase de carii / păstrează-n lîntolii umbra ta [...] // Chipul tău incendiază între cercevele / scorușul înflorit de căldura umbrei tale” (minunat oximoron).

Dacă *taina* este cuvântul-cheie al acestui volum, desigur că nu putea să lipsească din paginile lui misteriosul șarpe Phylon (prezent și în volume anterioare), căruia i se atribuie și aici puteri magice, fiind relocat (în una din multiplele ipostaze din paginile cărții) într-un spațiu poetic pe care doar Copoul Iașului (cel mai poetic oraș al țării) îl posedă: “În Grădina Botanică șarpele Phylon / cultivă memoria noastră / și greierii plângând pe umărul tău / se supun unui ritual știut doar de mine...”

Și, cum rafturile de bibliotecă au fost dintotdeauna depozitarele marilor comori ale înțelepciunii veacurilor / mileniilor, o descindere la cea mai mediatizată (cel puțin pentru mediile academice) bibliotecă a cetății moldave cu șapte coline, avându-l ca avertizat ghid pe poet, se impunea de la sine. Să-l însoțim deci, călcând arghezian, ușure, așa cum se cuvine a o face la trecerea pragului unei asemenea prestigioase instituții de cultură cu care Iașul nostru drag se mândrește, pe bună dreptate: “Ca pe o poartă spre centrul Universului, / Spre tainița lumii, / Intru pe ușa Bibliotecii Centrale / Din Piața Mihai Eminescu din Iași [...] // Intru în Universul Cuvântului, / Pe fundul Mării Sarmatice incunabulele, / Rafturi ușoare – cărți în piele de bivol – / În mușama măslinie, în carton impersonal / Mă întâmpină încă de la intrare [...] // Intru și soldații de fier schimbă-n tre ei tăceri / Ca și cum și-ar schimba postul la ora celestă. / Păzesc să nu fugă cuvintele / din manuscrise în stradă” (*Taina despre cum autorul devine o umbră*). Și Poetul se alătură lor, devenind, prin scrisul său, paznic și ocrotitor de slove purtătoare de mesaj umanist peste veacuri.

Jorge Luis Borges spunea, în unul din eseurile sale, că “dintre numeroasele instrumente ale ființei omenești, cel mai uluitor este, fără putință de tăgadă, cartea”, aceasta fiind, în concepția marelui critic și literat, “o prelungire a memoriei și imaginației”.

Emilian Marcu, truditul neobosit pe ogorul literelor românești, poetul care a crezut și crede cu obstinație în forța magică a Cuvântului și a Cărții, ne-a convins și prin acest volum (*Tainele Caligrafului*) că, așa cum “privighetoarea în cântecul ei s-a cioplit”, el s-a dăltuit în Poezie și mărirea sa Poezia îi va păstra neștersă amintirea prin vremi. La întrebări precum “Praful stelar acoperă ncet memoria noastră. / Cine va pași prin această lume virgină, / cine va pași? // Ce memorie va umple golul memoriei / dacă nu chiar praful stelar, / dacă nu chiar cântecul țâșnind dintre stele?”, răspunsul e unul firesc, intuit, așteptat de orice iubitor de ritmuri și rime: “În această fântână pătrundem înspre memorie / în turnul de rouă unde sălășluiește chiar poezia!”

1 Emilian Marcu, *Tainele Caligrafului*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2024.

Traian D. LAZĂR

Un monument livresc - Iuliei și lui B.P. Hasdeu

Muzeograf și muzeograf coordonator al Muzeului memorial B.P. Hasdeu din Câmpina între anii 1968-1998, Octavian Onea a cercetat, redactat și publicat de-a lungul anilor cât s-a aflat în funcție, dar și după aceea, studii trădând domeniul său de specialitate/profesional.

Rodul investigațiilor sale științifice a fost adunat și publicat în volumul *S.O.S. Castelul Iulia Hasdeu! Carte de învățătură*, Editura Eikon, București, 2023. Cartea constituie un adevărat monument livresc dedicat lui B.P. Hasdeu și Iuliei Hasdeu, precum și o *carte de învățătură* pentru profesioniștii implicați în păstrarea și valorificarea trecutului istoric.

Octavian Onea a consacrat pagini bine documentate și elogios formulate biografiei celor două personalități, tatăl și fiica, în serviciul memoriei cărora s-a aflat. Identitatea culturală a lui B.P. Hasdeu este definită de Octavian Onea ca *enciclopedică și mesianică* (p.34) detaliind cu minuție manifestările ei. Cu sensibilitate și competență, Octavian Onea definește identitatea culturală a Iuliei Hasdeu ca *spirit nobil și pur* (p.64).

După moartea Iuliei (?), tatăl îndurerat, dornic să perpetueze prezența și amintirea iubitei fiice, a ridicat două monumente arhitectonice, Templul *Iulia Hasdeu* de la cimitirul Șerban Vodă (Bellu) din București și Castelul *Iulia Hasdeu* de la Câmpina. În fiica sa, B.P. Hasdeu văzuse coroana întregii sale familii și un simbol al României pene și viitoare. *Jertfa și salvarea Iuliei de la a doua moarte, au fost mobilul celor două monumente ce i-au fost ridicate de crunt lovitul și peste margini de îndureratul său părinte*, scrie autorul (p.156).

În realizarea celor două monumente, B.P. Hasdeu a fost condus de ideile și convingerile sale spiritiste, fiind încredințat că în acțiunea sa a fost îndrumat de spiritul Iuliei. O inscripție săpată în marmura mesei-altar din interiorul Templului *Iulia Hasdeu* din București, preciza că *acest templu spiritist (a fost) întocmit după planul dat cu toate amănuntele de Julia Hasdeu executor fiind B.P. Hasdeu*. (p.151) Iar pisania Castelului glăsuiește: *Acest castel s-a zidit în anii (1894-1896), planul fiind dat de spiritul/ Iuliei B.P. Hasdeu/ prin medium B.P. Hasdeu* (p.198).

Contemporanii și urmașii, în baza gândirii lor materialiste, au atribuit integral lui Hasdeu conceperea și executarea monumentelor. În 1903, Societatea Arhitecților Români i-a acordat lui B.P. Hasdeu titlul de *membru de onoare* (p.171). Iar autorul studiului a apreciat că: *Amândouă, Castel și Templu, constituie opera arhitecturală a lui B.P. Hasdeu. Și pe amândouă, după obiceiul său, inovând, dar și rămânând în interiorul domeniului, a ținut să le apropie de perfecțiune, într-o continuă stare de efervescență și de mișcare a gândului* (p.155).

În studii separate, autorul descrie detaliat fiecare dintre cele două monumente, folosind surse prestigioase, în primul rând cele emanând de la Hasdeu, însoțindu-le de planuri și schițe ale construcțiilor și elementelor constitutive și decorative ale acestora. Nu lipsesc aprecierile specialiștilor, arhitecți renumiți, și mărturiile sentimentale ale vizitatorilor, precum cele ale lui Caragiale.

Descrierile tehnice continuă cu descifrarea simbolisticii monumentelor.

Templul a fost inaugurat în 1890, iar Castelul în 1896. Preocupările lui B.P. Hasdeu legate de ridicarea celor două monumente – sedințe de spiritism în care primea comunicări de la Iulia, formalități birocratice cerute de autorități, urmărirea mersului lucrărilor etc – nu l-au sursat total de la îndeletnicirile profesionale și de la activitatea științifică și literară. Autorul arată că valorificarea prin publicare a scrierilor sale a fost folosită de B. P. Hasdeu ca sursă de venit pentru acoperirea cheltuielilor impuse de ridicarea monumentelor. „Desigur că are nevoie de bani și încearcă să mai câștige ceva cu propria-i operă. Astfel, face Edițiunea II din *Oamenii mari ai României. Ion-vodă cel cumplit. Aventurile, Domnia, Resboaiile, Moartea lui; Rolul seu în istoria universală și în viața poporului român* (1572-1574), București, Editura Librăriei Carol Müller, 1894, și șase ediții *Din Etymologicum Magnum Romaniae*. Fundat de M.S.Regele Carol I. *Bucăți alese și adaptate pentru clasele secundare superioare*, București, Editura Librăriei E.Graeve, toate în 1894. Iar în anul următor, Edițiunea III din *Sic cogito* și Edițiunea IV din *Răsvan și Vidra. Poemă dramatică în cinci cânturi*. Cu o introducere de P.P.Carp, ambele la Editura Librăriei Sococ” (pp.195-196).

Volumul include studiile direcționate pe marile repere ale activității creatoare a lui B.P. Hasdeu, precum și impactul vremurilor – în sensul fizic al trecerii timpului și în sensul atribuit de Miron Costin – asupra celor două monumente și asupra operei Iuliei și a lui B.P. Hasdeu.

Comentând rolul lui Hasdeu în apariția și existența publicației *Revista nouă*, autorul arată că această acțiune a venit din „natura talentului... varietatea acțiunilor savanțului”, ori că „îndemnul a fost extraneu”, rugămintea unor tineri de a-i călăuzi. Lansează, însă, și o ipoteză nouă: *credem că motivația trebuie căutată în altă parte: anume,*

în prevenitorul spirit paternd de a asigura un organ literar pentru lansarea Iuliei Hasdeu în lumea literară (p.68). Și argumentează convingător această ipoteză. Este revista în care Iulia Hasdeu a scris românește. Redacția revistei nota: „Se scie că Iulia Hasdeu, începând de la 1882, a scris numai franțuzesce. Cu un an înainte de moarte, pe când se afla în București, în Septembrie 1887, se fundase *Revista Nouă*. Atunci ea s-a decis a scrie românește, anume pentru noi, nuvela *Sanda* și poesia *România...*” (p.86).

Cu o intuiție psihologică deosebită, autorul a prezentat în câteva studii, concomitent, modul în care s-a îmbinat creația științifică și literară a lui Hasdeu cu tragedia decedului fiicei și grija pentru păstrarea memoriei acesteia.

Iubirea paternă față de Iulia a constituit sursa inspirației pentru *Povestea crinului*, basm al familiei (p.110). B.P. Hasdeu s-a ocupat de publicarea scrierilor Iuliei după deced. *El își dă seama că trebuie să o salveze pe Iulia de la moartea literară și*

moartea memorială, care sunt aproape mai eterne în lume decât moartea fizică, memoria culturală având locul ei în Memoria Istoriei (p.122). Autorul a alocat în studiile sale informații convingătoare în această privință.

Totodată a tratat sugestiv cea mai mare realizare a savantului în acel context tragic, elaborarea dicționarului *Etymologicum Magnum Romaniae*. Autorul a precizat principiile care au stat la baza acestui monument lingvistic, în expresiile lui B.P. Hasdeu: *dicționarul avea în vedere ... mai ales limba cea veche și graiul actual al poporului cu divergențele sale dialectale; pentru elaborarea lucrării urmau a se consulta învățătorii sătești, preoții și alte persoane de prin sate din toate provinciile locuite de români; dicționarul trebuia sincronizat cu nivelul general al lingvisticii; dicționarul*

trebuia să cuprindă în el întreaga viață a poporului român, să fie o colosală enciclopedie a poporului român (pp.90-91).

Munca desfășurată de B.P. Hasdeu, pe parcursul anilor 1885-1898, a fost prezentată de autor în termenii în care a definit-o Hasdeu: *muncesc și eu peste măsură; muncesc acum de mă spetesc; lucrez zi și noapte; munca mea la Dicționar care mă arde* (pp.92-94). După moartea Iuliei, Hasdeu dorea să regăsească *întru câțva, forța de a putea lucra, a lucra bine, suferind mult* (p.102).

Se știe că Academia Română a dispus retragerea mandatului acordat lui B.P. Hasdeu pentru elaborarea Dicționarului. Subliniind importanța Dicționarului, D.A. Sturdza l-a socotit un *monument nepieritor pentru limba și cultura română*, iar Titu Maiorescu îl considera *adevăratul monument al limbei române la sfârșitul secolului XIX* (p.126).

În câteva studii, autorul expune soarta moștenirii literare a Iuliei și a lui B.P. Hasdeu. Menționăm doar intenția domniei sale de a alcătui, împreună cu prof. N. Simache, o ediție critică a scrierilor lui B.P. Hasdeu și a edita *Correspondența* lui B.P. Hasdeu cu cele două Iulii, ambele proiecte „răpite” și realizate „cu minusuri” de Institutul „G. Călinescu”. Prin comparație, autorul elogiă meritele ediției Hasdeu de la Chișinău, începută în 1993 și ajunsă în 2023, la al 20-lea volum (p.324).

Monumentele au cunoscut vremuri bune și rele, influențate de acțiunile oamenilor, de evenimente și, mai ales, de regimurile politice care s-au succedat în istoria țării. Autorul acordă spațiu extins și informații mai ample privind perioada cât Castelul „Iulia Hasdeu” a fost Muzeul memorial „B.P. Hasdeu” și restaurările din 1958-1964 și 1980-1991. În concepția autorului, asupra restaurării acestui monument și-au pus amprenta doi factori: *poziția estetică adoptată de arhitecți și încercarea de rezolvare a execuției numai cu forțe locale* (p.272). În studiile elaborate pe acest subiect, autorul consemnează opiniile personale și demersurile întreprinse pentru a asigura o restaurare conformă principiilor stabilite de Hasdeu.

Octavian Onea consideră că cele două intervenții asupra ansamblului Hasdeu lasă să se întrevadă *carențe ale școlii de arhitectură în privința restaurării* (p.306). Restaurările trebuie făcute nu cum vor arhitecții, ci cum vrea Hasdeu. ... *Din punctul de vedere muzeografic, adică (implicit) patrimonial, creația lui Hasdeu trebuia păstrată, indiferent de valoarea sa artistică* (p.250). Autorul argumentează cu documente că Hasdeu avea pregătirea de specialitate necesară în domeniul arhitecturii, picturii, decorației interioare, respingând teza contrarie. *Dacă vrem să dăm cinstirea cuvenită înaintașilor, să le lăsăm nealterate ctitorile* (p.305).

Cititorii vor putea cunoaște în detaliu cum au decurs acțiunile de restaurare, raporturile muzeografului cu restauratorii și rezultatele, cele din urmă determinându-l să scrie și să publice cartea.

Întregul ansamblu de studii din această carte este marcat de comunitatea de simțire dintre autor și subiectul cercetat – personalitatea lui B.P. Hasdeu – izvorând din locul de unde au pornit în viață, Basarabia și locul unde s-au realizat profesional, Prahova.

Ștefan AMARITEI

Despre etimologia cuvântului Moldova

Cronicarii moldoveni sunt de acord că numele de Moldova, ca stat feudal întemeiat în 1359, provine de la râul cu același nume. De altfel, pe harta ce însoțește „*Descriptio Moldaviae*” a lui Dimitrie Cantemir, partea de nord-vest a statului moldovenesc este numită Moldova, ca și întreaga țară, pentru a evidenția locul de origine. Cei mai mulți autori leagă etimologia cuvântului Moldova de legenda descălecatului lui Dragoș Vodă. Numele râului ce străbate această zonă ar proveni de la numele cățelei (tâncă, cum o numesc cronicarii) Molda. Legenda este bine cunoscută încât nu insistăm asupra ei. Legende, în general, conțin un sâmbure de adevăr, dar ele nu lămuresc, de cele mai multe ori, adevărul pe care-l căutăm. Lucru adevărat din punctul nostru de vedere și în cazul acesta. De aceea ne îndreptăm atenția spre alte elemente pentru a dezvălui originea cuvântului în discuție, mai ales de ordin istoric.

În secolele XII – XIII, ungurii din Transilvania prin regii lor au strămutat o parte din populația de sași (au adus chiar și germani din Polonia) în zona viitorului descălecat al lui Dragoș. Aceștia erau pricepuți în mai multe profesii: minerit, negustorie, agricultură (aratul cu plugul de fier), meserii diverse. Ei au întemeiat localități (orașe) precum Baia (viitoarea capitală), Câmpulung Moldovenesc și Gura Humorului¹, pe valea râului numit mai târziu Moldova, cuvânt derivat de la substantivul german „Mulde/Molde”, care înseamnă albie, copaie². Este foarte posibil ca nemții, la sosirea lor, să fi văzut multe animale sălbatice (cerbi, căprioare, bouri ș.a.) și domestice (vite, oi) adăpându-se din apa râului – râul lat, puțin adânc, cu apă limpede și maluri aproape inexistente, numai bun pentru acest lucru. Populația română locală a împurmutat în timp cuvântul românizându-l în „moldă”, care acum este un regionalism³ și înseamnă: albie, covată. De asemenea, în *Dicționarul de sinonime al limbii române*, găsim: moldă, cu sensul de „adăpătoare, albie, copaie, covată, jgheab, troacă, uluc”⁴. Numele râului a devenit astfel Moldova, format din moldă + sufixul „va” – „element de compunere care a servit (într-un stadiu vechi al limbii) la formarea unor adverbe (unde va, când va)... cărora le imprimă o nuanță nehotărâtă”⁵, prin urmare potrivit să fie adăugat la numele unui râu (pentru că nu are un loc stabil, curge prin albia sa și trece prin diferite locuri).

În concluzie, râul Moldova înseamnă „loc de adăpare”, iar într-o formă ce exprimă etimologia cuvântului, spunem: râul *Adăpătoare* sau râul *Jgheab*.

Note bibliografice

- 1 Petre P. Panaiteșcu, „*Istoria românilor*”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1990, p. 81; Neagu Djuvara, „*O scurtă istorie a românilor*”, Ed. Humanitas, București, 2008, p.41-42.
- 2 *Dicționar german-român*
- 3 *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Ed. Arc și Gunivas, Chișinău, 2007, p. 1184; *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Academiei, 1984, p.563; *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Academiei, 1958, p. 512.
- 4 *Dicționarul de sinonime al limbii române*, Ed. Academiei, București, 1982, p. 540.
- 5 *Dicționar explicativ al limbii române*, Ed. Arc și Gunivas, Chișinău, 2007, p. 2135. Partea de cuvânt „va” înseamnă și „merge mai mult” de la verbul vrea (conform latinescului „vadere”, „a merge”), ibidem 5, p. 2135. Așadar, Moldova este „adăpătarea care merge”, curge la vale sub forma de râu.

Poesis

un brâu ghețos, de ceară galbenă, închide pleoapele pământului

Cel care scrie

Vine și pleacă, îl câștigi și îl pierzi,
fără să-i fii stăpân și nici vreun prieten
cu purtări prea familiare. Drept mărturie
nu-ți lasă decât un abur care scapă,
o șoaptă fugitivă, un zvon, atingerilor lui
nu le ai cheia, în timp ce se deschide
progresiv,
metamorfozat în piatră și-n țesutul unui
vis,
într-o emblemă a porții infinite, făcută
din mulțimi
de cercuri tot mai strâns incluse unu-
ntr-altul.
Fără timp, el ți-e protectorul din invizibil
atunci când scrii, spre slava lui, de fapt.
Timid altminteri și discret, te-nalți
cât un colos, spre-a nu pieri din lume,
pierdut ca pulbere elementară.
Nu fiindcă-ai vrea să dăinuiești, ci
fiindcă, fără
munții de imagini, te-ai dizolva-n
muțenie
și astfel o gură a lavei de aur ireversibil
s-ar închide.

Flamură

De tânăr îți cunoști menirea: a nu putea
să-nduri ascunderea
și a trudi pentru dezvăluirea frumuseții,
încât petreci mult timp pe urmele
celui ce intră la dorință-n livada cu mere
fermecate,
ți-e limpede că vede în adâncuri unde
puțini ajung,
din ochi nu-l scapi, ci îl urmezi la fel
în zilele cu soare și-n ploaia înghețată,
prin nori prăfoși, fără ca urmărirea lui
să-ți fie țelul,
fiindcă nu uiți să țeseși întruna un vâl din
lâna albă
a ierbii sfîșite-n mers, sub pași, odată
cu-alunecarea firească a priveliștii
neconținut
unind distanța dintre voi,
până la dispariție, când omu-acela
nu-ți mai apare-n față, ci iese din unda
sufletului tău.
Și-așa se face că desfășori, aproape fără
voie,
istoria de-a fi țesut de-o viață- ntreagă-n
pânza vie, arzătoare. Când ea se zbate,
semn c-ar dori să plece-n zbor, tu n-o
reține,

dă-i iute drumul, s-o poarte-adolescenți
porniți spre iezere, în chip de flamură,
pe brâna unde suie capre negre.

Zidirea

Cu o răbdare infinită lucra să-nalțe-o
casă –
din tot ce-avea la îndemână, adus de
vânt,
fie buruieni uscate sau materii volatile,
din spicul doborât prematur de-un
ghiont absurd,
ca și din toamna ageră a rădăcinilor
hoinare,
purtate peste dealuri în lipsa unui țel,
încât damnatul suflu-al părăsirii-l
primenea,
cu drag dând celor alungate ori stinghere
statornicie,
trup neînfriat – spre bucuria noastră
de-a zări,
la începutul iernii, în picioare, zidită
fără materiale de construcție după tipic,
desăvârșirea unei case. Cine nu poate
dura
în vremuri grele o astfel de clădire
e gol pe dinăuntru și nelocuit, pustiul său
e-o veche vămă,
un iad de flăcări mute, încremenire-a
gândului închis.

Frig

În lume-i doar viforniță de la un cap la
altul,
un brâu ghețos, de ceară galbenă,
închide pleoapele pământului.
Și ar rămâne-așa,
sub lacăte pe veci nedescuiate, de n-ar fi
și-un altceva subtil prin preajmă,
nevăzut
și calm, un susur în tulpini, să dea un
suflu
aluatului cleios al pâinii fără nădejde
coapte,
să-nalțe voci în oameni
și gânduri proaspete, revigorate.

O zi

Ce dragi îmi sunt zilele! Fiecare e-un dar
de sus, de-nălțat în plin soare, nu de pitit
în văgăuni, și nu-i o coajă de pâine
muzeșită,

s-o-arunci nepăsător în patru vânturi,
o zi e ceva cu mult mai mult și mai cald,
ea poate fi, de pildă, un mărgăritar sau o
petală,
de prins cu gest catifelat în palma omului
sau în lăbuța de gingaș animal uimit,
căci este-un bun al tuturor, da,
e fiecare o pădure cu ființe bune și cu
monștri,
cu grauri și ape albe, cascade rotunde,
dar nu fi copleșit de multele peștițe-
nfățîșări –
drumul prin ea rămâne cu totul al tău:
vălătuc aromat,
dinadins luând-o numai pe unde-i
mai nou, mai argintat cuprinsul.

Drum tandru

Mulți prețuiesc fel de fel de urcușuri
spre lumi depărtate, eterice. Eu sunt
o fire mai sceptică. Nu cred în *altceva*,
ci în aici, nici în *altundeva*, ci într-o
perpetuă
împămîntenire, tot mai profundă,
mai fidelă-n nuanțe, iar asta, fiindcă
nu văd un rost în despărțiri.
Și de ce mi-aș dori
să mă porți spre lumi imaginare, spre
stele, de pildă,
cum spun unii? Sunt fără simțire,
cu dure cristale crestează floarea
trupului.
Și nici spre luna capricioasă, o sferă-
mplinită
uneori de speranță, alteori hotărâtă să
moară,
nu visez să mă duci. Ajunge
să-mi odihnesc privirea pe chipul tău, un
soare-n raze,
de-acolo tălăzuiește și mă inundă totul.

Ordalia

Degustă dejunul acid, sarea și ordalia.
Pacea nătângă-a Ofeliei curge pe râu,
nu-i nicio nădejde în lumea de-afară,
trage perdeaua,
privește în tine. Oricât de înalt se ucide
în marea piesă și de-amenințător un glas
de harpie își lasă-n urmă veninul
închegat,
în așchii, pe-ogoare, în spațiul din adânc
vederea este-adeverită de lumină și
râsul e al bucuriei.

Gheorghe LĂZĂRESCU

Punte poetică între culturi¹

Se știe că *haikuul* este o specie de poezie japoneză cu formă fixă, care excelează prin concentrare, în literatura de origine constând din numai 17 silabe. În traducere, numărul silabelor nu poate fi respectat cu precizie, dar se păstrează schema celor trei versuri în care ele sunt repartizate. Originile haikuului sunt plasate în secolul al XVII-lea, când acesta se desprinde dintr-un text liric mai lung, numit *haikai* și din care *haikuul* reprezenta doar primul verset. Creatorul lui este Matsuo Basho. Haikuul a început să fie tradus în limbile europene în secolul al XIX-lea și tot atunci poeții occidentali încep să fie și ei influențați de această formă poetică. Atât în Japonia, cât și în Occident, continuă să se scrie haiku până în prezent, un exemplu fiind volumul din 2010 al lui Herman Van Rompuy, poet și om politic belgian, președintele Consiliului Europei.

Dintre poeții români au cultivat *haikuul* Ștefan Aug. Doinaș, Marin Sorescu, Aurel Rău, Gheorghe Tomozei, Cezar Baltag, Petre Ghelmez și alții.

Se pune însă întreba-rea dacă această formă japoneză de poezie tradițională poate fi transplantată într-o altă cultură, cea română, de exemplu, și într-o altă epocă, cea contemporană, printr-un proces creator, care să nu fie o simplă imitație, ci să o facă să exprime și alte realități sau viziuni lirice, păstrând sensibilitatea originară.

Răspunsul este: da. Ne-o dovedesc și volumele lui Ștefan Nicolae, *Flutur pe nisip* (2021), *Umbra muntelui* (2022) și *Punte peste râu* (2024).

În acest nou volum, viața naturii – esențială sursă de inspirație în *haiku* – palpită prin diversitatea animalelor, a păsărilor, a reptilelor și a insectelor: o șopărlă pe coaja platanului, un porumbel care motăie la umbră, o viperă pe potecă, un cormoran care „sparge oglinda apei”, o căprioară, un câine care „miroase spuma mării”. Unele sunt personificate: cerbul este „îndrăgostit”, mierla „cântă veselă”, consolatoare, licuriciul pare evlavios, o pasăre cântă vrăjită de lună.

În *haikuul* tradițional există totdeauna un *kigo*, adică un cuvânt sau o sintagmă care simbolizează ori sugerează anotimpul. Într-un *haiku* de Ștefan Nicolae, un *kigo* este imaginea berzei zgribulite. Alteori, anotimpul apare explicit, corbul singuratic fiind „orologiu toamnei”.

Motivele animaliere sunt frecvent percepute auditiv: tropăitul „de cal în depărtare”, greierele de sub fereastră, cântecul cucului, al privighetorii ori al ciocârliei ce devine transparent ca aerul pe care îl face să vibreze, o sinestezie ce învecinează haikuul cu simbolismul, curentul prin care poezia europeană s-a apropiat de sensibilitatea japoneză; să amintim doar macedonskianul *Rondelul apei din ograda japonezului*.

În volumul lui Ștefan Nicolae, păsările, mamiferele și insectele nu reprezintă doar delicate prezențe sau evocări ale anotimpului, ci și simboluri mai înalte. De pildă, mierla și cocorul sunt simboluri ale zborului însuși, ca și *Măiastra* lui Brâncuși. Pot fi și asociate motivului oglinzii, libelula visându-se țestoasă, iar țestoasa, libelulă, ca într-un text de Borges, unde un împărat chinez nu mai știe dacă este un împărat care s-a visat fluture sau un fluture care se visează împărat.

Universul animalier are subtile convergențe cu cel uman. Astfel, este un semn de maximă singurătate dacă lipsesc până și țânțarii, pe care și *haikuul* clasic îi asociază existenței omului: „Un prilej de fericitare / Am fost împuns / și de țânțarii acestui an...” scrie Kobayashi Issa (în traducerea lui Ion Acsan și Dan Constantinescu). În cartea lui Ștefan Nicolae, pasărea colibri este asociată curcubeului, dar și lacrimii din ochiul străineii. Însă natura poate fi și indi-

ferentă la dramele omului, precum pisica imperturbabilă, în contrast cu despărțirea îndrăgostiților.

În raporturile dintre om și natură, un semn al originalității volumului îl reprezintă prezența eului liric ca „personaj” (cu ghilimele cuvenite acestui termen într-o discuție despre lirică) și nu doar ca privire. Apar notații ce marchează începutul traseului existențial („la noapte părăsesc satul”) sau momente receptate cu un umor delicat („Lăcusta verde / desant pe pantoful meu”). Între descrierea concisă de natură și intervenția eului liric intervine surprinzător *kireji*, echivalentul cezurii, tăind în două poemul: „În pragul serii / un iepure sare din tufiș / Meditație întreruptă.” Versul ce urmează rupturii aruncă o lumină neașteptată asupra contextului contemplării; privind zborul albinelor, poetul întreabă brusc: „Ai uitat ora întâlnirii?” Altădată, așteptarea iubitei este asociată cu ploaia florilor de cireș. Privind marea, omul exclamă cu năduf: „Iar am pierdut răsăritul”. Sau, ascultând „litania” cucuvelei, constată: „niciun chef de citit”. Frânturi de viață umană asociate naturii.

Timpul, memoria se insinuează nostalgic sau dramatic în peisaj. Buturugile amintesc de copacii falnici; obiectul, coasa ruginită, îl evocă pe omul absent. Asoci-

ind imaginea unui copil, ceata, copacul și dorința de poveste, un *haiku* recheamă neașteptat în memoria cititorului *Regele ielelor* de Goethe, dar fără spaima atotștăpânitoare din acest poem. În schimb, învoacă ploii jucăuș este mai aproape de poezia japoneză tradițională a naturii.

Poezia pe cale să se nască, încă insuficient desprinsă de concret și de persoana creatorului său, prilejuiește o imagine remarcabilă: „Dimineață de iunie / spânzurată prin măracini / Cuvintele prizoniere”.

În raportul liric dintre om și univers, dintre microcosm și macrocosm, dominant este misterul tulburător, căci cascada „știe taina curcubeului”, iar buburuza poposită pe deget este un simbol al tainei lumii.

Volumul *Punte peste râu* introduce în haiku elemente de modernitate, care nu dăunează atmosferei de inspirație tradițională, ci dovedesc valențele de universalitate ale acestei specii poetice. „Privind apusul soarelui”, poetul uită „să mai facă / vreo fotografie”, iar lectura lui despre uragane contrastează cu calmul naturii care îl înconjoară. Din peisaj face parte și șoseaua, de-a lungul căreia se înșiră merii în floare. Gara este locul dramelor intime: „Amintirea despărțirii / din gară / Vacanță compromisă”. În noapte, străzile sunt spațiul peregrinării perechilor de îndrăgostiți, umbrele lor lipite tresărind de „fiorii calzi ai primăverii”.

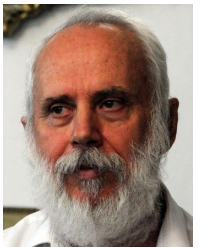
Fueki, eternul, și *ryuko*, efemerul, sunt două categorii estetice ale *haikuului*, adesea îngemănate oximoronic, precum în aceste versuri pline de emoție: „Prima dimineață / a noului an / Zăpada e cea de anul trecut”. Imaginea urmei șterse de apa mării, ca semn al timpului curgând fără oprire, își găsește locul în *haiku*, aparținând în același timp motivelor poeziei universale: „Valul a acoperit / urma pasului tău / Măine e departe”.

Efemer, dar bogat în sugestii, este și parfumul: al iasomiei sau al liliacului ori „labirintul de arome” din cupa unei flori. Miresmele evocă uneori persoane dragi, fiind legate de amintirea mamei sau de recenta prezență, continuată olfactiv, a iubitei: „Hamacul părăsit / păstrează parfumul ei” și contrastează cu asfințitul „în flăcări”.

După cum ne-o sugerează și titlul său, *Punte peste râu*, recenta carte a lui Ștefan Nicolae, unește creator culturile română și japoneză, modernitatea și tradiția.

Cornel Simion GALBEN

Lumina din suflet

Numele lui **Daniel Întuneric** s-ar putea să nu vă spună prea multe. El își conturează însă, cum bine remarcă scriitorul Ioan Enache, „un profil poetic întâlnit mai rar astăzi” și asta pentru că „Oricât de tulbure, de stresantă, de crizată, de scoasă din țâțâni este lumea postmodernă în care trăiește și scrie, versul lui nu urmează furtuna existențială, nici nu o înțește, ci, domol, așază cu discreție pacea, lumina, bucuria blândă peste răni și necazuri”.

Iar acestea nu l-au ocolit, de vreme ce de la debutul cu poezie în *Sinteze* (ianuarie 2003) și până la apariția primei sale cărți (*Ca o adiere*, Bacău, Editura Studion, 2013) a trecut un deceniu, iar de atunci aproape încă unul pentru ca volumul **PRIDVOR** (Sfântul Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2022) să ajungă în mâinile cititorilor. Între timp și-a completat și studiile, absolvind Facultatea de Drept și cea de Teologie, care l-au ajutat să depășească anumite complexe, însă rămân la convingerea că „lentoarea” se datorează în principal exigențelor pe care și le-a impus încă de la început.

Atent la cuvântul pe care îl așterne pe hârtie, nu s-a grăbit să-l încredințeze tiparului și asta spune multe despre felul cum el își așază „gândul/ pe-un colț de veșnicie” și cum înțelege să se raporteze nu atât la literatura prezentului, cât mai ales la relația cu Dumnezeu, care încă din copilărie i-a „tot pus puțin/ de lumină-n suflet”, spre a crește „în cânt de îngeri/ sub un uitat înalt/ de curcubeu”.

Adăpându-se la „cumpăna fântâni/ de lumină”, nu e de mirare că poetul s-a încredințat aproape cu totul voii Domnului și că acum, când trage o linie mai apăsată, constată că din „întinderea timpului” l-au ajuns „niște pași uitați/ ai unor ani/ prinși între orizonturi” și că secunde se-ntorc în „clipa de visare/ precum ar reveni frunzele toamnei/ la seva de copac”.

Tot culegând „cioburi din uitări/ pe marginea cuvintelor”, are momente când privirea „nu mai e/ livadă cu flori/ ce adună/ clorofile târzii”, când se simte „exilat într-o speranță” și când abia de mai poate respira din pricina atâtor apăsări, dar nu rămâne prea mult „între uitările/ unui zbor/ aprins de candela/ unei mareice iubiri”, întrucât „din cer binecuvântări/ se pogoară/ cu feerie adieri”, simțind căldura ce-i inundă sufletul, poate astfel să separe tristețile de gând și să întrezărească „un alt răsărit ce dă-n Calea Lactee/ peste umbra/ unui mereu nou/ întârziat/ val”.

Un impuls îl primește și de la ființa iubită (*Festiva- lă valurilor/ reîntoar-se din malul/ priviri- lor tale/ reasează la cer/ un nou senin.*) și chiar dacă mai sunt „stele înghețate/ în privirea lumii/ mai întârziem în trena/ primei sclipiri de lumină/ a veșniciei/ și amintirile redeschid recurs/ pentru zile cu asfințituri/ mai pline”, poetul nu dispera, ci, dimpotrivă, își „țin(e) nădejdea sus”, convins că „în noaptea aceasta/ Hristos va pași peste/ văzduh/ iar Cerurile/ prin ofranda sclipitoarelor/ constelații/ se vor alătura într-o imnuri/ ca să slăvească/ peste univers”. Sub Crucea Lui ne cheamă, de altfel, să „mai amăgim orizonturi/

cum că am fi/ uneori dor de/ păduri/ alteori/ tăcere de val după/ mal/ un alt ne-nceput/ nesfârșit/ în priviri”, dar mai ales să înaintăm spre veșnicie, având drept călăuză pe cea ce l-a dat viață (*Preasfântă Maică/ la iubirea ta/ din timp mântor/ prin veșnicia Crucii în Hristos/ spre a primi/ eternitatea de Rai.*) și la care se închină, mărturisind și scriindu-și dorurile cu „cerneală/ precum clopote bătrâne// de sub cer/ și prin cer/ peste cer// lângă dor/ cu dor/ dor// peste dor/ dor/ inger păzitor”.

Aidoma personajului biblic al cărui nume îl poartă, Daniel Întuneric are darul de a interpreta realitățile lumii, pe care le toarnă în cupa inimii sale și ni le restituie cu subînțele, reamintindu-ne de ce reîntinerește lemnul Crucii și de ce dorul de mântuire nu ar trebui să lipsească din gândurile noastre: *O lumină șoptită/ tresare printre turlele depărtării// îmi pare că-mi bate ceasul/ lumii-n piept/ că n-am să mai ajung/ s-adun la un loc/ câteva așchii de umbră/ căzute pe liniștea odăii/ din privirea unui ultim amurg// înnoptează iertarea/ păgubită de speranțe/ și tăceri// îmi torn dorurile/ în cupa de cristal a inimii/ până va da timpul afară/ și-o să se facă/ vecernie/ la eternitate.*

Vorbind cu „uitarea lumii/ ca și cum/ dintr-o lumină grea/ izbăvitoare/ ar crește un copac”, poetul poposește sfîlnic în pridvorul bisericii ori la mormântul Sfântului de la Prislop nu doar când o „post-modernistă durere/ crește-n orizont de neputință/ și scrum”, ci pentru că în „Biserica inimilor multe/ cupola de Har/ petrece văzduhul/ tot mai înalt”, instaurând pacea din suflet și dând frâu liber comuniunii (*în Hristos/ o stele vom povesti/ despre iubirea noastră/ până prin noi/ vor curge galaxii/ și constelații de lumină*).

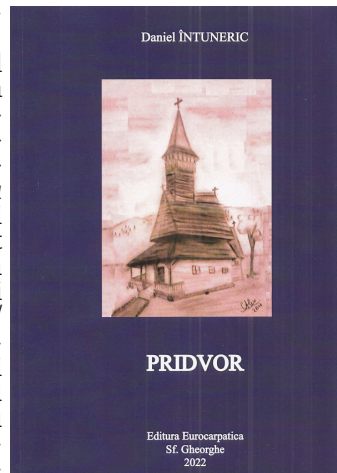
Și întrucât, așa cum observă și Laurențiu-Ciprian Tudor, pridvorul „nu poate fi decât al Crucii pentru că doar ea are puterea de a împărți apele, de a permite celor drepti, celor fericiti, să guste împărția Cerurilor, să aibă, adică, darul mântuirii”, poetul ne introduce cu eleganță în „tensiunea marilor întrebări și a marilor teme existențiale”, în starea „semidetașării de lumea”, unde „poemul devine și el o mărturie a lucrului de sine”.

Strecurate în doze când vijelioase, când abia șoptite, adevărurile rostite ne invită la meditație și la rugăciune, singurele în măsură să ne conducă fie și o frântură de

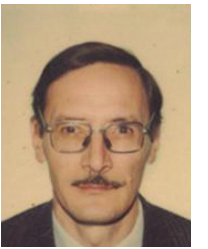
vreme spre Betleemul veșniciei, acolo unde „prin clipa unei noi priviri/ mai crește încă o dată lumina/ ca să urce/ din suflele/ afara/ până în/ Cer”.

Pasager la eternitate, cum însuși se definește, Daniel Întuneric răsfrange în jurul lui lumină îndestulătoare și, însoțit de pictorul Alessandro-Robert Coman și graficianul Gheorghe Simota, transformă reîn-tălnirea cu versul

său într-o emoție dătătoare de speranță iar adierea începutului într-o certitudine deschizătoare de noi bucurii, menite să ne facă să uităm că „din când în când/ pe Chipul lui Hristos/ mai rățăcește sărutul lui Iuda/ venit cu veșnicia trădării”.

¹ Ștefan Nicolae, *Punte peste râu*, Editura Eikon, 2024.

Un „Discobol” uitat - Horia Liman

În *Memoriile* sale, E. Lovinescu îi numește „discoboli”, pe cei trei tineri redactori ai revistei „Discobolul”, scoase la București, în 1932. (Foarte probabil alegerea acestui nume se datora faimei pe care o căpătase statuia antică reprezentând pe aruncătorul de disc după ce devenise efigia unei mari edituri germane.) Dintre cei trei, doi – Dan Petrașincu și Ieronim Șerbu – sunt relativ bine cunoscuți, avându-și un loc în dicționar și în istoriile literaturii române. Despre cel de-al treilea, Horia Liman, se știe foarte puțin, cu toate că, precum se va vedea, a existat un moment deosebit de propice pentru complini lacuna.

Zwi Loebelsohn, cum se numea în acte cel ce și-a luat pseudonimul Horia Liman, a văzut lumina zilei în București, la 12 octombrie 1912, fiind fiul Sofiei (născută Cohen), casnică, și al lui Adolf Loebelsohn, croitor.¹

Potrivit paginilor memorialistice ale lui Ieronim Șerbu, tipărite postum, în volumul intitulat *Vitrina cu amintiri*, viitorul tovarăș i-a fost coleg la Liceul „Gh. Lazăr” din București, unde va fi studiat o vreme și celălalt „discobol”, Dan Petrașincu, pe numele adevărat Angelo Moretta.

Atras devreme de mirajul scenei literare, Horia Liman debutează în 1931 în revista „Zodiac” cu schița *Nylao*; anul următor iscălește în revista „Bobi” alte proze scurte (*S-a sinucis Ilila*, *Roza*). În toamna aceluiași an se află, împreună cu Dan Petrașincu și Ieronim Șerbu, în „blocul” (redacția) amintitei reviste, „Discobolul”, în ale cărei pagini dă la iveală mai multe capitole din romanul *Ulița cu epave* (*Fragment*, *La numărul 17*, *Drum în spirală*, *Nuntă*, *Dansul betegilor*), pagini de jurnal, precum și câteva cronici teatrale.

Nedespărțit de cei doi amici, frecventează (până prin 1941) cenaclul „Sburătorul”. Colabora, de asemenea, la alte periodice – „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, „Reporter”, „Azi”, „Vremea”, în care iscălește alte nuvele și schițe: *Minciuna*, *Ventuza*, *Oglinzi*. Tot atunci, „Adevărul” anunța un alt roman al său, *Ultimul veac*.

Între iunie 1937 și februarie 1939 Horia Liman este redactor (după unii, chiar secretar de redacție) al ziarului „Lumea românească”, ai cărui directori erau inițial Constantin Clonaru și Zaharia Stancu, apoi doar ultimul. Aici semnează reportaje (unele – *Lipscani*, *paradis blestemat*, *Funcționari*, *șomeri*, *foame*, *Mina de sare* – în colaborare cu Ieronim Șerbu), note bibliografice, recenzii, numeroase cronici literare, medaliaone de scriitori și artiști plastici, interviuri (de pildă, cu Fr. Șirato, cu Hortensia Papadat-Bengescu, cu Pablo Casals ș.a.). Mai dă la intervale mari fragmente (*Nocturnă*, *Dușmanii*) dintr-un roman, poate cel menționat anterior. Sporadic mai colaborează la „Rampa”, la „Fapta” și la „Adam”.

După instalarea dictaturii antonesciene, conform celor consemnate de E. Lovinescu, ar fi încercat să treacă în Uniunea Sovietică, fără să reușească. N-a avut soarta prietenului său Al. Robot, dar nici a celor trimiși în Transnistria.

Imediat după 23 august 1944, semnătura lui apare în ziarul ieșean „Moldova liberă”. În „Luptătorul” (organ al comitetului județean Ilfov al Partidului Comunist) el demască nu doar colaboraționismul Soraniei Gurian, ci și afacerile ei veroase, vizându-i pe coreligionarii săi bogați. Este redactor-șef adjunct ori secretar de redacție la „Scânțea” (1944–1946). Mai semnează în „Orizont”/„Revista literară” (condusă de Sașa Pană).

În 1947–1948 face o călătorie în Iugoslavia, al cărei rod este un reportaj entuziast (*Marea Moartă*, 1948), în care, firește, îi aduce mari elogii lui Iosip Broz Tito. Transferat la revista „Contemporanul”, este o vreme redactor-șef adjunct, apoi redactor-șef. În 1954, bolnav fiind, e înlocuit temporar de profesorul Ion Banu, iar toamna următoare, la conducerea revistei este (re) instalat George Ivașcu.

În paginile hebdomadarului, vreme de zece ani Horia Liman iscălește cronici politice externe, ce iau adesea o turnură pamfletară, vizând în special pe războinicii „imperialiști” occidentali, dar și pe (acum) antisovieticul Tito. Constant elogiați sunt comuniștii chinezi. Multe din texte sunt adunate în broșuri și volume – *Haita* (1949), *Tito, mareșalul ienicerilor* (1950), *Cronica ilustrată a unei lumi apuse* (1959).

Din timp în timp, iscălește texte „de directivă literară”, precum *Revoluție la S.S.R.* (1947), *Perspectivile literaturii noastre* (iulie 1948), *Forța presei comuniste* (1955).

Reîntors, se pare, la „Scânțea”, Horia Liman se reprofilează pe reportaje ce repertoriază peisaje românești diverse, din Oaș până în Oltenia și Delta Dunării, reportaje ce compun volumele *Hotarul Soarelui* (1957), *Cânt oamenii și zările* (1959), *Timpurile și*

anotimpurile Bucureștiului (1960).

Numit corespondent Agerpres la Praga și la Geneva, dă la lumină un nou reportaj extern – *Patetica. Germania – ieri și azi* (1965).

Decorat cu Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa a IV-a, cu ocazia împlinirii a 25 ani de la apariția primului număr în legalitate al „Scânței”, întors la post, își anunță șeful – Dumitru Popescu – că nu mai revine în țară. Cere într-adevăr azil politic în Elveția, țară care îi va acorda apoi și cetățenia. Colaborator al unor periodice locale („La Gazette de Lausanne”, „Construire”, „Correspondances”, „Cahiers de l'Alliance culturelle romande”),

Horia Liman își reia și uneltele scriitoricești, tipărind în 1987 în Italia, la o editură „confidențială”, romanul *La Foire aux jeunes filles*, a cărui ediție secundă, revizuită, apare în Elveția cu titlul *L'Échéance*, tradus apoi și în românește. A fost urmat de un al doilea – *Les bottes* (1992). Ambele au fost distinse cu Premiul „Schiller”, acordat de autoritățile culturale elvețiene.

Scriitorul s-a stins din viață la 16 august 2002, la Bevaix, Neuchâtel, Elveția.

După primele lecturi în cenaclul „Sburătorul”, E. Lovinescu aprecia că proza lui Horia Liman era superioară celei a confrăților săi „discoboli” și chiar celei a mai vârstnicului I. Peltz, tipărită apoi sub titlul *Calea Văcărești*. Din păcate, un accident biografic l-a împiedicat tânărul prozator să-și definitiveze și să-și tipărească romanul *Ulița cu epave*.

Fragmentele din alt anunțat roman, *Ultimul veac*, din anii 1937–1938, arată că autorul lor nu mai mizează pe pitorescul mahalalei evreiești, cu tipurile și limbajul specifice. Sunt personaje cu psihologii mai complicate (scriitori, pictori, artiști etc.), însă textele sunt prea puține pentru a da o imagine a întregului, iar intervalul se sfârșește cu legile rasiste din 1938–1939.

După 1945, Horia Liman manifestă obediență la comenzile noului regim, chiar când acestea iau într-un interval scurt un curs contrar (cazul Tito). Ziaristul însă se arată tot mai stăpân pe uneltele sale, iar verva sa pamfletară impresionează. Ca și reportajele „externe” (*Marea moartă*, *Patetica*), și cele „interne” relevă ucenicia la școala „reporterului frenetic”, Egon Erwin Kisch și a discipolilor săi români – Al. Sahia, F. Brunea-Fox, Geo Bogza, Ștefan Roll ș.a. Ele se înscriu, desigur, pe „linia” dictată de partid: descrierile peisajelor, întotdeauna plastice și interesante, alternează cu trecerea în revistă a trecutului de luptă al „maselor populare” (aici cu o documentare laborioasă, cu un recurs larg la poezia populară sau la cea cultă), cu afirmarea (și elogiarea) frăției celor obijduiți, indiferent de naționalitate, cu enumerarea succeselor în construcția socialismului, redată în dialoguri cu oamenii simpli, muncitori, țărani etc.

În *Patetica. Germania ieri și azi*, însemnările de călătorie propriu-zise fac loc convorbirilor cu localnicii, cu obișnuitele critici aduse „Republicii Federale”, care ademenește pe cetățenii notorii ai „Republicii Democratice”, pentru ca apoi să-i abandoneze mizeriei.

Spre deosebire de reportajele „externe”, oarecum mai „reci”, cele consacrate spațiului românesc relevă un atașament cald, un veritabil patriotism, când acesta încă nu era prescris de „culturnici”, un elan poetic, care vizează mai ales nordul Transilvaniei, dar și Oltenia și însăși Capitala. Unele din paginile reportericești vor fi valorificate de Horia Liman în romanele sale târzii. Astfel, un capitol din *Hotarul Soarelui*, consacrat Oașului, este germele romanului *La Foire aux jeunes filles/L'Échéance/Scadența*. Iar un capitol din *Cânt oamenii și zările*, coagulat în jurul unui lipovean din Delta Dunării (considerat însă în chip eronat ucrainean!) este punctul de pornire al romanului *Les Bottes*. Neîndoiește, în cazul primului

roman, autorul a mizat pe pitorescul unui tărâm izolat, în care persistă mentalități arhaice (târgul de fete de pe Muntele Găină, vrăjitoriile, „legea ospitalității” care, în ciuda geloziei grozave, prescrie ca oaspetele să fie „onorat” de către soția gazdei, răzbunarea oricărei jigniri cu cuțitul etc.), ca și reacții disproporționate (un miner se sinucide într-o explozie cu dinamită, când filonul descoperit de el seacă), cu toate că unele personaje cunosc, de pildă, civilizația americană, fiind emigranți acolo o vreme.

Romanul este, totodată, și unul al unei iubiri imposibile, dar nu mai puțin intense, ai căror eroi sunt Mara Bologa și învățătorul ei, venit de la Baia Mare, Vasile Moga. Când tatăl Marei pleacă în America, din cauza lăcomiei vecinului crâșmar, Mara, ca o autentică oșană, își asumă „pedepsirea” vinovatului, prin fiul aceluia, Ioan Gula, care e îndrăgostit de ea. La „scadența” aceasta va renunța totuși, pentru a răzbuna afrontul pe care i-l aduce unchiul ei Grigor. Acesta e ucis de Ioan, dar Mara, căsătorită cu cel căruia i-a pus în mână cuțitul, pe care nu-l iubește, nu-i poate aduce lume pe lume fii, în ciuda tuturor vrăjilor și farmecelor, drept care soțul ei intenționează să-și ia o altă nevastă de la târgul de fete de pe Muntele Găina. Nu va reuși, fiind „pedepsit” de consătenii săi, întrucât, la fel de acaparator ca tatăl său, vrea să cumpere „poienile”, proprietate a statului, pe care ei și le însușiseră.

Cum episodul aduce și o intervenție a armatei, în urma căreia învățătorul Moga este arestat ca „instigator”, Mara se decide (în chip destul de neverosimil) să îi urmeze sfaturile de maestru spiritual, de „a-și realiza visul”, în speță de a merge la târgul de fete de pe Muntele Găina, cu gândul poate și la legenda găinii cu ouăle de aur.

Romanul postum, *Les Bottes*, este la polul opus. E un roman cu cheie al epocii 1935 – 1970, cu peste 100 de actanți de pe scena politică, prezenți sub alte nume, autorul însuși luându-și pseudonimul Valer Filimon (în clandestinitate – Costin). De pildă, Dan Goritza-Gorj este Gh. Gheorghiu Dej, Andrei Lucescu – Lucrețiu Pătrășcanu, Ada Popa – Ana Pauker, Noris – Foriș, Leonea Sobolevschi – I. Chișinevschi, Ion Ciocan – N. Ceaușescu?, Livescu – Lovinescu ș.a.m.d.).

Totul este complicat și de o intrigă polițistă, cu dedesubturi politice (uciderea studentei Lucreția Savu, posibil de colegul ei, poetul Albin Radovan). Nu mai puțin, *Les Bottes* este și un roman al unei relații sentimentale, eșuate în final, dintre narator și Tubi (în cele din urmă ajunsă și ea în „nomenclatură”).

Horia Liman, neîndoiește, cunoaște și valorifică literatura antitotalitară de după 1960 (Alexandr Soljenițin, Czesław Miłosz, Milan Kundera), lucru vizibil mai ales în comentariile asupra evoluției regimului comunist). Negreșit, autenticitatea textului este sporită prin relatarea unor fapte incontestabil reale, prin pagini de jurnal ori prin repro-

ducerea unor scrisori. Totuși, se poate afirma că niște simple memorii ar fi fost mai de folos publicului și i-ar fi adus autorului o mai mare considerație.

SCRIERI: *Drumul revoluției chineze*, București, [1945]; *Ei vor război!...*, București, 1948; *Marea Moartă*, București, 1948; *Haita*, București, 1949; *Noi nu vă iubim, domnilor din America*, București, 1949; *Tito, mareșalul ienicerilor*, București, 1950; *Hotarul Soarelui*, București, 1957; *Joseph Mc Charty vânează vrăjitoarele*, București, 1957; *Cronica ilustrată a unei lumi apuse*, București, 1959; *Cânt oamenii și zările*, București, 1959; *Patetica. Germania – ieri și azi*, București, 1965; *L'Échéance*, Caprarica în Lecce, Italia, 1987; (ed. rom., *Scadența*, trad. și prefată de Rodica Gabriela Chira, cuvânt înainte de Adrian Mac Liman, Iași, 1993); *Les bottes*, Saint Imier, Elveția, 1992. **Trad.:** Armand Salacrou, *Noptile mănii*, piesă în două acte, trad. în colaborare, București, 1948;

Repere critice: E. Lovinescu, *Scieri*, II, 450–453, VI, 295; Silvan Iosifescu, „*Noptile mănii*”, trad., „Contemporanul”, 1948, 83; *** „*Marea de piatră*”, „CHZ”, II, 1948, 176; Constant. Ionescu, „*Marea de piatră*”, „România liberă”, VI, 1948, 1152; Victor Bârlădeanu, „*Hotarul soarelui*”, „PET”, IV, 1958, 4; M. M., „*Cânt oamenii și zările*”, „POT”, IV, 1959, 12; Gh. Achiței, „*Cânt oamenii și zările*”, „Flacăra”, VIII, 1959, 39; Ieronim Șerbu, *Vitrina cu amintiri*, București, 1973, *passim*; E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, III – VI, 1999–2002, *passim*; Cristina Terenche, *Horia Liman, alături de Dürrenmatt și Max Frisch*, „România liberă”, 3 iunie 1993; Gabriela Chiciudean, „*Scadența de Horia Liman – Obiceiuri ancestrale într-un spațiu izolat*”, „Swedish Journal of Romanian Study” („Revista suedeză de studii românești”), III, 2020, 1, p. 71–85.

¹ Bogate informații biografice ne-a furnizat dl Adrian Mac Liman, fiul scriitorului, căruia îi aducem calde mulțumiri.

Doru SCĂRLĂTESCU

Sfântul Ierarh Dosoftei: 400 de ani de la naștere (1624-2024)

În vremi grozave țara stătea pe mâni străine
Și nu erau ostașii să-i vie-n ajutor;
De foamete și boală asupra tuturor,
De silă și necinste erau satele pline.

Ci tu, simțind durerea sărmanei lumi, părinte,
Luat-ai în mână harpa bătrânului David,
Prin care zări de milă în noapte se deschid,
Și-ai înnoit în versuri cântările lui sfinte.

Noi cei de azi, când vremea cea rea cumplit ne bate,
Cu apriga vâltoare luptând cu disperare,
Cu tine către Domnul din ceruri ne rugăm,
Dar, sprijiniți pe armă, ne-ncredem în Dreptate
Nicolae Iorga, Lui Dosoftei Mitropolitul, 1917.

În căutarea mormântului mitropolitului Dosoftei în Galiția

În privința decesului și a înmormântării lui Dosoftei, Întâistătător al Bisericii moldovene, scriitor eclesiastic universal, întemeietor de stih românesc, avem date sigure, bazate pe documente, din perioada ultimilor săi ani de viață, șapte, în Galiția poloneză, unde a fost dus, odată cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou Suceveanul și cu tezaurul mitropolitan, silit, zic unii, de bună voie, zic alții – povestea e lungă și complicată și încercăm să o descurcăm într-o carte ce urmează să apară la editura ieșeană Junimea – de regele Ioan Sobieski, la finalul campaniei sale militare moldovene dezastruoase, din 1686. Infirmându-se, astfel, legende, cum ar fi aceea a unei călătorii, tot atunci, la Moscova, unde și ar fi murit. Mai întâi de toate, trebuie să remarcăm că o bună bucată de vreme, toți cei ce au plecat în căutarea înstrăinatelor moaște, odoare bisericești, acte și scrisori de moșie ale Mitropoliei Moldovei, n-au părut interesați și de soarta rămășițelor pământești ale marelui nostru cărturar, risipite și rămase ascunse în negura Timpului, ca de obicei, nu tocmai binevoitor cu românii. Nu se cunosc, până în ziua de azi, locul exact în care ele au fost așezate. Avem, în schimb, începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, știri despre ziua decesului și despre ceremonia religioasă a înmormântării. O primă consemnare, succintă, o găsim în cronică intitulată *Suvenirurile orașului Zolkiew*, publicată în 1852 de dominicanul polonez Sadok Barącz. Citim aici în drep-tul anului 1693: „Anul acesta, adică 1693, mitropolitul Dozyteusz de Soczawa a murit la Zolkwia, la a cărui înmormântare a ținut o cuvântare Jozef Šumlanski Episcop de Liov” (*Pamiętki miasta Żółkwi*, p. 63). Peste două decenii, cu informații mai elaborate vine canonicul ucrainian Anton S. Petrușevici, preot al Bisericii Greco-Catolice, în același timp lingvist și cercetător specializat în istoria Galiției, în lucrarea sa din 1874, *Colecția letopisetelor galițiano-ruse, de la anul 1600 până la 1700*, cu această însemnare în limba rusă scoasă dintr-un pomelnic al Frăției stavropighiene din Liov: „Mitropolitul Sucevei Dosoftei a murit în anul 1693, decembrie 13”, urmată de alta, mai detaliată, în poloneză, de pe spatele unei tăblițe funerare de aramă cu portretul lui Dosoftei, descoperită în biblioteca mănăstirii Bazilienilor din Zolkiew: „Precuviosul întru Dumnezeu Dosoftei arhiepiscop, mitropolitul Moldovei, bazilian, a venit din orașul Suceava cu moaștele sfântului Ioan Mucenic și cu trei călugări: Adrian, Iona și Ilarion, în anul 1691, la Zolkiew, și a murit în anul 1693 în Zolkiew, și aici, în biserica orașenească, a fost înmormântat” (*Звєдений Галицько-Руський літопис з 1600 по 1700*, Львів, 1874, p. 237 și urm.).

Dar, mai departe, alte vești despre mormântul mitropolitului nu mai găsim. Românii au plecat în căutarea lui, abia în secolul următor, printre primii, basarabeanul Ștefan Ciobanu și suceveanul Dimitrie Dan, ambii, membrii ai Academiei Române, care au raportat despre demersul lor, primul, în discursul de recepție la înaltul for științific, în 1920, al doilea, în „schită biografică” despre Dosoftei din 1927, deosebit de utilă prin numărul mai mare de informații oferite. „În 20 Septembrie 1925, scrie acesta, am făcut o excursie de la Leov la orașul Zolkiew. din Polonia, însoțind pe Înalt Prea sfințitul mitropolit al Bucovinei Nectarie, care dorea să vadă locul de odihnă al vestitului literat și mitropolit al Moldovii Dosoftei. Cele văzute și aflate acolo m-au îndemnat să mă ocup în cele următoare cu acest mare literat bisericesc, să rectific unele date neexacte publicate despre viața lui, eară altele să le întregesc” (*Dosoftei Mitropolitul Moldovii...*, Cernăuți, 1927, p. 3). De la primele pagini, Dimitrie Dan susține cu tărie teza „ducerii silite” a mitropolitului Dosoftei în Polonia de către Sobieski, sprijinit pe afirmațiile unor cercetători, selecții, parcă intenționat, exclusiv dintre cei nefavorabili regelui polon, străini, precum A. S. Petrușevici și Christian von Engel, ori, dintre români, Dimitrie Cantemir, pe care-l urmează cu fidelitate: „În anul 1686 regele polon Ion Sobieski carele în anul

1683 eliberase Viena, bătând pe Turci sub zidurile ei, în expediția sa contra Turcilor fu bătut și trebui să fugă de urmărirea lor și a Tătarilor și să evacueze Moldova, care o ocupase. Cu această ocaziune învinsul rege voi să iee cu sine din Iași racla cu moaștele sf. Paraschive. Dosoftei împotrivindu-se acestui act fu încarcerat. Insistând însă Sobieski i s-a împotrivit și arhimandritul bisericii sf. Trii ierarhi zicând, că se va îngropa sub ruinele bisericii asupra cărei fură îndreptate tunurile. Regele în urmă a abstat de la luarea moaștelor sf. Paraschive. Sobieski însă, în mânia sa înaintea de a părăsi orașul prădă toate mănăstirile despoindu-le de toate odoarele și vasele bisericești, ba el cu mâna sa proprie să fi dat foc la 2 mănăstiri. El la retragerea sa din Iași luă cu sila pe mitropolitul Dosoftei împreună cu toate odoarele de aur și argint, documentele Mitropoliei și prețioasele moaște ale sf. Ioan cel Nou cu racla lui de argint și toate prețioasele din ea și le duse la castelul său din Strij în districtul Samborului din Polonia”. În continuare, prin apel copios la Cronică scrisă ori tradițiile orale de la mănăstirea Bazilienilor din Zolkiew, facilitat, credem, de scrierile lui Petrușevici, ni se dau informații despre traseul parcurs de mitropolit, mereu în tandem cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou:

„Mitropolitul Dosoftei și moaștele sfântului Ioan cel Nou se aflau acuma, în septembrie 1686, în orașul Strij. Moaștele sfântului au fost strămutate abia la 11 mai 1692 la Zolkiew, dimpreună cu mitropolitul Dosoftei și toate odoarele și documentele Mitropoliei. Aici regele Sobieski, dimpreună cu episcopul Leovului Iosif Šumlanski, i-a predat nou restaurata biserică a Nașterii Domnului, care a fost arsă, după demiterea din preoție a parohului Lozinski, care, după moartea soției sale, se însurase a doua oară. Mai apoi primi mitropolitul și călugării lui administrarea și celorlalte biserici din loc, împreună cu mănăstirea Basilianilor, a căror biserică era închinată sfântului Ioan cel Nou” (Dimitrie Dan, op. cit., p. 5-6).

Din aceleași surse aflăm despre moartea survenită după puțin timp a ierarhului moldovean: „Nenorocitul mitropolit Dosoftei a răposat în ziua de 13 decembrie 1693 în mănăstirea din Zolkiew, unde a fost și înmormântat, într-o criptă aflătoare sub pridvorul bisericii de acolo. Arzând biserica aceasta în anul 1833, după alții în 1840, călugării Basilianii au clădit pe locul ei altă biserică, zidită și mai spațioasă. Zidul tindei veni deasupra criptei, așa că astupă cu totul intrarea în ea; ba nici un semn sau inscripție nu pomenește locul unde odihnește ilustrul mitropolit moldovean. Numai tradiția mănăstirească amintește de acea criptă, și călugării ni-au arătat locul pe unde fusese odinioară intrarea în ea”; „Că mitropolitul Dosoftei a murit în Zolkiew, la 13 decembrie 1693, ni-o relatează Cronică mănăstirii Basilienilor, care ni spune «Multvenerabilul la Dumnezeu mitropolitul Sucevii Dosoftei, care a venit în anul 1691 cu moaștele sfântului mucenic Ioan la Zolkiew, n-a trăit mult după sosirea sa la Zolkiew, căci el a murit în ziua de 13 decembrie 1693 în Zolkiew și acolo a fost înmormântat solemn în biserica orașului, nu cu puțină jale a înălțatului Rege și a boierilor de acolo». La fastuoasa ceremonie „a ținut cuvântarea funebrală episcopul Leovului Iosif Šumlanski, iară Frăția stavropighială din Leov, pe atunci încă ortodoxă, a participat la acest act funebru în corpore, cu întreaga muzică a Didascalului, căruia i-a plătit în 8 februarie 1694 zloți 4 și 60 groși, o sumă foarte însemnată pe acele timpuri. Ea a și înscris numele mitropolitului Dosoftei în Diptihul său” (Idem, op. cit., p. 10-11).

S-a găsit și un mator prezent la clipa din urmă a lui Dosoftei, în mănăstirea din Zolkiew: un rezident rus în Polonia, pe nume B. Mihailov. În rapoartele trimise la Moscova, acesta vorbește despre deseale întâlniri

cu mitropolitul, care, printre altele, i se plângea că în ultima vreme, în regat, „creștinii de credință grecească sunt împinși la uniație, iar această batjocorire nu se întâmplă și cu alte religii de aici”, și care, prin mijlocirea lui, trimitea în Rusia „cărțile scrise de el, spre a fi date tiparului, și ca lucrările sale să nu se piardă”. În ochii rezidentului, sfârșitul lui Dosoftei dobândește dimensiuni epice majore: „după Sfânta Liturghie, luând masa cu tot clerul în chilia sa, a dăruit unui oarecare om sărac, venit la el, o blană pregătită pentru haina sa. Apoi a zis: «Fraților, uitați-vă unde am ajuns a muri!». Și aplecându-se pe laită, și-a așezat sfintele sale mâini pe piept și a dat Domnului preafericitul său suflet” (Paul Mihail, *Noi știri privind șederea mitropolitului Moldovei Dosoftei în Polonia*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 4-6, 1985, pp. 412-416).

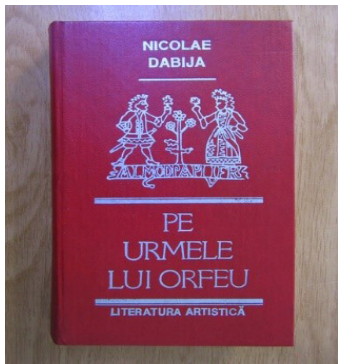
Înmormântarea mitropolitului moldovean dovedește, totuși, prețuirea de care el s-a bucurat în orașul care l-a găzduit temporar. În ultima vreme, s-au adăugat date noi, pe filieră poloneză, despre funeraliile, patronate și suportate pecuniar desigur de Sobieski, din iarna lui 1693, la Zolkiew. Le datorăm universitarului cracovian Jarosław Pietrzak, autor al amplului studiu din 2019, *Șederea Mitropolitului Moldovei Dosoftei la Zolkiew în anii 1686-1693, mostenirea sa și cheștiunea cultului Sfântului Jan cel Nou (Suceveanul) până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. Din secvența rezervată ceremoniei de înmormântare a mitropolitului, cu valorificarea unor „facturi supraviețuitoare” din arhivele liovene, ne putem da seama de importanța și dimensiunea manifestării, puse în evidență de sumele impresionante cheltuite de autorități: 600 de zloți polonezi „pentru pânza” necesară, 585 „pentru lumânări”, 100 „pentru pictură”, 26 „pentru vopsitul catafalcului și construirea sicriului”. Nu știm cât a costat setul de decorațiuni *castrum doloris* și portretul de sicriu, comandat, crede profesorul Pietrzak, unor artiști polonezi contemporani, precum Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski sau Tomasz Wiesiołowicz. Înclinăm către acesta din urmă, desemnat cu titlul de „pictor regal” și antrenat, în acei ani, în decorarea castelului lui Sobieski de la Zolkiew (v. art. cit. în revista „Saeculum Christianum”, Varșovia, vol. 26, t.1, 2019, p. 91). Să fie vorba despre portretul amintit de Petrușevici și de cercetătorii români și ale cărui copii au ajuns până la noi? Deasupra catafalcului lui Dosoftei din cripta săpată în incinta bisericii, în care, conform tradiției călugărilor bazilieni, alături de acesta, mai odihneau, „osemintele singelilor lui și ale vreo câțiva episcopi ortodoxi de pe vremuri”, se afla – scrie Dimitrie Dan – zugrăvit pe o tăbliță de aramă, un portret al mitropolitului, care, după închiderea criptei, a fost luat și depozitat la Biblioteca mănăstirii, unde „l-a văzut în 2 octombrie 1781 comisarul imperial Vlasicz” (op. cit. p. 12).

Cu aceasta, problema mormântului lui Dosoftei, din Galiția, pare să stagneze, blocată într-o fundătură fără ieșire. La întrebarea dacă el s-ar mai putea identifica astăzi, autorii culegerii documentare din 2003, de la Trinitas, N. A. Ursu și Nicolae Dascălu, cred că, „după toate probabilitățile răspunsul nu poate fi decât negativ”. Tribulațiile portretului funerar, spun aceștia, „arată că biserica respectivă (sau numai cripta de sub pridvorul ei) a suferit până în anul 1781 unele prefaceri (poate chiar cele atribuite de tradiția mănăstirii anilor 1833 sau 1840), care au făcut ca oasele lui Dosoftei să nu mai poată fi identificate prin prezența lângă ele a plăcuței cu chipul său și, în consecință, aceasta a fost depusă la biblioteca mănăstirii unde locuise și unde a murit el”. Pe de altă parte, „Există și posibilitatea ca oasele tuturor celor îngropați în acea criptă să fi fost adunate, cu prilejul refacerii bisericii, probabil în secolul al XVIII-lea, într-un osuar, construit în același loc”. O soluție compensatorie este propusă de autori: „Nemaexistând sau nemaiputând fi identificat deci mormântul lui Dosoftei, numai o plăcuță comemorativă, fixată pe un perete din pridvorul acelei biserici din Zolkiew, ar mai putea indica locul unde a fost el înmormântat” (*Mărturii documentare privitoare la viața și activitatea mitropolitului Dosoftei*, Iași, 2003, p. 127). Dar propunerea nu pare să fi ajuns la cunoștința responsabililor decizionali de aici. Oricum, când cercetează în 2013 biserica, universitarul economist din Chișinău, om politic, activ publicist și talentat fotograf, Vasile Șoimaru, n-a văzut o astfel de plăcuță pe vreunul din pereții ei. Dacă, despre ultimii ani de viață, „tragici”, ai mitropolitului, inclusiv ziua decesului, „totul este documentat, deci, clar și puțin discutabil”, scrie profesorul moldovean, rămân „aprinse” dezbaterile privind „locul cel de veci” al acestuia. În consecință, pornește o ambițioasă și deloc ușoară investigație jurnalieră în căutarea lui, mergând „pe urmele Sfântului Ierarh Dosoftei”, în câteva rânduri, începând cu vara lui 2009, în zona fostei Galiții poloneze, acum în Ucraina, la Liov, Strij, Uniev, în fine, în 2013, la Zolkiew. Profesorul Șoimaru reia, cu ceva mai mulți sorti

→ de izbândă se pare, demersul poetului Nicolae Dabija, cu câteva decenii mai înainte, cuprins într-o carte de tinerețe, dedicată, în prima ei parte, ctitorilor scrisului istoric și literar românesc, Ureche, Costin, Neculce, Cantemir, Varlaam, Milescu, cu insistență, în mod repetat, Dosoftei, o carte de „călătorii”, din anii 1970-1980, pe urmele acestora pe meleaguri străine, o carte de învățătură, de caldă vibrație patriotică, cum în zilele noastre doar confrății de peste Prut mai știu să scrie.

Veritabile pagini de poem în proză sunt cele despre Liov și ținutul care-i împrumută numele, legate strâns de cronicari și de autorul *Psaltirii în versuri*. Secvențele dedicate lui Dosoftei se încheie cu căutarea mormântului său, la Zolkiew, Jolchev în transcrierea autorului, Nesterov, redenumit în vremea în care-l vizitează pe la începutul anilor 1980, soldată cu un eșec: „Într-o dis-de-dimineată, când zorii abia se îngânau, îi căutam piatra de mormânt în curtea bisericii de lemn, zisă a Nașterii, avându-l ghid pe Anatoli E. Nazarenco, învățător de istorie din localitate, dând la o parte lichenul înrourat de pe pietrele cele mai vechi, cu speranța să găsesc pe vreo una din ele cioplit numele lui Dosoftei. Nici una însă nu ne-a oferit surpriza...”. Insuccesul însă nu-l descurajează. Ratând șansa cercetătorului academic searbăd acribios, Nicolae Dabija nu se dezmințe ca poet și lasă fantezia să zboare liberă peste câmpiile galițiene, verste bune, până la Uniev, unde-i construiește smeritului mitropolit un mormânt modest, pe măsura călugărilor ignoranți de acolo, în baza unui testament, la fel de fantezist, lăsat chipurile de acesta urmașilor săi: „Abia mai târziu aveam să aflăm că mitropolitul a lăsat un testament, în care ar fi rugat să fie înmormântat la mănăstirea Uniev, unde îi apăruse «Psaltirea», pe atunci un important centru cultural. Sicriul așezat într-un car și însoțit de câțiva călugări, pe o zi de frig și cu puțină lumină, luă drumul către Uniev, pentru a străbate distanța de zeci de verste – ultima pe care avea s-o parcurgă mitropolitul în această lume. La Uniev (azi orașelul Mejgorie, raionul Peremâșl, regiunea Lvov) clădirea vechii tipografii, unde a văzut lumina tiparului «Psaltirea pre versuri tocmită» se mai păstrează. Pe undeva pe acolo se află rămășițele pământești ale primului nostru poet, marelui cărturar Dosoftei. E posibil călugării de la Uniev, pentru care Dosoftei ar fi fost mai degrabă un necunoscut, să nu fi reușit a-i amenaja un mormânt prea bogat...” (*Pe urmele lui Orfeu*, Chișinău, 1990, p. 110).

„Cu regret”, constată Vasile Șoimaru, peste un sfert de secol, „N. Dabija n-a dat prea multe amănunte despre acel «testament» și nu ne-a convins, la acea vreme, că el există. Totuși, pe la Uniev, la mănăstire, am trecut făcând un frumos drum de la Poceaev la Lvov și apoi la Jovkva. M-am ales doar cu fotografii pe urmele mitropolitului care a tipărit acolo cea mai frumoasă carte a sa, *Psaltirea în versuri*”. Nici urmă însă

de mormânt, fie el bogat, fie sărăcăcios. Mai norocos, compatriotul său beneficiază de contribuții mai recente ale unor oameni ai locurilor, între aceștia, monografistul ucrainian al orașului Zolkiew, Miron P. Parței (utilizator la rândul-i al informațiilor furnizate de Sadok Baracz), care, cu lucrarea sa *Vechea Jovkva*, tipărită în 2005 la editura „Svit” din Liov, în seria „Locuri istorice ale Ucrainei”, îl scutește de eforturi bibliografice suplimentare, orientându-l către locul potrivit. Iată, cu parantezele și corecturile necesare ale domnului Șoimaru, textul istoricului ucrainian rezumând întreaga poveste: „La începutul anului 1691 regele Jan al III-lea Sobeski a adus în biserică Nașterea Domnului din Jovkwa moaștele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, fiind însoțit de către mitropolitul Dosoftei și suita sa, care fugeau din Moldova de sub ocupația turcă. (În realitate erau luați ostateci, împreună cu toate podoabele mitropoliei Moldovei – n. n., V. Ș.). Mitropolitul Dosoftei, cunoscut scriitor moldovean și român (sic!), a devenit primul stareț al Mănăstirii din Jovkwa. În anii 1691-1693 a locuit în Jovkva, decedând la 16 (corect: 13, n. n.) decembrie 1693. A fost înmormântat în subsolul bisericii. (Subsolul bisericii mănăstirii Ordinului Sf. Vasile – Baziliană – din Jovkva pare a fi cel mai verosimil loc al înmormântării mitropolitului Dosoftei, pentru că M. Parței s-a documentat și dintr-o lucrare mai veche pe tema dată: Sadok Baracz, Baronci, *Pamiatki miasta Zolkwi*. Liov 1852 – n. n.). În biblioteca bisericii s-a păstrat portretul funerar, pictat în ulei pe o placă cu șase laturi – o frumoasă creație pentru astfel de necesități. Posibilul autor fiind Foma Vasilevici (Toma Veselovici), care în secolul XVII locuia în Jovkva. În anul 1939, portretul a fost transferat la Muzeul Național de istorie din Lvov, de unde a dispărut fără urmă, de aceea putem vedea doar reproducerea acestuia./ Moaștele Sf. Ioan de la Suceava s-au aflat în Jovkva până în vara anului 1783, când au fost readuse la Suceava, care atunci se afla în Bucovina, parte a Moldovei, trecută însă deja sub stăpânirea Austriei și moaștele sfântului s-au întors la Suceava, la rugămintea clericilor. (În schimb, austrieicii au oferit mănăstirii

din Jovkva în dar moaștele Sf. Mucenic Partenie, care a decedat la Roma în anul 250)”

Pornind de la aceste informații, după două călătorii făcute în regiunea Liov „în căutarea moaștelor Sf. Dosoftei”, ce se dovedesc, din diverse motive, infructuoase, abia în cea de a treia, din toamna lui 2013, profesorul Șoimaru obține rezultatele dorite, despre care relatează pe larg în revista-magazin „Art-Emis”, din ianuarie următor, accesibilă online: „în octombrie 2013, la Jovkva, am reușit să cobor în subsolul bisericii. Mai bine zis, mi s-au deschis ușile subsolului unde a fost înmormântat mitropolitul cu 320 de ani în urmă, ca să mă conving că subsolul era curat ca și biserica în interior, lăcașul fiind proaspăt reparat. Din fericire, în cea de a treia vizită la Jovkva am fost mai inspirat (luând câteva sticle de vin moldovenesc preferat de slavi), astfel acolo, în subsol, mi s-au deschis nu numai larg ușile ci s-au deschis și cele două «guri» greco-catolice creștinești care au coborât cu mine, cu plăcere, în subsol”. Din cuvintele noilor prieteni în sutană, rezumate de autor, aflăm lucruri familiare celor care au trecut prin experiența ocupației sovietice: „Când i-au «eliberat» bolșevicii pe ucrainenii apusenii, mai întâi, imediat după ce a fost pus în aplicare Pactul Ribbentrop-Molotov, în septembrie 1939, dar mai ales după ce i-au mai «eliberat» o dată, în iulie-octombrie 1944, în biserică cu moaștele Sf. Partenie și rămășițele pământești ale mitropolitului nostru a fost instalat comitetul raional al N.K.V.D. -ului. După «eliberare», aici au mai fost plasate, pe rând, stațiunea sanitar-epidemiologică, policlinica stomatologică, redacția ziarului raional ș. a.”

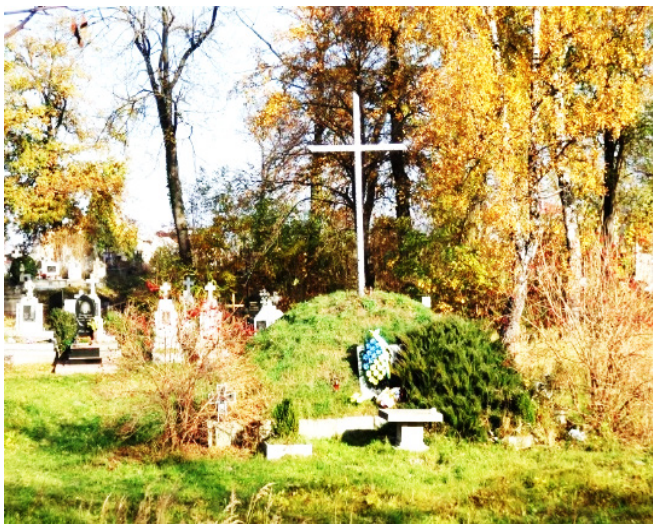
Ceea ce aflăm în continuare că s-a întâmplat ține de hazardul istoriei. Istoria mormântului și a osemintelor mitropolitului moldovean, se împletește cu istoria modernă și contemporană a Zolkiewului și, în cele din urmă, se contopește definitiv, până la anulare, până la pierderea identității proprii, cu destinul locuitorilor orașului galițian, care capătă accente tragice, nu lesne de suportat, cum vedem din șirurile următoare: „În timpul reparației capitale a bisericii, în 1993-1996, a fost descoperită o intrare secretă, betonată, în subsolul bisericii, de unde au fost scoase rămășițele pământești a 225 de oameni (și, cu mare durere o spun, copiii nenăscuți încă, din burțile mamelor lor, n-au fost puși la acest număr!), de pe care se scosese încălțăminte și hainele, mai calitative față de cele cu care au venit peste ucrainenii occidentali «eliberatorii» bolșevici kominterniști. În biserică au fost împușcați în ceafă 225 de patrioți, naționaliști ucraineni (vă amintiți de masacrul de la Katyn, de cei 25 de mii de ofițeri polonezi executați de bolșevici lângă Smolensk, în aprilie 1940? De masacrul celor 50.000 de prizonieri români și germani de la Bălți, uciși în 1944 în mod similar? De asta se vorbește mai puțin sau deloc. În aceeași biserică înconjurată de un zid înalt și gros, asemănător unei cetăți medievale, au fost împușcați atâția oameni nevinovați și niciun orașean nu a știut nimic despre această tragedie. Până la reparația începută în 1993 nimeni dintre cetățeni nu a bănuțit ce «surpriză» îi aștepta după 45 de ani. Ca să nu apară vreo urmă prin Jovkva, bolșevicii kominterniști au făcut cimitir chiar acolo, în subsolul bisericii, unde se aflau și rămășițele pământești ale mitropolitului nostru. Au bucșit subsolul cu corpurile neînsuflețite (goale-goluțe) și cu cefele găurite ale patrioților ucraineni și le-au acoperit cu nisipul cărat cu „polundrele” (camioane sovietice de 1,5 tone) din nisipăria din apropierea Jovkvăi, din partea de sud a orașului, betonând intrarea în subsolul bisericii. Acest mormânt comun a fost descoperit, cum am zis mai sus, abia după perestroika gorbacioviană, în anul 1993, în timpul reparațiilor capitale, fiind scoase de acolo 225 de cadavre, mai exact (?), 224 de corpuri neînsuflețite ale patrioților ucraineni și rămășițele pământești ale Mitropolitului nostru, Dosoftei...”

Mizând pe această presupunere, reporterul moldovean merge, împreună cu noii săi prieteni ucraineni, pentru noi investigații, la Cimitirul vechi din estul orașului unde pot fi văzute două morminte comune, unul, mai mic, având pe o placă încrustate numele a 42 de luptători, morți în perioada interbelică pentru independența Ucrainei, care iese din calcul, și altul, mai mare, important pentru cercetarea întreprinsă, având pe o cruce inscripția: „*Aici odihnesc victimele teroarei comuniste, 1946-1949*”, cu referire la cele 224 de corpuri neînsuflețite, descoperite cu ocazia reparațiilor capitale din 1993, în subsolul Bisericii Nașterea Domnului din Zolkiew, cărora e posibil să li se adauge osemintele lui Dosoftei, aflate acolo de câteva secole, toate reîn-

humate aici, împreună. Om cu experiență științifică, profesorul Șoimaru își ia necesarele firești măsuri de prevedere: „Nu risc să afirm că sunt descoperitorul locului de veci al Sfântului Dosoftei. Nu am dovada în mâini. Acesta-i un minim pe care am putut să-l fac eu cu posibilități limitate”. Ceea ce mai poate să facă e doar un gest pios, marcând importanța evenimentului: „Din acest mormânt am pus un pumn de țărână, într-o cutie de plastic și am umplut-o cu pământul sfințit, ca s-o iau cu mine acasă, ca amintire din acele căutări emoționante ale Sfântului Dosoftei”. În finalul articolului, domnia-sa avansează posibilitatea aflării adevărului, printr-o „investigație științifică serioasă bazată pe analiza radioactivă”, comparativă, a celor 225 de cadavre aflate în mormântul comun, care să demonstreze că unul a fost înhumat în anul 1693, deci cu 255 de ani mai devreme decât celelalte. Întrebarea care urmează este desigur, retorică: „Vor încerca oare Guvernul Român și Patriarhia Română să pornească un proces anevoios de negocieri cu Guvernul ucrainean și Biserica ucraineană pentru săpături și analize acolo la Jovkva pentru descoperirea moaștelor unui Sfânt român?” Profesorul Șoimaru e sceptic în privința răspunsului (*Pe urmele Sfântului Ierarh Dosoftei, Mitropolit al Moldovei. De la locul de baștină până la cel de veci*, în „Art-Emis”, 12 Ianuarie 2014).

Scepticism pe care îl împărtășim, azi, la rândul-ne. În lipsa posibilității de verificare la fața locului a informațiilor oferite de călugării bazilieni chestionați de Vasile Șoimaru, ne-am adresat atotștiutorului internet. Acesta confirmă masacrul în masă din orașul galițian, din păcate, într-un text fără indicarea sursei și fără semnătură: „Odată cu venirea puterii sovietice în 1944, mănăstirea a fost închisă și transformată într-o cameră de tortură a NKVD. Mai târziu, în celule a fost plasată o școală rusă, unde au frecventat copiii militarilor... În 2002, în timpul renovărilor în chiliile și coridoarele mănăstirii, bazilienii din Zhovkiv au găsit peste două sute de schelete, inclusiv 45 de copii. Examinarea efectuată a dovedit că acești oameni au fost torturați de autoritățile sovietice în perioada postbelică. În a doua jumătate a anilor 1940, sediul NKVD-ului a fost situat pentru o anumită perioadă în fosta mănăstire, ai cărei angajați au exterminat populația «în ritmul lui Stahanov»... Acum aceste victime ale terorii sovietice sunt îngropate în cimitirul orașului”. Speranțe mari ni le-am pus în articolul postat de candidatul în științe istorice Pavlo Artimișin, pe „Istoria locală”, o „platformă multimedia online despre trecutul și prezentul Ucrainei”, din 21 septembrie 2023, cu un titlu foarte promițător, *De la tipărit până la camera de tortură a NKVD. Istoria Mănăstirii Zhovkiv a Părinților Vasilieni*, care reia însă, în privința masacrului de la începutul ocupației sovietice, informația de pe Wikipedia: „Autoritățile sovietice au distrus creația lui Buțmaniu în biserică Zhovkiew (fresce din perioada interbelică, cu subiecte religioase și patriotice, n. n., D. S.) – picturile murale erau «nepotrivite din punct de vedere ideologic». La început au fost camere de tortură ale NKVD în mănăstire, apoi a fost deschisă o școală rusă în chilii pentru copiii soldaților Armatei Roșii care tocmai sosiseră la Zhovkva”. Nimic despre osemintele mitropolitului Dosoftei.

Detectarea lor devine, se înțelege, imposibilă în condițiile de acum. E greu să ni-i închipuim pe vecinii noștri ucraineni în căutare de morminte vechi, când nu prididesc să sape altele noi, pentru soldații și civilii uciși de bombe aruncate asupra lor de urmașii encavediștilor din anii 40 ai secolului trecut. Nici la noi,

Cimitirul vechi din Zolkiew, cu mormântul comun unde se presupune că se află și osemintele mitropolitului Dosoftei. Fotografie de Vasile Șoimaru.

unde lucrurile sunt mai calme, n-avem știința vreunui ecou și a vreunei reacții din partea unui for literar, științific ori politic, la propunerea domnului Vasile Șoimaru. După părerea noastră, chiar în condițiile cele mai favorabile, având în vedere situația de fapt, soluția propusă de domnia-sa pentru găsirea, în puzderia de oseminte din mormântul colectiv de la Zolkiew, a rămășițelor pământești ale mitropolitului nostru, dacă ele vor fi ajuns cu adevărat acolo, e greu, ba chiar imposibil de realizat. Dar mai avem încă dreptul de a visa. Ne putem imagina o vreme, când ambiția, mânia, ura endemică se vor ostoi, când țările, politicienii, oamenii se vor așeza, și când un mare grup de cetățeni de diverse nații, români, polonezi, ucraineni, ruși de ce nu, scuturați de sechele bolșevice, adunați la intrarea bisericii vasiliene din Zolkiew, vor aplauda dezvelirea unei statui frumoase, de talia celei ridicată de Iftimie Bârleanu lângă casa-muzeu de la Iași, dedicată unui mare cărturar și poet religios din secolul al XVII-lea, cu o viață intersectată plenar cu istoria țărilor lor. Până atunci să ne bucurăm că, prin opera lui, el durează un monument mai tare decât bronzul, și decât piatra, turnat sau dăltuit în conștiința și inima noastră a tuturor.

Savu POPA

Poesis

Dintr-o dată becurile aruncate își reaprind șoaptele

În casă e liniște.
Dumnezeu se apleacă
Asupra ei,
Ascultând-o ca pe o scoică.

Așteaptă puțin,
am rugat-o,
să deschid geamurile,

În colțul străzii cineva ducea o cutie cu
becuri. Abia zăream pe cutie numele
unei adrese exotice. Acesta se apropie,
goli, oftă, se uită dintr-o parte în alta. În
timp ce cădeau, becurile se reaprindeau
pentru o clipă.

Nu spune încă nimic,
orice cuvânt
poate crea senzația
că niște cârțițe tinere îți aleargă prin
vene
ștergând orice urmă de sânge.

E totuși devreme,
ziua și noaptea nehotărâte
își pasează de la una la alta,
soarele flasc.

Ne atingem,
pielea întreagă devine un joc cameleonic
de lumini și sunete.
Privirile, carusele cuprinse de febră,
orbitele îngheață de spaimă.
Aerul respirat sapă în noi tunele.

Se apropie ceva,
încă nu vedem clar,
îi simțim doar răsuflarea
care emană miros de alge.

Undeva aproape
O concentrare puternică în gol.
Gândurile ni se scurtcircuitează.

Dintr-o dată becurile aruncate
își reaprind șoaptele.

Între cel ce sunt

Și cel ce-am fost,

Un zid de umbră
Pe care se cațără
Iedera remușcărilor.

O piatră aruncată
E de-ajuns
Să spargă
Zidul

Ca pe-o fereastră
Și să pornească
De la rădăcini
Alarma.

S-a tot vorbit
De inima întunericului,
Dar, din câte știu,
Prea puțin
Despre
Întunericul
Inimii,
Cel neînsoțit
De nicio înserare.

Un întuneric mut
În care trăirile
Sunt zvâcniri ale unei
Cenuși
Ce a existat înaintea
Oricărei arderi.

Un întuneric
În care inima
Are o respirație
Străină
De propriul corp.

Un întuneric
Care a uitat
Să-și tragă
La sorți
Noaptea.
Iar când crede
Că, în sfârșit,
Și-a găsit-o,
Inima devine
O jerbă
De extrasistole.

Și viața pare,
Pentru câteva clipe,
Un loc
Atât de senin,
De simplu,
De curat,
Peste care
Urmează
Să se reverse
O cascadă
De pucioasă.

Copilăria
A rămas teaca
În care
Viața mea
Își ascunde încă
Toate
Ascuțiturile.

Deși soarele
Arsese toată ziua,
Aerul devenind
De nerespirat,
Totuși, spre seară,
Când am ieșit în parc,
Am dat de o baltă
Plină cu apă proaspătă.

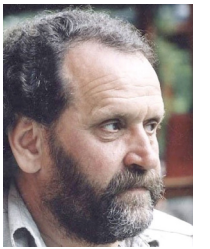
Am rămas mirat,
Nu plouase noaptea trecută
Și, chiar dacă
Ar fi plouat
În timpul zilei,
Apa s-ar fi evaporat,
Soarele cicatrizând
Urma bălții.
Și, totuși, cum a apărut
Această baltă
În care cerul
Se oglindea
Parcă legănându-se?

Am încercat
Să trec pe lângă ea
În vârful picioarelor,
Să nu-i tulbur cumva
Liniștea care părea desprinsă
Din interiorul unei catedrale gotice
Pe care, tot așa, într-o vară toridă,
Am vizitat-o în micul orașel german.

Să se fi deschis o rană mai veche
A acestei lumi
Care, iată, în miezul splendorii încinse
Și-a făcut din nou apariția
Ca un memento mori deloc înfricoșător,
Răspândind, în schimb, o răcoare
dulceagă?

Am lăsat în urmă balta
Care apăruse în parc,
După o zi în care canicula
„a ucis orice boare de vânt”
Și nu am întors capul
Să mai privesc o clipă
Luciul acelei ape
Care-mi amintea de cel
Al unui izvor subteran,
Răcoros și melodios.

În schimb,
Am înțeles că
Poezia apare astfel,
Precum o baltă plină
Cu apă limpede, poate rece,
Captivă
În miezul unei zile toride,
În care soarele se rotește ca un pumnal
Înfipt în inima
Cerului.

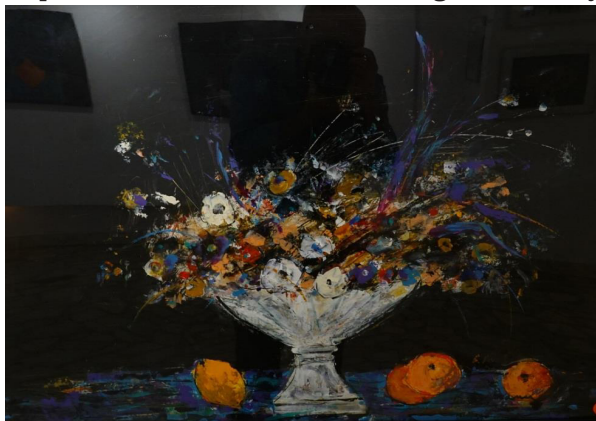
Rareșa*

(...)

Dionisie tresări în somn și simți cum o mână rece, plină de lacrimile de care tocmai se ștersese, i se puse pe frunte. Femeia aceea era atât de frumoasă, încît, nedumerit, privindu-l pe Tatăl, care scosese un suspin sufocant, crezu că acesta se retrage undeva într-o cameră din casa pe care nu de mult i-o arătase, așa cum mai făcuse de atîtea ori de cînd i-a apărut în față. Nu-l putea urma. Ochii i se opriseră în privirile acelei femei. Eu sunt, nu te teme – a auzit vorbele ieșind calde din gura femeii. Eu sunt mama – a continuat aceasta. Dionisie nu mai înțelegea nimic. Cum de a apărut dintr-odată acea femeie? Ce dorea în fond? De ce moșierul se retrase, lăsîndu-l pe el așezat pe scaunul de lîngă patul în care păreau că dorm două copile? Era, deci, în camera Rareșei și a fetelor din casa cea nouă de la Locunalt. El a plecat – a continuat femeia. Are multe treburi pe cap. Știu că nu ești de pe aici, că te-am văzut alături de soțul meu în mai multe rînduri. Mai știu că el te-a chemat. Se frămînta acolo, în somnul lui veșnic, era neliniștit, văzînd că moșia lui de aici îi este părăduită. L-a așteptat zile în șir pe copilul Gireadă, vecinul de peste drum, cel care i-a ținut lumînarea la cap cînd a murit, apoi pe băiatul și pe flăcăul Gireadă, care își începuse copilăria în curtea noastră. Dar nimic din partea acestuia. Îl dorea lîngă el, să-i spună ce se mai întîmplă acasă. Dar omul acela s-a ținut de treaba lui, din clipa în care, cu lumînarea în mînă, a văzut cum sufletul soțului meu iese din piept și vine alături de sufletul meu și al copiilor plecați prea repede la Domnul. Viața lui căpătase sens acolo, dincolo de drum, în curtea în care n-a crescut nimic altceva decît găini care făceau ouă din care se hrănea, ouă pe coaja cărora erau scrise versuri frumoase, pe care îmi place tot timpul să le ascult citite de fiul meu. Numai că aceste coji vor fi făcute țândări de mîini neștiutoare, iar tu va trebui să aduni într-o zi cojile, pentru a vedea cine a scris cu adevărat acele versuri. Și n-a mai avut răbdare să-l aștepte să vină, știind că rostul acelui om acolo este de a împlini ceea ce a fost irosit, iar timpul propice încă nu a venit. La un moment dat, soțul meu mi-a spus că ai apărut pe lume și că vei veni acolo, în rezervație, și vei pune totul la punct, așa cum a fost pe vremea cînd noi trăiam în acel rai chinuit. El ți-a trimis acele fete, elevele tale, în preajmă, să greșești, pentru a fi dat afară și a fi apoi numit custode la Locunalt. O să-l ierți pentru asta, ai să vezi, cînd vei afla ce a făcut pentru copiii noștri, sacrificii printre care m-am numărat și eu.

Somnul lui Dionisie devenise atât de adînc, încît simțea cum se afundă în vorbele acelei femei, pe care nu o va putea vedea cu adevărat niciodată. Femeia tocmai asta dorea, ca el să nu se trezească, să se adîncească în vis pentru a-i asculta și povestea ei. Și asta se va întîmpla în cîteva secunde, cît Tatăl dispăruse pentru a se descoperi în alt timp, de unde va putea privi tot ce se petrece la moșia lui. Femeia înepu să-i spună cum s-a ivit pe lume. Acolo, la Găvana Donțului, într-un conac, în care cele patru surori ale ei și cei trei frați au crescut și s-au simțit ca în rai. Cel de al noulea copil a murit imediat după naștere. Și a continuat: Pe băieți, tata i-a trimis la școală la Cernăuți, să-și găsească acolo rostul în lume sau să se adune în vro simbrie la curtea domnească. Mama, Paraschiva, m-a crescut, nu ca pe celelalte fete ale ei, în frica lui Dumnezeu, ci în ideea de a mă arunca în lume, în brațele unui bărbat puternic, pentru a le duce singele mai departe. Femeia povesta cu calm, dar parcă dintr-o respirație, ceea ce-și aducea aminte despre ea și ai ei: Tata s-a aprins de minie cînd fiii lui, doi dintre ei, au decis să devină monahi. – Da, dar unul a devenit arhimandrit, Iachint, iar altul monah recunoscut pentru înțelepciunea lui, Calinic – a spus femeia, încercînd să se așeze în ramificația unei familii cu nume care au făcut cînte pîrîntilor lor. Dar nu l-a putut minia pe Dumnezeu. Doar unul dintre frați a rămas de lume, de rînd cum se spune, făcînd mare gospodărie la Sarafa. Alte patru surori au plecat, cu chemare, în slujba Domnului nostru Isus Hristos, devenind monahiile Olimpiada, Fevronia, Maria și Safta. Tata se vedea părăsit, lăsat singur cu o moșie mare pe cap. Pentru ce dăduse viață la nouă copii, să lase totul pe mîna arendașilor care-l jupuiau de nouă rînduri de piele? Cînd se minia, mai ales cînd venea cumătrul Codău, spunea că va vinde tot și se va muta la oraș, să-și cheltuiască banii pe prostii. Și femeia a continuat: Mama

l-a liniștit, promițîndu-mă pe mine, un boț de față, vieții lumesti. Eram și cea mai frumoasă, așa se spunea în casă. Mătușa Parasca de la Sarafa mă luase în grijă și-mi făcea toate poftele, dar mă și învăța cum trebuie să mă port cu un bărbat. Mama se îmbolnăvisese. Bine făcută, cu trup ce putea da naștere unor copii sănătoși, la poarta conacului începuseră să curgă pețitorii. Tata, fiind stolnic, a vrut să mă trimită la curte, la Iași, unde feciorii de boieri stăteau ciorchine, gata să fie aleși pentru chiulângeală pe banii babacilor și viitoarelor neveste. Am stat un timp la Iași, nu la curte, ci la niște neamuri, care m-au pus la curent cu toate cele necesare traiului în lume. Mi-au plăcut lecțiile lor. Întîlnirile cu fetele de seama mea, la fel, mi-au deschis ochii. Și așa am putut alege din acel amestec de lume, ce e bine, ce e rău. Tata credea că-i vin acasă cu o beizadea, să-i dea în grijă moșia. Că avea de-a pămînt de nu mai știa ce să facă cu el. Mii și mii de dimirlii avea în hambarele noastre, de se puteau hrăni de acolo sate înregi de nevoie.

Dar eu m-am întors acasă cu mintea deschisă, fără a-i pune în încurcătură pe sărmanii părinți. Surorile mele se duseseră la mănăstire, iar unul dintre frați era deja stareț la mănăstirea de peste dealuri, unde mergeam cu mama să-l vadă și să se bucure de aura pe care i-o vedea în jurul capului. Era liniștită că avea cine să-i deschidă porțile Raiului. Dar nu s-a bucurat prea mult, că nici bine nu făcusem douăzeci de ani, că mama s-a grăbit să se ducă la Domnul. A lăsat cu limbă de moarte să fie îngropată la Bunești, acolo unde aveam moșie și tata ctitorise o biserică. Rămasă singură acasă, doar cu tata și mătușa Parasca, cu o curte plină de orătănii, pe care le avea în grijă Iorgu, omul nostru de nădejde, m-am trezit curtată de tot felul de flăcăi, printre care se nimeriseră și doi polcovnici ruși, care se oploșiseră pe la curtea noastră, să se adăpostească, iarna, de frig, iar vara să golească butoalele de vin din beciurile tatei. I-am spus lui tata să-i ogoiască, să-i mai trimită acasă, că-mi ieșiseră, din cauza lor, tot felul de vorbe, de n-o să mă mai pot mărita niciodată. El n-a putut să-i fugărească, dar a știut să-l ademenească pe cel sortit să fie al meu. Acesta a venit într-o toamnă în curtea noastră, pasămite să se intereseze de administrarea pămînturilor. L-a adus acolo fratele meu, cu care se întîlnise în iar-maroc de mai multe ori și cu care au golit nenumărate carafe cu vin. Tata mi-a spus să fiu atentă cu el, că numai de adminstrat pămîntul lui nu are de gînd călătorul. Și așa a și fost. La sîrbătorii, a fost la noi, apoi s-a înțeles cu tata, după ce mi-a pus pe deget un inel, încît, cu punga asigurată din dota dată de tata și din ce mai aveam eu, cu o zestre frumoasă, pe la mijlocul primăverii am făcut nunță. Ne-am aciuat cu greu în Burg, unde soțul meu stătea în gazdă într-o cămăruță în buricul țîrgului. Fiind frumos, vară, nu mi-am dat seama că stăteam înghesuiți acolo, găsindu-ne din nimic motive de ciondăneală, dar și clipe de adevărată iubire. Un an ne-am tot chinuit cu plecatul la Găvana, de acolo în casa de la Cioroia, pentru că ruda noastră, boierul Codău, nu ne-a mai lăsat în conac, invocînd nu știu ce datorii ale tatălui, făcute de pe vremea cînd trăia mama – închipuiri de om hapsîn. Însă Cănau, că așa i se mai spunea, nu dorea numai conacul, ci toate moșiile din jur. Înfuriat, tata a vîndut ce era de vîndut, lăsînd în adminstrarea unui arendaș moșiile din jur, și s-a mutat alături de mine într-o casă din Burg. Așa l-am mai putut liniști pe soțul meu, cînd deja venise pe lume cel de al doilea copil al nostru. Bărbatul meu drag venea mai tot timpul aghezmuit de pe la velnițele pe care și le cumpărase, să facă de pe urma lor bani. Cînd venea

asa, avea chef de ceartă. Îl apucase cheful și de politică, se certa cu toată lumea și venea cu o căruță de nervi acasă, pe care o descărca în capul meu. Pe fiul cel mare l-a chelfănit cînd nici nu avea doi ani. Trebuia să-l liniștesc într-un fel și am găsit calea cea mai bună pentru așa ceva, dîndu-i exemplul lui Pisoski, la care el a stat în gazdă, a cărui nevastă a plecat de acasă, lăsîndu-l pustiit și gata să-și pună capăt zilelor. Noroc că s-a mutat la Iași, în preajma domnitorului, că altfel, cine mai știe, mai împușca pe vreunul prin Burg, că avea pică pe mai toți cei care s-au opus unirii principatelor. După moartea lui Gorgias, cu care soțul meu se înțelesese bine, m-am apropiat mai mult de Rozalia, soția celui mai de vază spîter din oraș, cu care tata se înțelegea foarte bine. Dîndu-și seama că greșește cu paharul, că așa mi se părea, că bea uneori peste măsură, dar el nu bea de fapt, ci stătea tot timpul în aburii de alcool din velnițele lui, încît venea acasă duhnînd a băutură, și-a schimbat modul de viață, scoțîndu-mă în oraș, în vizite pe la diverși boieri, să intrăm în rînd cu lumea. Uneori era gelos, dar greșea, pentru că nu-i dădeam prilejul să aibă astfel de atitudini față de mine și față de prietenii cu care ne întîlneam. Bărbații se uitau la mine. Venisem în Burg, străină, în floarea vîrstei, și toți erau curioși să cunoască soția boierului, vorba vine boier, dar așa se comporta și avea pe ce se baza pe atunci, că nu veniserăm în oraș cu traista-n băț, ci cu o avere frumoasă. Tatăl meu, stolnicul, era recunoscut ca unul dintre cei mai înstăriți boieri, dar cu mînă largă, pentru că-i respectase dorințele mamei, în ce privea donațiile către mănăstirile la care s-au dus să slujească doi dintre fiii lui și patru fete. Încît lumea era curioasă să mă cunoască, să vadă pe ce a pus mîna căminarul venetic, care cumpărase un rînd de case în Burg, patru și apoi încă două. Iar dragostea lui pentru mine dădea roade an de an, și asta l-a adunat de pe coclaurile pe unde se ducea să facă avere peste avere, să nu ajungă de rîs față de copii cînd vor crește mari. De fapt pe el îl speriasse perspectiva unei case pline de copii. Ne iubeam cu patimă, și din dorința mea de a-l ține lîngă mine, încît atunci cînd cel de al patrulea copil al nostru, o fată, a murit la cîteva luni după naștere, a jurat că viața lui va fi dedicată în totalitate educației copiilor noștri. Și am simțit acest lucru din acea clipă. Nu-mi ieșea din vorbă. Dar aveam grijă ca vorbele mele să nu fie porunci, hotărîri care să-l sufocă, să-l obosească. Erau vorbe dulci, pline de iubire, iubire în spatele căreia începeam să adun suferință după suferință. Viața în țîrg devenise grea, sufocantă. Murise Rozalia, cu care mă înțelegeam de minune. Am vrut să o iau de ajutor pe Rifka, femeia de casă în familia Gorgias, dar soțul meu n-a fost de acord. L-am înțeles. Îl sufoca puhoiul de evrei din oraș. Ca să-l enervez uneori, cînd venea posomorît acasă, îl salutam cu *Salem*, iar el riposta cu *Bezakon*. Și rideam de ne tăvăleam. Nici o dugheană nu era fără să auzi în ea vorbe străine. Și asta pe mine, care eram mai tot timpul prin dughenele lor, nu mă deranja, atita timp cît găseam tot ce aveam nevoie. Însă cu Rifka am rămas în bune relații, iar cînd el lipsea de acasă mai mult, aceasta venea și-mi făcea casa lună. Îmi plăcea să vorbesc cu ea jidănește. La treabă mă ajuta și soția lui Iorgu, omul care a fost argatul tatei la Găvana. Mă obișnuisem cu viața din Burg. Locuiam lîngă biserica domneasă. Sărbătorile mi le petreceam în fața altarului, ascultînd slujba preotului Stamatîn și cîntările diaconului Gheorghiu, care-și ridicase o casă în spatele grădinii noastre. Grădina era locul în care mi petreceam zilele, alături de copii. Cel mare era tot timpul după mine. Nu scotea nici o vorbă, însă de mic a început să buchisească în cărțile părintelui. Soțul meu cumpăra și cărți, să le fie de ajutor copiilor. Cînd copiii au început lecțiile cu Voinski, aceștia știau literele, citeau și chirilicele și latineștile. Îmi era urît cînd ploua și noroaiele umpleau străzile. Iar atunci cînd era cald, Puturoasa, cum îi spusese soțul meu Cîcainei, ce trecea nu departe de casele noastre, duhnea atât de urît, că plecam la Gorbana la Stamatopol sau la Vîrnăvoaia, să respirăm aer curat. În apropiere de moșia lor aveam și moșia dată mie de tata, la Dornești. Soțul meu se ocupa acum de administrarea ei. Eram după mine cu patru copii pe picioarele lor, cumînți și ascultători, cu o fată în brațe și cu cel de al șaptelea în burtă. Asta, cînd mergeam la pritenii noștri de la țară, îl făcea mîndru pe soțul meu, după care se

—> surgeau ochii Vîrnăvoaiei, care, împreună cu soțul meu, călare pe doi cai, plecau să cutreiere cîmpiile din jur. Amazoanca era o femeie frumoasă și soțului meu îi plăcea să vină cam des pe la boierii retrași în fundul lumii, pentru liniștea și aerul curat de acolo. Mircea, soțul Adelei, era un bărbat frumos, îngrijit la față, mereu bărbierit, cu perciuni lungi, suri, cu mustață răsucită, care se distra cînd cei doi plecau să se piardă după dealurile din față. Dar apăreau imediat, în goana cailor, ca apoi să dispară de partea cealaltă a parcului, într-o pădure, unde era o cabană, în care ne plăcea și nouă să stăm. Mi-am făcut atunci cîteva gînduri rele, dar Mircea m-a liniștit, asigurîndu-mă de ceea ce eu știam, și anume că soțului meu nu-i plac femeile nebune, iar Adela lui era o nebună, pe care o iubea și-i oferea tot ce-și dorea. Mă vedeam în astfel de situații abătută, furată de gînduri, dar îmi reveneam imediat, cînd îi vedeam pe cei doi călăreți invinduse în zare ca două mogildețe, care se apropiau în galopul cailor, rîzînd, gata să o ia de la capăt. Liniștea mea era pusă astfel, în situații din astea, în cumpănă, încît, cînd nu mai suportam, îi ceream soțului meu să plecăm. Însă Mircea insistă să mai rămînem, că nu vom mai găsi liniște ca aceea de acolo nicăieri. Și așa era, nicăieri nu era mai bine ca acolo, în acel cîtun fără nume, unde ajungeam de regulă vara. Spre toamnă, Vîrnăvii plecau la Paris, de unde apăreau primăvara plini de cadouri pentru toți copiii mei. Revederea femeii îmi stîrnea fiori, mă furnica pe șira spinării. Era din ce în ce mai frumoasă și mai dispusă la aventuri. Mircea era atît de fericit, o admira și mă făcea și pe mine să-mi admir soțul, care se gudura pe lîngă ea, doar așa, să se poată și el bucura de mirosul parfumurilor îndesate în pielea ei, acoperită de pudre din cele mai fine. Puneam mîna atunci pe fața mea și mi se păra aspră, plină de buburuze. Oare ce simte soșul meu, mă întrebam cînd, noaptea, se apropie de mine și mă mîngîie cu mîinile lui aspre, dar calde și pline de tandrețe? La Gorbana, în casa lui Stamatopol, cînd ajungeam, chefurile se prelungeau atît de mult, că, de la masă, soțul meu, ostent de muncă, se ducea în pat, din pat, iar la masă, golind cu stăpînul casei carafe după carafe cu vin, încît de altceva nu mai era timp. Stamatopol avea saivane pline de vaci, turme de oi. De acolo va lua, cînd ne vom muta la Locunalt, și soțul meu șeptel, oi, porci și tot felul de păsări. Nu știam nimic din ceea ce face, cum face de casa era tot timpul cu de toate. Tata se mutase și el în Burg. Vînduse și casa de la Cioroia și se stabilise lîngă noi, să se bucure cît mai mult de nepoți. Asta îmi dădea o stare de bine și o siguranță că soțul meu nu va mai sări calul. Nu o mai făcuse lată de o bună bucată de timp. Situația stricîndu-se în oraș, din cauza holerei care începuse să secere peste tot, ne-am izolat. Soțul meu a căutat să ne mutăm pentru un timp undeva în afara orașului. Mizeria devenise de nesuportat, iar epidemia izolase lumea și o înrăise. A găsit o casă veche la Locunalt, care era inclusă unei moșii de multe hectare, încît soțul meu, din agoniseala făcută, a cumpărat-o, făcîndu-și datorii față de cea de la care cumpărase moșia, Petrinioaia, așa i-a spus, care, speriată de epidemia de holeră, dorea să se mute la Iași. A zis că e un chilipir, și a luat-o. Ne-am mutat acolo în acea vară. Se născuse cea de a doua fată a noastră. Am pus cît s-a putut la punct cele patru camere, dintre care doar trei erau pentru noi, una pentru cancelaria soțului, alta pentru copii și una pentru noi, iar cea de a patra, ca bucătărie, pentru Safta, femeia care a venit cu noi la Locunalt. Trecuse, spre toamnă, epidemia, iar iarna se anunța a fi grea. Nu puteam sta acolo, încît ne-am retras în casa din oraș, unde am stat peste iarnă. Cum casa de acolo nu ne oferea condiții bune, copiii putîndu-se îmbolnăvi, doar soțul meu și cu cîteva argați s-au mutat la Locunalt, să se apuce de acareturile necesare: saivanele pentru vacile luate de la Stamatopol, cotețele de păsări, cele pentru porci, tîrla pentru oi, că el avea de gînd să se gospodărească, să facă bani, bani de care aveam nevoie din ce în ce mai mult. Se gîndea să ridice acolo o casă nouă, una cu adevărat boierească, cu etaj, cu multe camere, să putem sta cum se cuvine în ea. Începuse să-mi placă și mie ideea, iar copiilor, căroră le-a convenit vara trecută acolo, nu mai vorbesc: tot timpul întrebau cînd ne vom muta acolo, la țară. Cînd au văzut în acea vară animelele adunate acolo, nu s-au mai dat dezlipiți de ele. Cel mare și cel de al doilea învățau cu Voinski, după ce soțul meu a văzut ce condiții oferea școala lui Marchian de peste Puturoasa. Ne era greu să-i desprindem de profesor, iar și mai greu ni se părea să-l aducem, în condițiile modeste de la Locunalt, să le predea lecții copiilor. Și nici în acea vară nu ne-am mutat definitiv la Locunalt. Banii s-au dus pe datoriile către Petrinioaia, care nu-l slăbea pe soțul meu să i le dea. Eram grea cu cel de al șaptelea

copil. De Ignat s-a născut, în casa din Burg. Nămeții erau cît gardurile, încît abia luna următoare am putut să-l botezăm la biserica domnească de lîngă noi. Primăvara a venit tîrziu și dintr-odată, încît orașul a fost inundat în partea din vale, dinspre armenime. Am ieșit la soare cu micuțul abia prin mai, cînd, în droșca cu care soțul meu își făcea treaba peste tot, am ajuns la Locunalt, unde am auzit cucul, iar pruncul s-a uitat înspre copacul de unde venea cîntecul, zîmbind pentru prima oară, după ce toată iarna a scîncit de crampe la stomac. L-am înțărcat repede, că nu aveam lapte, iar să-i dau lapte de la o doică nu m-a lăsat soțul meu, care, de o bună bucată de vreme, nu mai ridicase glasul la mine, așa cum a făcut atunci, suduindu-l pe bietul copil care zbiera le pieptul meu sterp, de parcă ar fi avut vreo vină. M-am uitat la el încruntat. A ieșit, revenind acasă abia spre zori. Fusesse la Locunalt, desigur, așa mi-a spus, unde argații nu se prea țineau de treabă. Luase decizia să adune materiale pentru casă. Spera ca într-un an, doi cel mult să ne mutăm cu totul acolo. Dar trîmbălarea de la tîrg la Locunalt a durat încă mulți ani, ba că nu erau achitate toate datoriile către Petrinioaia, ba că banii au început să se ducă pe pregătirea fiilor mai mari, care, într-un an, doi, urmau să fie duși la o școală serioasă, la Cernăuți, că cu ceea ce învățau acasă nu ajungeau decît să știe să se semneze și să socotească banii pe care-i vor cîștiga, dacă îi vor cîștiga cu atît de puțină carte, așa spunea soțul meu, care, cînd se odihnea, o făcea cu o carte în mînă. Așa era soțul meu, agitat și gata mereu de harță. Îl mai temperam, spunîndu-i, cu calm, că eu am adus ceea ce trebuia de adus într-o căsnicie. Depindea de el de aici înainte să o mențină și să o ducă mai departe. Talanții i-i dăduse Dumnezeu, el trebuia să-i înmulțească. Și asta făcea, dar parcă fără spor. Asta îl scotea din sărite, dar tăcea mîlc, se închidea în camera lui și dădea peste cap mii și mii de planuri. Muncea, asta o spun cu frică de Dumnezeu, nu pot să spun că nu. Dar nu se lega de el nimic. Adică, să se simtă că trăiește cu adevărat, așa cum trăiau mai toți boiernașii din tîrg. Cînd a început să meargă zi de zi pe la cluburile din oraș, venea tîrziu, băga cornul în pernă, se trezea în zori, mînca, dacă mînca, și pleca. Uneori nu venea nici la prînz. Abia către seară, ostent, intra în casă, se apropia de mine și-mi spunea: Ce o să facem noi, Rareșo, ce o să ne facem? O să trăim cît vom avea de trăit – îi spuneam. Asta așa este. Dar nu de trăit este vorba, ci de cum! Asta îl speria și-l făcea uneori să fie rău, să-și blesteme zilele și să spună vorbe pe care apoi le regreta. Am învățat să sufăr. Nu-mi mai puteam schimba soarta. Cînd am văzut că la Locunalt se adunaseră materialele pentru casă, iar meseriașii se înfățișaseră la lucru, mi-am spus că o fi dat norocul peste el, că tot timpul se plîngea de lipsa banilor. Împrumuta numai cînd îi ajungea cuțitul la os, iar cînd era timpul să dea banii înapoi iar împrumuta din altă parte și dădea banii la timp, să nu aștepte nimeni de pe urma lui. De cîteva ori nu a avut de unde da înapoi, încît, încurcat, intra în procese de care se plîngea că sunt nedrepte. Atunci nu puteam vorbi nimic cu el, pen-

tru că-i sărea țandra și scăpa pe gură numai cuvinte de ocară, iar pumnii lui stăteau deasupra capului meu, gata să cadă. Altfel, n-am ce spune, om bun la suflet cu cei din ograda lui. Așa cum am putut vedea cînd ne-am mutat la Locunalt, abia la un an după ce s-a născut ultimul nostru copil, care, după botez, a murit în brațele mele. Imediat, din cauza umezelii casei în care ne-am mutat pe ne-terminate, a murit și a doua noastră fată. Avea opt ani neîmpliniți. Am plîns de s-a rupt cămașa de pe mine. Cei mici nu înțelegeau nimic. Fetele erau legate de fusta mea, iar ceilalți doi copii, unul de șapte ani, iar celălalt de nici un an. Durerea mea neînțeleasă de ei se citea în ochii lor plini de lacrimi, iar tatăl lor părea pierdut. Se întreba cu glas tare, ce are moartea cu niște suflete nevinovate, de ce este Dumnezeu atît de nedrept. Îi cerusem să pună

în drept biserica de lemn de peste dealuri, să o cumpăr cu banii mei, să am unde mă ruga, să nu mă duc tocmai în Burg, la duhovnicul meu, de fiecare dată. Și am cumpărat biserica în care de atunci mi-am trăit zilele în rugăciune, implorîndu-l pe Dumnezeu să-mi lase copiii în viață, să-l păzească pe bărbatul meu de rele, să nu-i sară, de necaz, mințile din cap. Eu abia de mi le mai țineam pe ale mele, făcute vraiste de atîtea necazuri. Tatăl meu mai venea din cînd în cînd, după ce am plecat din oraș, unde ne-am vîndut casele, și-mi mai astîmpăra sufletul. A crezut că viața mea cu ginerele lui va fi una liniștită, însă vedea cît zbucium este în ograda noastră plină cu de toate. Nu așa ar fi vrut să mă vadă, dar era bucuros că nepoții îl înconjurau și vedeam cum i se umezesc ochii de mulțumire. El și soțul meu stăteau mult de vorbă, dar niciodată despre viețile noastre, ci despre în ce parte a luat-o lumea. De la Iași veneau zvonuri de unire, iar boierii fugari de acolo se oploșiseră și pe la moșiile din ținut, încît el, eliberat de griji boierești, cu moșiile în arendă, nu se mai dădea de ceasul morții, ca soțul meu, care alerga de la un boier la altul, să vadă încotro merge timpul. Lumea nu mai era așa cum o știa el, iar mie treburile țării nu-mi intrau în cap, nici nu mi se așezau la inimă. Fie ce-o fi, numai liniște să fie în casă. Casa de la Locunalt devenise frumoasă, liniștită, bucuria copiilor mei. Dar bucuria lor se terminase din momentul în care au urcat în droșcă și au fost duși la școală la Cernăuți. Toți stăteau pe lîngă casă, numai cel de-al șaptelea, și el gata de școală peste doi ani, nu era de găsit niciodată. Cînd îl prindea, soțul meu îl bătea cu cureaua la fund, însă acesta nu scotea nici un țipăt, ci, cum scăpa din mîinile lui, sărea în brațele mele, mă sărura și o tulea prin pădure la surorile mele la Gafton, unde găsea loc de ascuns cît i-ar fi poftit inima. Dar tatăl, la un moment dat, tot bătînd drumul pînă acolo, sătul de năzbîtiile copilului, le-a interzis surorilor mele să-l mai primească. Și unde vrei, cumnate, să-l alungăm? În gura lupului? Și de acolo ar fi scăpat, atît de ager era. Îl mai ocroteam eu cît puteam, dar de furie primeam și eu pe spinare latul curelei soțului meu, de la care trebuia să învăț că unui copil nu trebuie să-i arăți milă dacă este obraznic, numai atunci, ci niciodată. Dacă faci așa, o ia razna și nu se mai face om din el. Or eu asta vreau: să fac oameni adevărați din copiii mei. Pentru asta îmi voi da și cămala de pe mine. Așa îmi spunea, venind să mă mîngăie și să-mi șteargă lacrimile de pe obraz cu sărutul cu care mă cucerise cînd l-am cunoscut.

Of, omule, spuse femeia dintr-odată, nu vreau să te mai bat la cap cu poveștile mele, că te-o fi năucit soțul meu cu ale lui. Dar ale lui sunt ale lui, ale mele sunt ale mele. Fiecare își trăiește viața singur, iar atunci cînd devin doi, vin și necazurile, vin alții și alții, așa cum în viața noastră au venit unsprezece copii, pe care eu i-am dorit fericiti, la fel ca și el, numai că el le-a impus o viață, pe care, cel puțin celui căruia îi datorăm și viața noastră de peste timp, și-a făcut-o mai grea decît a tuturor celorlalți la un loc. Toți copiii mei, în afară de unul, au trăit puțin. Unii au murit în timpul vieții noastre. De fiecare m-a durut. Însă cel mai mult m-a durut atunci cînd, în casa noastră, cel în care ne pusesem nădejdea că ne va scoate în lume, să ne ducem la el în Germania, după ce s-a ologit în războiul regelui german, s-a sfîrșit din proprie voință în casa noastră. În același an îl pierdusem și pe fiul cel mare, în care, la fel, îmi pusesem speranța că va veni să mă scape de bolile adunate în trupul meu. Nu s-a putut. N-a vrut Domnul. Cît s-a zbatut soțul meu să-l convingă pe preotul de aici, de la bisericuța noastră, să-l îngroape creștinește. Plîngeam de se rupea cămașa de pe mine, să nu se afle cum și-a luat fiul meu zilele. Mă rugam la Dumnezeu să-l ierte. Eram doar eu și soțul meu acasă, cu fata cea mică, sărmana, și ea ologă, dar toată o inimă. Ea l-a convins pe preot că fratele ei a murit de o boală grea, că e erou din bătălia regelui german, că i-a scris cancelarului Bismarck să vină, să tragă salve de tun la înmormîntarea lui. O săptămînă l-am ținut în ghetărie, să se mențină, ca pînă la urmă, îndoit și burdușit de banii dați de soțul meu, preotul a acceptat să-l îngroape lîngă bisericuța noastră, acolo unde și noi, soțul meu și cu mine, ne-am ales să fie locul nostru de veci. Atunci am simțit că se rupe sufletul în mine. Rupt a fost și cînd, la doar șaptesprezece ani, a murit de tifos la București alt fiu al nostru. L-am certat rău pe soțul meu atunci că nu l-a adus să-l îngropăm aici, la noi, în cimitir, așa cum nici pe fiul nostru cel mai mare nu am reușit să-l aducem acasă. Datoriile pe care le-a lăsat în urmă acolo nu ne-au îngăduit alte cheltuieli. Nici legile prusace nu ne-ar fi dat voie. (...)

*) Fragment din romanul REZERVAȚIA/ sau NUMELE TATALUI, în lucru.

George VIGDOR

Cu un picior deja în paradis

Imperiul cyber ororii

Până și cerul
vomită convulsiv
peste sufletele chipate
ale transumanilor serie.
Sărmanii carantinați
se zbat degeaba
în noduri de rețea.
Pe canalele admise
cu voie de la poliție
postumanii ciripesc între ei.
Resetarea gândirii libere
nu se mai face cu salam cu soia
ci cu telefonul smart
al rinocerizării în masă.
Green deal-ul ne va sufoca
cu gazul toxic al minciunii
și cu sârma ghimpată virtuală
a inteligenței artificiale.
Înspăimântați de virusii prostiei
vom sta de bună voie și nesiliți de nimeni
în arest la domiciliu.
Ne va uni eterul toxic
al fricii generalizate
șuieratul cosmic al dronelor
vuietul asurzitor al proiectilelor
zgomotul de fond aiuritor
al acestei lumi bolnave de vacarm.
A început marele salt înainte
al trecerii spre absurdul virtual:
pregătiți-vă fatidicul cod QR
pentru acceptul definitiv
în imperiul cyber al terorii și ororii.

Ce binecuvântare să fii țăran

Cresc căpițe de fân
și câmpuri înmiresmate
acoperite cu roua dimineților
în visul meu de orășean încartiruit.
Crescut pe asfalt între betoane
doar curțile îngrămadite printre clădiri
mi-au dăruit o boare de libertate.
Visez mirosul pâinii coapte în cuptor
și aroma bălegarului din grajd
ascult încântat dangătul clopotelor
reverberat în liniștea înțeleaptă a munților.
Visez arome de cetină de brad
după ploi mocănești
când Dumenzeu își udă grădina
cu meticulozitatea gospodarului dintâi.
Visez cântat de cocoși în zori
mă-nvălui cu ciripit de păsărele
mă dezmiard cu grohăitul porcilor
și mugetul vacilor din ocol.
Ce binecuvântare să fii țăran autentic
cu acte în regulă dăruite de Dumnezeu
să crești falnic din pământ
să trăiești odată cu el, prin el și cu el
în ritmul superb dictat de Atotputernicul.
Vă spun eu orășanul alogen
că sunteți condamnați să fiți fericiți
în mica grădină a Domnului
cu toată nimicnicia viețuirii la firul ierbii.
Cu un picior deja în paradis
moartea va fi o joacă de copii
un fel de v-ați ascunselea printre lanuri
printre păduri, miriști și pășuni
unde Dumnezeu vă va aduna
și încrusta numele în piatra veșniciei.

Alexandru PETRIA

omul fără ținte se învârte în jurul său și amețește

invazia ploii

ploaia s-a gândit să îi plouă,
bărbați, bătrâne, copii, ce vreți,
se decupează din nori în trei schimburi,
noaptea o apucă spre pământ cu lanterne în
mâini,
să știe să se ferească de sârmele electrice,
de foamea absorbantă a străzilor,
s-a pus un premiu ca să se afle de ce îi plouă,
picuri-oameni, oameni,
și așa suprapopulația e o problemă,
iar economia cocoșată,
sunt mulți bani promiși pentru răspuns,
însă niciun rezultat,
probabil că-i un fenomen hibridizat al naturii,
picurii-oameni cer să nu fie priviți de ciudați,
că-i o discriminare,
îmbătrânim și așteptăm să se termine ploaia
care-i o invazie

fără țintă

omul fără ținte se învârte
în jurul său și amețește,
strada fără ținte nu mai are perspectiva
unde să crească pe spate noi case,
proiectanții s-au rătăcit de ei înșiși,
omul fără ținte e bușit cu un gol -
unde-s vremurile când știa ce merită,
pentru ce să se străduiască? -
primăvara și toamna și vara
trec din inerție.
când orașul devine fără ținte
n-are cine să-i înalțe o cruce

când știai c-o să mor

ce mi-ai făcut, mamă?
dacă leopardul ar conștientiza
inevitabilitatea morții,
ar mai avea pui?
dar delfinul?, dragonul de komodo ar oua?
de ce să arunci în apă
o piatră care n-o să se mai culce
pe lumina soarelui, mamă?
nu erai egoistă dându-mi moartea cu viața,
numai ca să te simți ca vecinii,
să nu ți se stingă lumânarea singură?
cumva sadică, iresponsabilă?
n-ai regrete?
dacă viața e o opțiune,
de ce să n-ai dreptul alegerii?
mamă, de ce m-ai născut
când știai c-o să mor?

cele două stomacuri ale furnicii

au sosit furnicile odată cu primăvara
și fiecare are două stomacuri,
unul pentru a-și digera propria hrană,
celălalt cu mâncare
pentru rămașii în mușuroi;
au grija pentru semeni înscrisă în trupuri.
ar merge ca lecții de viață.
furnicile sunt iritante adesea
când ajung pe halba de bere,

pe-o felie de pâine aburindă,
dar și ploaia e enervantă uneori,
și refluxurile unui saxofon la vremuri cu mi-
grene,
totuși nu asta-i ideea.
când le strivesc din neglijență
cei cu un singur stomac
nu se întâmplă nimic -
nu-i omenește să fii atent la toate
mărunișurile...

cu cine ne vom petrece a doua viață

dragostea nu se explică,
n-are compoziție chimică,
cine știe ce greutate
are lipsa ei strivitoare?,
cântam când eram mici
"noi în anul 2000, când nu vom mai fi copii"
și ne dădeam coate și palme peste ceafă
și visam ce grozăvii o să înfăptuim.
cosmonaut, scriitor, doctor, judecător,
ziceam că vrem să ajungem
și eram pe o rută cu mărunișuri.
acum știu că nu e nimic mai important
decât să ai pe cineva
să te apere chiar dacă ai făcut o crimă,
să fie în tine cum ești.
asta-i dragostea, cască adânc ochii, priete-
ne...
în 2100 naiba o să-și amintească de noi,
contează cu cine ne vom petrece a doua viață

călătoria

ai împins călătoria în lat și în lung,
de-i cu povești, smochini și un amestec de
anotimpuri pe cap,
cu flirturi și iubiri și conflicte pe picioare și
brațe,
călătoria are un stomac de fier care toacă sfi-
iciunea, pudoarea,
ieși dintre două picioare răscrăcănate de femeie
și mori într-un șanț
sau în curul gol,
tumefiat și cu limba atârnată.
lucrurile-s de luat cu duritatea și obscenita-
tea inerente,
cum soarele este inevitabil.
din călătorie n-ai cum să fugi,
suntem însăși călătoria

fiecare idealist o să fie decapitat

fiecare idealist o să fie decapitat,
nu se știe când, însă-i sigur.
ai o formă de libertate cât ai pasul plumbuit,
când știi ce vrei,
sigur că fiecare idealist o să fie decapitat,
șansa e numărul mai îndepărtat
de tăișul securii,
idealiștii nu-s de folos ca rulmenții și sala-
mul,
nu vă iluzionați că o să fie și cruțare,
fiecare idealist are timp să fie decapitat

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XXVI)

Paris, luni, 17 martie 1997. Încă o săptămână. M-am sculat pe la 8, în zgomotul infernal făcut de picamerul muncitorilor, care refac camerele vecine. Toaletă, bărbierit și apoi mă apuc de lucru. Trebuie să formulez câte două subiecte pentru examenele din iunie și septembrie și să le predau până pe data de 25 martie, deci săptămâna viitoare. Cobor la poartă, în cutia poștală nu am primit nimic nici de la tine, nici din altă parte, trec pe la spălătorie, unde pun la mașină câteva cămăși. Vine madama lenjereasă să-mi schimbe lenjeria... La vecini, madama intră cu altă cheie, ceea ce înseamnă că are dublete la toate cheile, deși mie îmi spusese să am grijă de cheie, căci e unică!. La prânz voi mânca ultima porție de tocăniță! Din nou, la lucru! Este ora 10, la tine este 12, cred că treblăuiești prin casă. Îmi concentrez atenția și te văd. Cât de aproape te simt! Până la urmă cred că mă voi duce să mă tund la o frizerie, am auzit de una mai ieftină, pe undeva prin Montmartre. Nici Costi, nici Eliza nu vor să mă tundă cu mâna lor, așa că nu voi avea încotro. Am corectat tezele de probă la anul întâi. I-am lăsat să își folosească notițele și dicționarele. Diferențe mari, 5-6 dintre ei sunt mai buni, au putut să traducă și din română, și din franceză. Mulți au copiat unii de la alții, câțiva nu știu să scrie nici franțuzește ca lumea! Nu mă mir că mai puțin de jumătate din ei trec în ciclul al doilea. Mă mai și amuz. Mulți au tradus în loc de „copii” prin „juni”, luând cuvântul din lecția de istorie a limbii, elementul latin. Te-am rugat să te interesezi de regiul de la vamă pentru computere și pentru mașini: taxă vamală, condiții, dacă pașaportul de serviciu îți dă niște drepturi etc. Reține, te rog: când vei cere viza, să ai grijă să ceri mai multe intrări și ieșiri din Franța și să fie viză Schengen, valabilă pentru țările Comunității Europene.

Mai povestește-mi despre atmosfera politică și socială de acasă. Este ora 4 după-amiază, am terminat de formulat subiectele pentru examen, câte două pentru fiecare serie, în total patru de limbă și patru de literatură, textele de tradus din și în română au cam o pagină fiecare. Am fost la băcănie, să-mi iau câte ceva de mâncare, 38 de franci: smântână, unt, compot de piersici, de caise, napolitane și fel de fel de biscuiți, ca să am ce ronțai noaptea. Abia acumă mă apuc de *Confesiunile* lui Augustin, dulcea mea povară. Rufe se usucă foarte greu, cu toate că este soare și țin ferestrele deschise.

Este ora 7 după-amiază. Am lucrat și am mâncat un borcânel cu smântână și câteva napolitane, am dat telefon la contabilitatea de la Sorbona și mi-au spus că salariul următor, pe februarie, îl primesc la sfârșitul lunii, ca toată lumea. Aici, salariul nu se dă pe chenzine, ci cu două luni în urmă. Ceea ce am primit, 8500 de franci, a fost un avans. Ai mai fost pe la „Timpul” să iei banii cuveniți pe februarie și exemplarele cuvenite din revistă? Ce mai faci cu mașina, ai încercat să ieși cu ea? Dinu ce face? Nu îmi mai răspunde la scrisoare? Pe 1-2 aprilie vine acasă Radu Petrescu, își termină bursa, atunci o să vă trimit prin el niște mici cadouri. Tot timpul cât nu lucrez, mă gândesc la tine. Acum cred că te uiți la televizor sau te pregătești de culcare. Parcă mi-e dor și mie de un film, ceva, un spectacol, nu am văzut nici unul de la Iași. Îmi spun, totuși, că e bine că am scăpat de televizor. Am ascultat știrile la radio. Președintele Sali Berisha al Albaniei vrea să demisioneze. Muncitorii protestează în continuare împotriva concedierilor de la Renault, patronajul se ține tare. Studenții protestează și ei împotriva proiectatei reforme a învățământului, care va pune capăt democratismului exagerat din școli și universități. O bombă a explodat într-o moschee din Paris. Hoge de acolo protestează și cere să fie găsiți vinovații. Cam asta este actualitatea. În rest, recesiune economică, iar valul xenofob crește odată cu popularitatea lui Le Pen, Vadimul lor. Două ore am ascultat Radio France International, comentarii politice. În Albania, se pare că situația este gravă. Guvernul cere sprijin armat Occidentului să poată stăpâni situația și recupera armele de la populație. Exod al refugiaților în Italia, care nu știe unde să-i mai pună. Sute de mii de familii de albanezi și-au pierdut banii la Caritas-urile lor și acum fac vinovat guvernul. Haos total, speculat de tot felul de mafii, inclusiv cea italiană, și de foștii comuniști, care au boicotat alegerile trecute și vor să revină la putere. Se pare că experimentul capitalist a dat chix în Albania și oamenii nu știu încotro să o mai ia. Acum e zece noaptea, tu dormi deja, așa cred. Închei aicea scrisoarea, mâine o voi începe pe următoarea. Noapte bună, ne vedem, ne auzim mâine. Mi-e dor de tine, fă-ți milă și scrie-mi mai des și mai mult, deși îmi închipui că nu ai timp. Cum întâmpinați primăvara, ce mâncați, cum vă mai împăcați?

Marti, 18 martie, 1997, Paris. Iubito, sunt îngrijorat de iubirea ta fiindcă eu, pe zi ce trece, îmi dau seama că așa rău și păcătos cum sunt, te iubesc din ce în ce mai mult, dacă pot încăpea aici grade de comparație! De te

voi uita, Ierusalime... Te iubesc pe toate fețele, în lung și în lat, definitiv și irevocabil. Te iubesc așa: văd mereu imaginea ta, vorbesc cu tine, te cert, te mângâi, te chem și te iau la întrebări. Îmi aduc aminte cu o prospețime uimitoare de miile de fragmentele uitate ale vieții pe care am trăit-o împreună. Simt că ai dreptate când te întreb dacă merită să ne sacrificăm, departe unul de celălalt, un an-doi, dintre cei mai frumoși ai vieții noastre... Dar ce vom face, mă întreb, mă frământ și îmi răspund: Fie ca tu să hotărăști ce vom face, aici, la Paris, când ne vom revedea. În ce mă privește, încerc să îmi păstrez fragilul echilibru pe care l-am câștigat în ritmicitatea asta pustnicească pe care mi-am impus-o: școală, lecții, lucru ore în șir la masă, lecturi, o zi-două pe săptămână, turism; apoi gândul la micile acumulări bănești, care ne vor pune, oarecum, mai la adăpost, pentru anii ce vin, ani care se anunță foarte grei. Dacă gândești altfel, fă-mă să înțeleg, scrie exact ce simți, ce crezi și ce dorești. Dar scrie-mi pe larg!

S-a făcut seară, târziu. Mi-am făcut o baie completă, minuțioasă, inclusiv pe cap, ezitând puțin, căci mă tem să nu răcesc, fiindcă am părul mare. Mă voi tunde neapărat săptămâna asta. M-am înfilit la cap

Revedere la aeroport

înainte de a mă băga în pat, cu un maieu, în stilul lui moș Ivănescu. De m-ai vedea! Dimineața m-am trezit la ora 8, din nou, în zgomotul infernal al picamerelor muncitorilor de pe hol. Mă simt bine după baia de azi-noapte, deși cam strânut. Afară este mohorât, am dat din nou drumul la calorifere, profit să usuc rufe. Mă apuc să trec pe curat, pe formularele speciale, subiectele de examene. Voi coborî la masă, la cantină, și atunci voi vedea dacă am primit vreo scrisoare. M-am întors de la masă. Afară este cam frigut. La masă, după o coadă de vreo jumătate de oră: cartofi prăjiți, o frigăruie de oaie, bună dar puțină, un măr, o portocală. Am primit o scrisoare de la mama, spune că nu mai are bani nici de pâine. Trimite-i, te implor, ceva bani: Munteanu Nicoleta, comuna Seimeni, cod 8627, județul Constanța. După-amiază bogată; dar, înainte de narațiune, puțină teorie. Așa de nouă este viața pe care o duc, încât am impresia că nu trăiesc și apoi scriu ce trăiesc, ci trăiesc pentru ca să scriu. Sentimentul este cu atât mai ciudat cu cât nu pot fi sigur deloc dacă ceea ce spun cuvintele re-creează cu adevărat imaginea a ceea ce văd, trăiesc și povestesc, descriu... Am plecat, deci, în oraș să mă tund la o adresă despre care aflasem că este mai ieftin. Cu metroul până la Opéra Garnier, apoi plimbare prin centrul comercial, unul dintre ele, al Parisului, bulevardul Haussman, rue Saint Lazare. La nr. 60, rue Saint Lazare, traversând două curți interioare, intru și găsesc o școală de coafură. La început înțeleg greșit, rostid defectuos de o fetișoară negresă, vîngt cent, adică 120 de franci! Renunț și dau să plec. Mă întorc totuși mai întreb încă o dată; era 25 de franci, vîngt cîng! Dar, fiindcă nu aveam prosopul de acasă, mai dau 5 franci, deci 30 în total. Realmente școală! În clasă, zăresc prin ferestrele interioare: un instructor își dă aere printre elevi, majoritatea fete. În salon, activitate intensă, exercițiu pe capul clienților. Aștept vreo 20 de minute, împopoțonat în halat alb. Îmi vine rîndul, o fetiță, nu elevă, ci un fel de calfă, rece și plictisită, mă ia în primire. Instalațiile sunt comode, mă spală obligatoriu pe cap. M-am spălat degeaba acasă! Apoi, tunsoarea, profesionistă! Sunt tuns atât de scurt, cum nu am mai fost tuns din copilărie: 2-3

cm. Mă simt ușurat.

Urmează apoi o hoinăreală prin zonă, biserica Sainte Trinité, dar mai ales basilica Saint Augustin, masivă, 100 de m lungime, un amestec interesant de gotic și bizantin, cu elemente franțuzești clasice: rozeta pe fronton, statui pe afară. Construită între anii 1860-1871 de arhitectul Baltard, cu armătură metalică mascată de piatră. Statuie în interior a patronului, Sfântul Augustin. Biserica de parohie e foarte activă în plină activitate de Paște. Parohia este importantă pentru catolicii evlavioși (din ce în ce mai puțini!), fiindcă aici s-a convertit la credință, în 1886, Charles de Foucauld, fost ofițer de cavalerie, explorator și, în cele din urmă, eremit predicator printre tuaregii din Sahara. Un fel de martir, adorat aproape ca un sfânt, aflasem de la radio... Are o capelă dedicată în interiorul bisericii. De familie bună. Tinerete desfrănată. Asemenea Sfântului Augustin, îl regăsește pe Dumnezeu prin revelație, părăsește lumea și se dedică culturii și credinței. Un pustnic absolut, ucis în 1916 de barbarii pe care încerca să îi civilizeze. Fotografii impresionante, evocatoare. Copiez rugăciunea Sfântului Augustin din De Trinitate, XV, inscripționată pe un perete, și-o spun direct pe românește:

„Doamne Dumnezeu meu,/ credem în tine,/ în Tatăl, în Fiul și în Sfântul Duh,/ cu toate puterile pe care mi le-ai dat./ Te-am căutat/ și am voit să văd cu ochii înțelegerii ceea ce am crezut./ Doamne Dumnezeu meu, singura mea Nădejde,/ ridică-mă,/ pentru ca să nu cedez oboselii, renunțând să te mai caut,/ ci dimpotrivă,/ să caut mereu cu ardoare Chipul Tău./ Dă-mi puterea de a te căuta,/ tu, care m-ai îngăduit să te caut/ și care mi-ai dat nădejdea/ de a te găsi fără încetare./ Înaintea ta aduc și puterea și slăbiciunea mea,/ sprijin-o pe prima, vindec-o pe cealaltă./ În fața ta se află știința mea și neștiința mea;/ primește-mă prin poarta pe care mi-ai deschis-o,/ deschide poarta închinată celui care bate într-însa./ Fie să îmi amintesc de tine, fie să te înțeleg/ și să te iubesc./ Sporește în mine aceste daruri,/ până la reinnoirea mea deplină!”

Am aprins o lumânare, am încercat să mă reculeg și să mă rog, fără mare succes. Între acțiunile caritabile pentru care se solicită mila publică figura, alături de Camerun și Cambodgia, și România, cu o casă de bătrâni din București, pe care îi mănâncă păduchii din lipsă de igienă! În fața bisericii statuia în bronz a Ioanei d'Arc, pe o latură a pieței, clădirea impunătoare a sediului Armatei aerului, ape și pământului, cu o întâlnire între veteranii care intrau țănoși în palat. Mici restaurante, unul lângă altul, de la 75 de franci în sus meniul. Ne vom „destrăbăla” împreună, la vară! Înapoi acasă, cu metroul, schimbat la stația Roosevelt, a doua de la Grand Palais. Sunt deja obosit, mă doare capul, probabil din cauza tunsorii prea scurte și a vântului.

Acasă, patru scrisori oficiale: 1. de la profesorul Bec, care mă invită pe 4 aprilie, joi, ultima zi înainte de vacanță, pentru „la semestrialisation”, probabil ședința de încheiere a semestrului, urmată de un cocktail! Prilej bun să-mi cunosc colegii, deși am ore. O să expediez studenții și o să mă duc. 2. de la Madame Marie- Albine Trin, Service des Traitements Budget Etate, care îmi cere o fotocopy după carte de séjour, pentru asigurarea socială, altfel nu beneficiaz de rambursarea cheltuielilor medicale. Îi voi răspunde că nu am, când voi avea, cu plăcere! 3. de la madame Routier, șefa mea de la personal, care mă invită la Prefectură, să-mi iau recipisa pentru dosarul de carte de séjour. Doar recipisa! Îmi indică un telefon: 01533023, o mme Guibaut, tot la Prefectură, să mă interesez pentru viza de ieșire. Vestea bună. Dacă e simplu și pot intra înapoi fără probleme, peste două săptămâni sunt acasă. Și nu mai este nicio problemă, nici cu ieșirea în Germania, la vară. Apropo, am fost și prin gara Saint Lazare, foarte frumoasă, modernă, vastă, și m-am interesat de bilete pentru Münster, duș și întors. Dacă aş pleca până în 5 săptămâni și aş călători noaptea, ceea ce îmi convine de minune, m-ar costa 260 de franci duș și întors, adică mai puțin de 100 de mărci, o pomană. Vom merge, probabil, împreună, ca să îmi iau banii DAAD, vom vedea și Köln-ul și Aachen-ul, citadela lui Carol cel Mare. 4. De la bancă, îmi anunță soldul: intrare 8400 de franci, cheltuieli de deschidere a contului: 202,50 franci, 100 i-am scos pe stradă din aparat, 6000 i-am scos cu cecul. Aștia 6000 reprezintă întreținerea mea pe două luni, plus 1200 de franci pe care îi am în buzunar. Mai rămân în cont 20,97 franci, până la sfârșitul lunii, când îmi intră salariul pe martie. Cam asta a fost corespondența. Am telefonat lui Radu Petrescu, tânărul din Iași, frate cu Dan Petrescu, dizidentul, mă întâlnesc cu el poate joi seara, la 18,30, la nouă Bibliotecă Națională, în rue Tolbiac, unde este o dezbatere despre viitorul cărții cu Jacques Derrida. L-am invitat și pe el. Dacă nu va veni, îl voi căuta luni sau marți, să-i dau pachetul pentru voi și să-i văd cămăruța, poate mă mut acolo, dacă costă doar 2000 de franci și este convenabilă.

Dan Bogdan HANU

Post(st)ări

suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Ultima mea noapte dormită în București s-a petrecut cândva, pe la începutul lui decembrie 2009. Am mai fost de 4 ori, doar în tranzit (pentru transfer de autocar), dar asta nu se pune. Pe atunci, Bucureștiul era încă acel mare animal știut din anii studenției și stagiaturii, „teribili” ani ‘80, cu austeritatea lor apăsătoare, în care firea mea, oscilînd între gratuitate și o înstrăinare frizînd asceza, găsise o cale osmotică de a se menține în echilibru. Un mare animal uneori copleșitor, cînd se întîmpla să dau peste lungimea de undă care îi dezvăluia (id)entitatea ectoplasmatică, toată polifonia aceea ce, pînă la urmă, nu era altceva decît un monolog, la unison cu al meu, ca și cum ne-am fi înginat unul pe altul. Mereu însă, un mare animal indiferent, nu-mi amintesc să mă fi simțit ațintit agresiv vreodată. Au fost însă și destule momente, cele mai bune, în care îi cutreieram în voie prin măruntaie, momente cînd arbora o toleranță indiferentă. Dar asta s-ar putea să fie doar o simplă impresie de autor. Prietenos nu cred să-l fi (sur) prins, dar, dacă nu-i ceream nimic, era ca și cînd ar fi dormit sau poate chiar asta și făcea. Am totuși bănuiala – cu o marjă care o apropie îngrijorător de certitudine – că, dacă aș reveni acum, pentru cîteva zile, aș găsi acolo același mare animal, ostil însă, în toată dezlănțuirea ferocității sale... (octombrie 2021)

* Formular tip: Mi-am luat în primire prostul obicei (a se completa deasupra liniei, după caz, fiecare cu biasul și prioritățile lui, este permisă și completarea sub linie, în fond, nu ne reușește tuturor să ne ridicăm la înălțimea așteptărilor).

SECANTE ANAFILACTICE (octombrie 2021)

* Știați că...indiferent că, pozițional/ opțional, se plasează la extreme diferite, mare parte a forțelor opozante sînt ecluzele aceluiași sistem? Prin ele, veșnica lui propășire. Aparente nu fac diferențe, extremele nu se anulează, se cumulează... Dacă restrîngem cadrul și nimerim o particularizare la întîmplare: Știați că...există poeți cu agendă sub acoperire poetică?

* Pe USSR(I)-ști i-am „văzut” încă de acum mai bine de 20 de ani în urmă, cînd nici măcar nu eram în celălalt USSR. Începuseră să apară pe stradă, intrau și ieșeau (din cîmpul meu vizual), trăsăturile, privirile, profilul robot, mijeau, se închegau din mers, fără legătură cu vîrsta reală...

* Nu știu de ce, dar (ah, ah, ah & ha, ha, ha, ba știu, însă nu voi a spune)...de cele mai multe ori cînd îmi trec prin fața ochilor crîmpeie din destăinuirile „poietice”, din sub-tectonica autoreferențială, recte din blocul operator aflat în subteranele poemelor vreunui poet trans-(post-) uman, e de parcă mi s-ar vîntura prin față, în rafale, piese de alba-neagra. Și-mi spun: „Mă crezi prost, domnule? Ej’ prost, neică?!” P.S. 1. Nu știu cum arată alba-neagra, însă, bănuiesc că, dacă se joacă, e cu piese. 2. Lăsînd la o parte tușele ironiei îngăduitoare, jocurile lor nu mai par ale unor copii teribili și inconștienți, ci ale unora teribil de inconștienți.

* „Mă întreb uneori cum e posibil să se fi escaladat cursa infectărilor în halul ăsta, de vreme ce Dragnea e dezactivat, iar cîinii străzilor sînt aproape o amintire?” (extras din „România fantastică”)

* Tot ce se întîmplă, de zeci de ani, în valuri succesive de demență (zisă și inginerie!) colectivă, în acest malaxor de proceduralitate & protocoale în creștere, din ce în ce mai greu lizibile și deviante de la linia logicii, de „civism” ce maschează dorința de dominație și control multilateral, fără frontiere, tot ce este antrenat în acest conținut de „normalitate”, așa cum este promovată și garantată aceasta din urmă, în imensa capsulă – cu induse veleități de ecosistem! – a molochului, este măsura autodistrugerii omului (eventual, de către om, dacă se opune). (octombrie 2021)

* Am crezut, mai cred și acum, într-o lume care nu există. Am trăit, o mai fac și acum, într-o lume care nu există. E un fel de a-ți mărturisi repetat infidelitatea față de cei care spun că te cunosc, cînd, de fapt, doar te vîd. Nu-i poți acuza de fals, de a se face că te vîd, pentru că ar trebui să trăiești în lumea în care ei te vîd, or, tu nu faci asta. Strecori în jocul ăsta o realitate clandestină, ca o carte măsluită, una de care doar tu ești conștient. Că e o proiecție și nimic altceva, o treci dincolo de gînd, o duci mai departe, ca și cum ai scrie încontinuu un text, unul pe care îl lași în urmă, fără să-l părăsești, fără să poți ieși din el. Un asamblaj de date reale și imaginare, în proporții continuu variabile. Primele se imputinează, celelalte se înmulțesc. Poate că e vorba despre un fel bizar de imunizare, repere reale sînt neutralizate, metabolizate și integrate în constructe imaginare. Poate. O lume mai departe posibilă, tot mai departe de a fi probabilă. (PETICE META ȘI NU DOAR POETICE, octombrie 2021)

(TRANS)MUTAȚII (octombrie 2021)

* Update la Calderón: Viața e virus.

* Marea schismă (sau trecerea de la postmodernism la postumanism): trecerea lui „crede și nu cerceta” din proprietatea religiei, în aceea a științei.

* Noua împărțire a bolilor. Pînă de curînd, aveam știință că se poate muri doar de bolile antume. A apărut boala cu extra-opțiune, de care se poate muri și postum.

Leo BUTNARU

Căutând termeni de comparație

cosmogramă

Epocă digitală. Diminețile, miroase tot mai puțin, ba chiar aproape deloc a gazete proaspete.

Până acum nu prea mult timp, istoria ni se înfățișa, chiar dacă nu se vedea, ca o muiere cam grăsană fără corp (nu cred ca vreodată istoria să fi fost *frumoasa fără corp*), ce năvălea să arate gospodină nevoie-mare, purtând șorț din ziarele zilei de ieri, zilei de azi, de unde mai să se declanșeze moda hainelor din celuloză.

În mâinile cetățeanului gazeta părea a fi uriașa molie a opiniei publice.

Pe atunci, zi de zi (sau: de pe o zi pe alta), răsfoind ziarul, omul trăia cu teama că, întorcînd pagină după pagină, pînă la ultima, la rubrica decese va da de necrologul despre speranța care a murit ultima: iată, e scris alb pe negru, pe ultima pagină...

În genere, acum nu prea mult timp, ba chiar acum foarte puțin timp, era periculos să citești ziarele, ele putînd să te întristeze, să te deruteze, să te ducă pe o falsă pistă, de unde și poeme desperate, aproape blesteme contra gazetei, gazetăriei, precum acesta al Marinei Țvetaeva:

Se târăște o viperă subterană./ Se târăște, duce oameni în spinare./ Și fiecare – un ziar/ Sau ziare mai multe are.../ Ticul rumegării demente,/ Jurnalier devorator,/ Mestecătorul de mastic,/ Cititorul de gazete.// Cine-i cititorul? Bătrîn? Atlet? Soldat? Nici trăsături, nici fețe,/ Nici vîrste. Deci, schelet – odată ce/ Lipsesc chipurile: file/ De ziare răzlețe!/ Cu care – întregul Pămînt/ De la frunte la buric își are/ Înveșmîntare./ Lasă, fato! Și tu/ Vei naște un –/ Cititor de ziare...// Ce-ar fi pentru acești domni –/ Apusul sau răsăritul de soare?/ Înghițitorii de goluri,/ Cititorii de ziare!// Ziare – citește: clevetire,/ Ziare – citește: al risipei trust,/ Orice coloană – nedumerire,/ Orice pasaj – dezgust...// O, cu ce o să vă înfățișați/ La Judecata de Apoi: pete!/ Devoratorii de ore,/ Cititorii de gazete!// Mai bine la cimitir, / Decît în puroioase lazarete/ Cu scîrpinătoare de plăgi,/ Cititori de gazete!// Cine feciorii ni-i înveninează/ La vîrsta anilor în floare?/ Amestecătorii de sînge,/ Scriitorii de ziare! (Trad. L. B.)

Diatribă dură pînă la cutremurare despre ziariști și ziare din vremurile cînd, se părea, era mult mai ușor să omori timpul, decît ai fi făcut-o cu lichidarea unei insecte oarecare. Să zicem, cu o muscă. Plus că era mai simplu și mai puțin costisitor, netrebuind să cumperi barem o gazetă cu care să-l trosnești pe el, timpul, ca pe o insectă.

Chiar așa: acum nu prea demult, în epoca recent dispărută, în imaginația (sau, poate, concepția) muștelor moartea apărea în chipul unui bărbat mare cititor de ziare. Azi, ce se mai bucură neamul muștelor la omniprezența presei electronice și dispariția ziarelor pe hîrtie!

Prin biblioteci, dulapuri, debarale mai dănuie cimitirele compacte, stratificate ale colecțiilor de ziare din epoca în care, să zicem, cu ziarul puteai aduce gunoiul în casă, dar și să-l scoți tot cu el o făceai.

Eu unul îmi amintesc de o reparație capitală, cînd lucrurile casei erau acoperite cu ziare. Textele evenimentelor publicitare, pozele sexy, dar mai ales necrologurile anulate de mari stropi de var desprinși de peria hârșăitoare pe tavan.

De cînd cu împutînarea ziarelor pe suport de hîrtie, tot mai multe geamuri nu sunt acoperite, opacizate.

Erau vremuri în care sub miezul pal al veiozei de spital îmbătrîneau gazetele de azi și zilele de mâine. Cînd bătrânii discutau de binoclul ca optimizare de zare și ochelarii ca optimizare de... ziare.

Și de astea îmi amintesc în epoca recentă, adică, în care – E-te! - chelii mai puțin ocrotite de ploaie, de cînd nu se mai tipăresc gazete!

În fostele chioșcuri de foste ziare s-a instalat deplin materialitatea hot-dog-urilor, cum ar veni – spiritualul (atît cît îl puteau reprezenta ziarele de tot soiul) fiind deja cam deplin înlocuit de materialitatea, pe care orașul o molfăie din mers.

De altfel, se pare că nimeni nu regretă dispariția fostelor ziare, iar lumea mai tânără nici nu știe că ar fi existat așa ceva, ziare. Astfel că astăzi nu mai e niciun pericol să citești ziarele din simplul motiv că ele nu mai există. Însă ar fi totuși de precizat că și fără ziare pericolele rătăcirii nu s-au împutînat.

În fine, cu rele și bune, uneori eu mă gîndesc la timpurile în care cititorii de poezie erau mult mai mulți decît cititorii de gazete. Sigur, au existat și aceste timpuri, pe cînd, pur și simplu, încă nu apăruse gazeta. Astăzi, însă, cînd nu mai există ziarele, nu mai e cum era cînd ele încă nu apăruseră și cititorii de poezie erau mai mulți decît... ce? – pe atunci încă nu exista un posibil termen de comparație. Nu este exclus să ni-l sugereze Inteligența artificială care, zic unii, ar fi benefică, alții zicînd că ar fi fatală...

Adrian Alui GHOERGHE

„Altarul în reconfigurare” la Dacian Andoni

(Marginalii la expoziția „Înviere”, deschisă la Centrul Cultural Iacob Putneanul, de la Mănăstirea Putna în perioada mai – noiembrie 2024)

Ieșirea din labirint a fost o chestiune care a măcinat omul/ omenirea dintotdeauna. Suntem ființe captive, în labirintul din sine, în labirintul pe care l-au construit ceilalți, fie ca să ne pună la încercare, fie ca să ne piardă. Tezeu a ieșit din labirint condus de dragostea Ariadnei, transformată într-un fir subțire, dar sigur. În timp însă, cei care au intrat în labirint, ca să iasă la lumină, au procedat așa cum a procedat Alexandru cel Mare cu nodul gordian, au dărâmat zidurile care îi țineau captivi. Anticii nu îi înfruntau pe zei, modernii, contemporanii noștri, au făcut-o, o fac continuu.

Prima impresie pe care o ai într-o expoziție semnată de Dacian Andoni este că vezi o lume după dărâmarea labirintului, amestec de piatră, de zid din lut ars, de chirpic în care înflorește spicul de grâu, de nor zdrențuit de colțurile stîncilor prăvălite, resturi de altare în care rătăciții în labirint se rugau pentru a descoperi o cale. E un spectacol care trezește sentimentul de panică pentru cei care nu pot concepe că dărâmarea brutală a zidurilor labirintului este posibilă și că este o soluție pentru a ieși la lumină; dar este un sentiment de eliberare, de speranță pentru cei pentru care libertatea este scop, sens. O expoziție semnată Dacian Andoni este, astfel, un *labirint învins*, ființa a ieșit la lumină, nu-i rămâne decît să se confrunte cu ceea ce are în minte și în inimă, să-și asume libertatea. Din labirint aspiți să fugi spre libertate, dar după ce ai obținut-o, spre ce te îndrepti? Gestionarea libertății este una dintre cele mai complexe stări, dintre cele mai stringente probleme ale ființei umane, este tema esențială a artei.

Expoziția care poartă numele de *Înviere*, de la Centrul Cultural Iacob Putneanul de la Mănăstirea Putna, adună lucrări din perioade diferite din creația lui Dacian Andoni, dar rostuite după această temă, este, la o primă vedere, un *altar în reconfigurare*. Fragmentele dispartate, împrăștiate peste tot, pe pămînt și în cer, au nevoie de imaginația privitorului să fie adunate la loc, să fie refăcut altarul inițial, parte a unui labirint din care toți cei închiși, rătăciți, s-au salvat. Amintirea este libertatea trecutului, spuneau Maurice Blanchot. Din acest motiv, privitorul din expoziție trebuie să aibă capacitatea de a aduce trecutul într-un prezent al său și al altora, eventual într-un prezent continuu. Astfel, privitorul trebuie să pună la un loc *monumentalitatea detaliului* cu imaginea presimțită a întregului, să descifreze *circumvoluțiunile lutului* și să înțeleagă că orice piatră de pe lumea asta a visat să ajungă într-un zid de altar, să fie *sfințită*. Udat cu ploaie și cu boabe de rouă, chirpicul scoate din paele de grâu, care au fost liant pentru lut, spice care dau vieții o nouă șansă. Moartea, așa cum spunea și Sfântul Ioan Evanghelistul, este calea spre Înviere: „Adevărat, adevărat vă spun că, dacă bobul de grâu cade în pămînt, nu moare, rămîne singur, dar dacă moare aduce mult rod.” Fiecare lucrare în parte, detaliu al celui altar imaginat de artist, al celui labirint învins dar care îți conferă libertatea, acționează ca o hologramă. În fiecare vezi întregul, dacă te conectezi la imaginația artistului, dacă te conectezi la propria idee despre libertate. În același timp, vezi cărămida, dar trebuie să vezi și tăcerea din jurul unei cărămizi, să o ascuți. Tăcerea unei cărămizi, descifrată, spune o poveste copleșitoare despre cel care a modelat-o, despre casa în zidul căreia a fost temeinicie, despre lumea pe care a protejat-o, a ascultat-o, a văzut-o, a văzut-o murind, a văzut-o înviind. Povestea este un fel de întoarcere la viață a tuturor lumilor apuse, este puntea care leagă cu cuvinte toate tărîmurile, cele văzute cu cele nevăzute. Ce mai trebuie să vadă privitorul dintr-o asemenea expoziție? Să vadă, să simtă, iubirea, dragostea care leagă toate lucrurile între ele. Orice casă, orice altar nu este un amalgam de cărămizi și de chirpici, ci este o *asezare* a chirpicilor și a cărămizilor a căror legătură intimă a fost iubirea. Apoi, trebuie să simtă melancolia ca reflexie a razelor de soare într-un apus în piatra șlefuită și însemnată cu semnul Crucii. Apoi, să simtă sentimentul de nemurire care este efect și reflexie a Învierii.

Ca orice artist adevărat, Dacian Andoni sugerea și nu spune, induc starea de crepuscul a omului, a lumilor, dar vine și cu soluția salvatoare a Învierii. Dacian Andoni vorbește cu tăceri, pe care le strecoară în fluidul imaginii. Este, astfel, o confirmare a ceea ce spunea, aproximativ, Leonardo da Vinci, că suflatul este ca o oglindă care reflectă toate câte sunt în jur, toate mișcările și toate culorile, ea însăși rămânând limpede și netulburată.

„Minunate meștere Foartă...”

Am avut, cândva, bucuria de a petrece cu Șerban Foartă aproape o săptămână împreună. Eram însoțit de un tânăr cameraman, dar și înarmat cu un casetofon profesional. Descinsesem la Timișoara cu gândul de a realiza cu autorul „Textelor pentru Phoenix” o amplă documentare pe care urma s-o dedic aniversării celor 60 de ani. Deci Șerban era încă în floare, nu mă opresc să mă exprim astfel. Iar eu eram de un elan de neoprit. Și deja prestigios proprietar și conducător al editurii bucurește „VINEA”.

Între noi se închegea o apropiere de excepție. O deschidere care doar arareori se petrece într-o viață de om. Încercatul, strălucitul cărturar devenise de o generozitate de neoprit. Interviuul nostru fluviu a fost o încântare. S-a așezat de câteva ori la pian și, Doamne, acesta suna și răsună dumnezeiește. Era pasionat de muzică și probabil că de s-ar fi dedicat acesteia, nu ar fi ratat o carieră de excepție în domeniu. Ce fericire, socoteam atunci, și la fel socotesc și azi, că a ales să fie doar al Poeziei, că a ales Versul ca unică Împărăție!

Mi-a deschis arhiva sa fără nicio reținere, și volume, manuscrise, fotografii, corespondență veche-nouă au devenit, în acele zile, Tezaurul alături de care Autorul lor zbura/zburda alături de mine și împreună cu mine. Se transformase într-un Uriaș care se dăruia, și se copilărea cu o grație infinită.

A fost cu totul o săptămână de neuitat. Orice am dorit, orice am cerut, Maestrul a eliminat din vocabular vocabula „Nu”. Am ales, astfel, fotografiile cele mai frumoase, inclusiv din perioada copilăriei. Și din corespondența primită de-a lungul timpului, de asemenea, am așezat pe masa de lucru cele mai semnificative epistole.

În construcția de anvergură pe care am imaginat-o aceste scrisori erau țintite pentru a alcătui partea de final. Să le răsoim împreună, ele fiind dezvăluite publicului pentru prima dată!

01 Alexandru Rosetti

Încercatul mare editor, conducătorul Fundațiilor Regale, nu a ezitat să i se adreseze traducătorului în formă maximă de pe malurile Begăi. Abia parcusese, cu încântare, „Albumul Mallarmé”. De asemenea, nu a rezistat ispitei de a devora „interesantul volum al Dtale consacrat lui Ion Barbu”, genialul și pateticul său prieten. Concuția: găsește în Șerban Foartă „un remarcabil reprezentant al Cercului nostru”. Mai uimește „rugămintea” pe care i-o adresează să îl viziteze când revine în București? Cred că nu.

«Șerban Foartă/ Timișoara
Buc., 14 mai 79

Dragă Șerban Foartă, mă grăbesc să-ți mulțumesc pentru „Albumul Mallarmé”, pe care mi-l procurasem, cetind după aceea interesantul volum al Dtale consacrat lui Ion Barbu.

Ce bucurie, pentru mine, să regăsesc un remarcabil reprezentant al Cercului nostru! Te felicit și îți urez noi succese!

Peste câteva zile îți trimet două cărțițele ale mele!

Cu salutări alese și bune urări de sănătate și noroc!

Al[exandru] Rosetti

P. S. Când vii la București, rog a mă vizita! (tel. 11.34.78)»

02. Alain Paruit

Traducătorul lui „Ostinato” (volumul lui Paul Goma) sau al cărții „Zadarnică e arta fugii” (a lui Dumitru Țepeneag), colaboratorul de la „Europa Liberă” al Monicăi Lovinescu și al lui Virgil Ierunca primește de la Samuel Tastet traducerea după Serge Gainsbourg, „Evghenii Sokolov: povestire parabolică”, realizată în 1996 de Șerban. Își exprimă admirația pentru profesionalismul ieșit din comun al poetului român în cuvinte de pus coroană: „O traducere extraordinară, nu mă sfiesc să spun genială”.

«Paris. 11. 04. 97
Stimate Șerban Foartă,
Samuel [Tastet] mi-a dat Sokolovul Dvoastră.
O traducere extraordinară, nu mă sfiesc să spun genială, ieșită din pana unui poet (orice epitet ar fi de prisos).
Admirație.

Și Bucurie (cu atât mai mult cu cât am văzut de vreo treispe ani încoace atâtea părțieli din franceză în română – și viță-vercea – râgâindu-se pompos „tra-duceri”.

Cordial,
Alain Paruit

P.S. Le Petit Robert (ed. mea 1991) dă „nymphette”. Iar Dictionnaire historique de la langue française precizează, la articolul „nymphé”: „Il a produit quelques dérivés, la plupart d’usage didactique: le plus ancien est NYMPHETTE n. f. (1512) attesté avec le sens de „petite nymphe” jusqu’en 1611. – L’emploi moderne est un emprunt à l’anglais nymphet (1955), lancé par l’écrivain V. Nabokov dans son roman Lolita traduit en français en 1959.”

Să adaug că vă felicit din toată inima?»

3 Barbu Brezeanu

Poate că nimeni nu a cercetat la noi cu atâta acribie ceea ce ține de Brâncuși precum Barbu Brezianu. În epistola sa către confratele cu mult mai tânăr i se adesează, memorabil, „minunate meștere Foartă” și îl numește, cu generozitate, „miraculos făcător de bucurii”. Prietenul lui Mircea Eliade, al lui Eugen Ionescu și Emil Cioran dovedește risipă de căldură sufletească și de tandrețe. Cuvintele sale emoționează până la lacrimi. Nu ezită să mărturisească faptul că „adastă” mărturisirea poetului „și într-o cuvenită brâncușiadă”.

«LA MULȚI ANI

Minunate meștere Foartă

Ești un miraculos făcător de bucurii: 2 cernite volume de poezii (superb cernite precum Remember-ul mamei): un fericit dar făcut unui bătrân, care nu e totuși un moșneag – și care adastă să-ți spui cuvântul și într-o cuvenită brâncușiadă...

Te îmbrățișez urându-ți din inimă: fericire, inspirație. Bucurie. Cu mult drag
Barbu Brezianu»

4 Emil Brumaru

Scrisoarea de mai jos este – nu se putea să fie altfel! – una tipic brumariană. Adică are un nerv cu totul viu, iar exprimarea sa nu ezită să cuprindă în ea cuvinte în deplină libertate. În mod obișnuit, un literat de fiecare zi nu ar ezita o singură secundă să-și așeze înaintea o frână interioară în momentul rostirii. Să nu mai vorbim de reținerea de a le imprima vreodată pe hârtie! Deși Emil Brumaru îi scrie prietenului timișorean cu prilejul unui moment extrem de serios din biografia sa: susținerea tezei de doctorat, nu scapă prilejul să-i ia peste picior pe examinatori, presupuse cadre universitate extrem de sobre: „Dea domnul să-i faci pilaf într-un discurs fulminant în urma căruia să rămână toți cu gurile căscate și cracii în sus!”. Nu ne putem opri, recunoaștem, râsul în hohote. Remarca imediat următoare este încă și mai și: „Sufletul meu științific este alături de-al tău!” Iar ce urmează este de nepovestit. Și rog pe toți cei care citesc epistola până la final să nu ne certe că n-am ștrangulat niciun cuvânt. Pur și simplu mi-am interzis să mă transform în cenzorul lui Emil în posteritatea sa. Din păcate nu va mai putea fi niciodată vorba de „o beție până la delir”, fie ea și doar într-o frază scrisă cu frenezie de mâna sa. Referința la „Reparata”, binecunoscuta eroină a poeziei sale, este dulce ca mierea. Ce cuplu fabulos de prieteni au fost și fi-vor mereu cât va dura literatura română Șerban Foartă și Emil Brumaru!

20.V. 978

Dragă Șerban,
Aflu, prin amabilitatea criticului C[ălinescu], căruia i-ai trimis rezumatul tezei de doctorat, că-ți vei susține teza (includerea obținerii titlului științific de doctor în filologie!) pe data de 27 mai. Să fie într-un ceas bun! Dea domnul să-i faci pilaf într-un discurs fulminant în urma căruia să rămână toți cu gurile căscate și cracii în sus!

Sufletul meu științific este alături de-al tău! // Iar dacă sunt și femei pe-acolo prin sala aia* a Universității din Timișoara, fute-le imediat după

«20-V-978

Dragă Șerban,

Aflu, prin amabilitatea criticului A[lexandru] C[ălinescu], căruia i-ai trimis rezumatul tezei de doctorat, că-ți vei susține teza (includerea obținerii titlului științific de doctor în filologie!) pe data de 27 mai. Să fie într-un ceas bun! Dea domnul să-i faci pilaf într-un discurs fulminant în urma căruia să rămână toți cu gurile căscate și cracii în sus!

Sufletul meu științific este alături de-al tău! // Iar dacă sunt și femei pe-acolo prin sala aia* a Universității din Timișoara, fute-le imediat după

obținerea titlului!
Căci merită!

În rest, sunt definitiv trist.

Poate ne mai întâlnim cu ocazia Colocviului de poezie preconizat să aibă loc la Iași nu știu când. Nu uita că suntem, vrând-nevrând, prieteni!
Succes și-apoi o beție până la delir,
Emil

*149 – număr care poate indica și pe cel al țâțelor prezente (una din femei, Reparata, având trei!)»

5 Leonid Dimov

Scrisoarea care urmează adaugă o filă în plus la de neuitatul „Spectacol cu Dimov”, volumul de versuri pe care l-am tipărit la „Vinea” în anul de grație 2002. În ea este vorba de un fapt, în genere rar, între doi poeți esențiali, de un împrumut financiar. Leonid Dimov se pregătea de „celebrațiunea” matrimonialului fiecei sale Ileana, dar era în imposibilitate de a strânge suma de care avea nevoie. Apela, însă, cu sficiune adâncă, la un prieten care cu foarte mare greutate ar fi putut să strângă un ban în plus dincolo de ceea ce-i era, fatalmente, necesar pentru sine. Iată modul atât de cermonios, în definitiv, în care reușește să i se adreseze: „îmi iau inima în dinți (nici dinți nu prea am[,] iar inima e cât un purice) și te rog să iterezi, în ipostaza că ai puțință, magnificul gest inițial.” Șerban l-a ajutat. Împrumutându-se la rândul său.

Există, în scrisoare, o frază peste care, de acum înainte, nu se va mai putea sări în scrierea istoriei reale a onirismului nostru. Este aceasta: „N-aș fi îndrăznit a te copleși cu obrăznicia mea dacă, dincolo de oficeri, n-ai însemna pentru mine spiritul cel mai de preț pe care l-am cunoscut.”

Așadar înregistrăm, negru pe alb, că pentru Leonid Dimov, autorul volumelor „Pe Malul Stixului” (1968), „Carte de vise” (1969) ori „Spectacol” (1979), timișoreanul Șerban Foartă a „însemnat”, fără niciun dubiu, „spiritul cel mai de preț” din viața sa.

«Iubite Șerban,

De vreme ce ai fost primul meu finanțator în temerara încercare de a celebra matrimoniul Ilenei, îmi iau inima în dinți (nici dinți nu prea am[,] iar inima e cât un purice) și te rog să iterezi, în ipostaza că ai puțință, magnificul gest inițial. Acum, după uriașe tribulații suntem în pragul celebrațiunii[,] dar „cum nulla pecunia” deci „simili mortuis”[.]//

N-aș fi îndrăznit a te copleși cu obrăznicia mea dacă, dincolo de oficeri, n-ai însemna pentru mine spiritul cel mai de preț pe care l-am cunoscut.

Te asigur că restituirea „sumoidelor” va fi – în decursul acestei toamne – la fel de promptă ca și răsunul domniei tale.

Un respectuos sărut pentru Mia.
Iartă-mă
Leonid Dimov»

6 Nichita Stănescu

Delicatul, imprevizibilul, mărinosul, fascinantul Nichita Stănescu trebuia să fi ajuns, alături Petre Stoica, Anghel Dumbrăveanu ș.a., și încă de ore bune, la Belgrad. Invitația la familia Mia și Șerban Foartă nu putut fi scurtată cu niciun chip.

Firește, Mia nu a mai mers în noua zi, ca în fiecare dimineață, la școala unde era profesoară.

Avea nevoie, ca atare, de o scutire care să-i motiveze absența în fața elevilor.

Și-atunci Nichita, „cu gândul dulce”, a scris dintr-o răsuflare, în versuri, „Doamnei Directoare Deleanu”, „cererea” menită să săvârșească această nobilă faptă.

Doamne Dumnezeule, ce minune că s-au păstrat aceste șiruri scrise dintr-o singură respirație mai ieri-alaltăieri!

«Scutire în versuri/ scrisă de Nichita Stănescu/
cu gândul dulce că Doamna/ Directoare Deleanu/ îngăduiește absența motivată/ astfel (adică prin versuri)/ a Doamnei Maria Foartă//

Vă rugăm doar cu vorbire/ să iertați absența dragă/ a Roșului cel din fragă/ și-a lui I din a fi, Fire//

Nichita Stănescu/ 1970»

Literatura - câmp tactic. Anii 1980

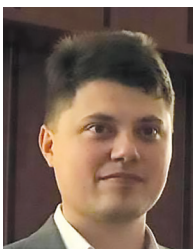
În anii '80, sub un regim comunist ultra-autoritar, oamenii de litere și artiștii deveniseră un segment sensibil, „intrat în atenție” atât pentru potențialul lor de influență asupra publicului larg, cât și pentru riscul de a vehicula idei contrare ideologiei oficiale. Această situație a dus la o supraveghere strictă, coordonată de Securitate, care s-a transformat treptat într-o campanie sistematică de control și cenzură asupra întregii lumi culturale. Dar cum s-a justificat această „necesitate” de monitorizare a intelectualității în epocă și care au fost principalele argumente invocate de regimul comunist? Gândindu-ne la contextul ideologic în care arta apărea drept armă a regimului, trebuie să amintim că, oficial, respectivul regim susținea că oamenii de litere și artiștii trebuiau să fie „angajați plenar” în oglindirea idealurilor revoluției socialiste. Ei erau chemați să illustreze în operele lor eroismul constructorilor noii societăți, să promoveze o viață spirituală superioară, compatibilă cu valorile socialismului. Din această perspectivă, literatura și arta nu erau privite ca simple forme de expresie creativă, ci ca instrumente propagandistice, menite să consolideze legitimitatea regimului și să *educe masele* în spiritul *noii orânduiri*. Însă această viziune nu era împărtășită de toți creatorii din România acelor ani. Unii dintre aceștia au început să își exprime nemulțumirea față de restricțiile impuse, manifestând o subtilă rezistență prin operele lor sau prin refuzul de a se conforma cerințelor politice. Acum supravegherea devine nu doar o măsură preventivă, ci și un instrument coercitiv de eliminare a oricărei forme de deviere ideologică. Securitatea și Partidul Comunist Român (PCR) au justificat nevoia supravegherii artiștilor invocând, printre altele, *insuficiența lor pregătire politico-ideologică*. Mulți creatori erau considerați *incapabili să înțeleagă corect evenimentele interne sau internaționale*, ceea ce îi plasa automat pe o poziție „greșită” în raport cu politica partidului. Această „lipsă de claritate” îi transforma într-o vulnerabilitate pentru regim, deoarece existau temeri că scriitorii și artiștii ar putea fi manipulați de influențele „reacționare” din Occident sau ar putea ajunge să critice, chiar neintenționat, regimul. De asemenea, printre argumentele invocate se număra și existența unor „elemente turbulente” în lumea literară, persoane „cu pregătire slabă”, dar „cu ambiții mari”, care ar fi putut fi ușor manipulate pentru a se angaja în acțiuni ostile socialismului. În realitate, aceste „elemente turbulente” erau deseori cei care, nemulțumiți de constrângerile existente, îndrăzneau să critice autoritățile sau să exploreze teme literare considerate delicate. Orice formă de critică, fie ea subtilă sau directă, era văzută ca o amenințare la adresa stabilității regimului. Un alt motiv de îngrijorare pentru autorități era prezența „intereselor de grup” și a „relațiilor neprincipiale” în lumea culturală. Acestea, în opinia unor exponenți ai regimului, ar fi putut genera *fenomene negative* și *stări de spirit ostile*. Faptul că scriitorii și artiștii formau grupuri în jurul anumitor cenacluri sau publicații era perceput ca o potențială *sursă de comploturi ideologice*, iar supravegherea era menită să dezamorseze aceste riscuri. În justificarea supravegherii apărea și dorința unor creatori de artă și literatură de a obține „cât mai multă popularitate”, atât în țară, cât și în străinătate. Sensibilitatea lor la aprecieri – chiar și exagerate – și nevoia de recunoaștere internațională erau considerate puncte slabe, care puteau fi exploatate de cercurile reacționare din Occident. Teama regimului era că acești artiști și scriitori puteau fi „incitați și antrenați” de forțele externe să se angajeze în activități ostile regimului. De aceea, supravegherea nu se limita doar la monitorizarea operelor literare și artistice publicate în România, ci se extindea și asupra interacțiunilor dintre creatori și străinătate. Aceștia erau atenți monitorizați atunci când călătoreau în afara țării, iar legăturile lor cu organizațiile culturale din Occident erau considerate cel puțin suspecte. De asemenea, orice publicare a lucrărilor lor în străinătate era privită cu suspiciune, mai ales dacă acestea conțineau mesaje critice față de regim. Amintim că în anul 1974, PCR a dat aprobare Securității să deschidă dosarul intitulat „Activitatea dușmănoasă desfășurată de unele persoane în domeniile artă și cultură”. Astfel s-a permis Securității să creeze o rețea amplă de supra-

veghere informativ-operativă în sectoarele de literatură și artă, cu scopul de a identifica și neutraliza orice activitate considerată ostilă. Rețeaua de informatori creată cuprindea și multe persoane cu influență în lumea culturală. Documentele de arhivă relevă că în anii '80, Securitatea avea în atenție peste 1200 membri ai Uniunii Scriitorilor și peste 1700 membri ai Fondului literar. Nu erau uitați nici cei cca 5600 autori de lucrări publicate ori alte 200 persoane care aveau preocupări literare, activând în 237 cenacluri (v. culegere de documente, în: F. Dobre, coord., Securitatea: structuri, cadre, obiective și metode, Vol. 2, Editura Enciclopedică, 2006). Rețeaua informativă cuprindea și scriitori sau artiști care aveau poziții influente în domeniul lor de activitate. Aceștia furnizau informații despre colegii lor, fiind adesea recrutați pe baza loialității față de regim sau a presiunilor exercitate de Securitate. Raportul Corpului de Control din DSS privind activitatea desfășurată de Serviciul V – Direcția I în perioada ianuarie 1986–iunie 1987 (No. 0085725) din 3 august 1987, consemnează mai multe aspecte interesante pe pla-

nul activităților executate nemijlocit. De pildă, rețeaua informativă (doar din București) cuprindea 171 persoane, dintre care 17 informatori, 7 colaboratori, 132 sprijinitori cu aprobarea PCR și 15 gazde case de întâlniri. Dintre membrii rețelei, 136 aveau studii superioare și 35 studii medii. Sub aspectul dinamicii recrutărilor, observăm că în perioada de referință au fost introduse în rețea 42 persoane (40 surse, două gazde) și scoase, în același timp, 26 surse. Raportul mai arată că, în obținerea de informații, majoritatea ofițerilor foloseau „în

bune condiții și cu eficiență” legăturile oficiale cu personalități din rândul creatorilor de literatură și artă, atât din Capitală, cât și din teritoriu. O parte dintre acestea activa în cercuri culturale importante, iar informațiile obținute din aceste medii erau folosite pentru „a stabili dacă există riscuri politice sau sociale în rândul creatorilor de literatură și artă”. Referindu-se și la activitățile specifice din teritoriu, se menționa că supravegherea cuprindea 717 persoane, dintre care, în perioada de referință au fost incluse 212 și scoase 149, iar urmărirea 213, dintre care 100 deschise în perioada supusă inspecției și 104 închise. Rețeaua informativă cuprindea 6339 persoane (2870 cu studii superioare), dintre care: 3029 informatori, 1233 colaboratori, 1540 surse cu aprobarea PCR, 129 rezidenți, cu mențiunea că și în rândul acestora existau scriitori, ziariști și alte categorii cu valoare profesională ridicată. Informațiile puneau în evidență că din exterior continuau să se exercite „acțiuni dușmănoase de o deosebită intensitate și virulență”, prin care se incita la crearea unei mișcări contestatar-disidente și a altor forme de opoziție. Serviciul analizat (V – Direcția I) își desfășura activitatea de cunoaștere asupra 421 persoane aflate în supraveghere datorită „atitudinilor lor politice și sociale necorespunzătoare”, aveau rude ori legături în străinătate, îndeplineau atribuții de protocol și pe linia documentelor secrete sau călătoreau frecvent în exterior. Din Raportul de analiză al aceluiași serviciu asupra activității desfășurate în anul 1982 (MI-DSS-D1 No. 150/MI/0047192) rezultă că pe lângă urmărirea strictă, regimul comunist a instituit și o serie de metode preventive menite să influențeze creativitatea literară și artistică. Era vorba despre informarea organelor de partid, alături de care se folosea și metoda „influențării pozitive a unor elemente”. Securitatea colabora cu diverse organizații culturale pentru a controla orientarea ideologică a creatorilor și pentru a evita posibilele manifestări critice la adresa regimului. Un exemplu relevant în acest sens este influențarea directă a cenaclurilor literare și a editurilor, unde se implementau mecanisme de autocenzură. Conducătorii acestor instituții erau responsabilizați să evite publicarea lucrărilor cu „conținut necorespunzător” sau care ar fi putut fi interpretate ca o critică la adresa regimului. Același document reține că, după desființarea Direcției Generale a Presei și Tipăriților în 1977 (instituție cu rol de cenzură), numărul lucrărilor literare cu conținut critic a scăzut. Acest fapt se datora, conform documentului, creșterii responsabilității conducerilor cenaclurilor și editurilor. Deși cenzura pre-apariție fusese eliminată oficial, controlul post-apariție era strict, iar autocenzura devenea o practică obișnuită în rândul scriitorilor și editorilor. Cu toate aceste măsuri represive, Securitatea nu a reușit să elimine în totalitate opoziția culturală. Deși unii creatori se conformau cerințelor regimului, alții continuau să își exprime nemulțumirea față de dictatura comunistă. În mod subtil, unele opere literare reușeau să strecoare critici la adresa regimului, fie prin alegorii, fie prin teme aparent neutre care ascundeau mesaje profunde. Securitatea observa că influențele externe – în special de la posturi de radio precum „Europa Liberă” – stimulau scriitorii să adopte poziții critice față de dictatură. Aceștia erau încurajați să comenteze negativ realitățile sociale și politice din România, iar discursurile lor începeau să se extindă dincolo de cercurile restrânse, atingând chiar debaterile publice și evenimentele culturale mari. Această disidență era percepută ca o amenințare directă la adresa regimului, motiv pentru care Securitatea folosea vasta rețea de informatori amintită pentru a supraveghea și controla scena literar-artistică. Deși regimul pretindea că acest sistem de supraveghere era necesar pentru a proteja stabilitatea țării, rezultatele obținute de Securitate erau, de fapt, confirmări ale unor realități cunoscute de majoritatea populației. Scriitorii și artiștii erau adesea influențați de mediile externe, dar adevărata problemă a regimului era incapacitatea acestuia de a accepta vreo formă de critică. În final, trebuie spus, supravegherea oamenilor de litere nu a făcut altceva decât să amplifice tensiunile sociale și să alimenteze opoziția intelectuală față de dictatura comunistă. Ceea ce, până la urmă, a și condus accelerat la căderea acesteia...

Flavius PARASCHIV

Străini

cartea străină

Taichi Yamada (1934-2023) a fost un romancier, dramaturg și scenarist japonez care s-a bucurat de o carieră îndelungată și prolifică. Autorul, de pildă, a scris scenariul filmului *Final Take* din 1986. Patru ani mai târziu, în 1990, figurează ca scenarist la pelicula lui Masahiro Shinoda, *Childhood Days*, producție cinematografică care a câștigat numeroase premii la apariție. Yamada a revenit în atenția publicului în 2023, atunci când se lansează filmul independent *All of Us Strangers*. Filmul este regizat de Andrew Haigh și are la bază romanul care va fi prezentat în cele ce urmează.

Volumul *Străini* a fost publicat prima dată în 1987. A fost bine receptat de critica literară din Japonia, fenomen care s-a repetat și atunci când a fost tradus în alte limbi. În România, cartea a cunoscut prima traducere în 2004 la editura Humanitas. Anul acesta, textul primește o bine meritată reeditare, intrând din nou în atenția publicului cititor.

Romanul lui Taichi Yamada are în centru o conștiință chinuită de traumele suferite în copilărie. Hideo Harada, protagonistul, este un scenarist japonez care trăiește într-o deplină singurătate după ce căsnicia lui a luat sfârșit. Hideo a divorțat recent, fapt care a determinat și înstrăinarea de propriul fiu. Personajul, alienat complet de propria familie, se mută într-o zonă periferică a capitalei nipone, încercând să-și reordoneze gândurile pentru a putea găsi un motiv de a întreține din nou jocurile societății. Motivul separării de soție nu are la bază vreun adulter sau vreo neînțelegere familială. Iată, de altfel, ce precizează protagonistul: „Eu am fost cel care a cerut divorțul. La început, soția mea a protestat, dar a recunoscut că singurul sentiment pe care îl mai împărtășeam era indiferența și că se simțea goală pe dinăuntru. Până la urmă a acceptat ideea întrui totul. Am avut ceva neînțelegeri legate de partea financiară, dar, per total, nu a fost un divorț urât. Decât să continuăm acea conviețuire inertă, ducându-ne benign viața împreună, dar separat, am preferat să luăm această decizie care ne-a dat forțe proaspete” (p. 7).

Din nefericire, acest nou început nu a fost benefic pentru Hideo, care se complăce în singurătate, în ciuda unor prezențe feminine care i-au ușurat, cel puțin provizoriu, condiția... În schimb, fosta lui soție a profitat de divorț, din moment ce a răspuns pozitiv la avansurile lui Mamiya, un individ pe care Harada îl considera, într-o oarecare măsură, prieten. Vestea acestei relații nu-l șochează foarte mult, din moment ce acceptă repede și fără obiecții propriu-zise situația.

Acesta este momentul când existența personajului se schimbă. Aflându-se și fără familie și fără vreun prieten alături, scenaristul încearcă să reintre în ordinea normală a lucrurilor, dar într-o zi, în timp ce se îndrepta spre casă, a ajuns lângă o gură de metrou cunoscută, stație care duce către Asakusa, o zonă populară a Japoniei, plină de magazine și restaurante vechi. În această parte a Tokyo-ului a copilărit. Hideo s-a născut într-o familie modestă și obișnuită, dar viața lui s-a schimbat radical în urma unui accident teribil în care părinții și-au pierdut viața. După această tragedie, a plecat din Asakusa și nu s-a mai întors până la divorț.

Această vizită nu promitea absolut nimic, dar intrând într-o sală de teatru, printre spectatori, observă, spre surprinderea lui, o persoană care seamănă izbitor de mult cu tatăl său. Deși inițial credea că este doar o coincidență, Hideo va descoperi repede că respectivul individ este, într-adevăr, părintele lui, care, cumva, a revenit la viață. Mai mult decât atât, la scurt timp după acest contact, va afla că și mama lui vie. Cu aceste...întâlniri, supranaturalul pătrunde în intriga scenariului narativ. Pe măsură ce întâlnirile cu părinții săi continuă, sănătatea fizică a lui Hideo se degradează... Motivul va fi ușor de identificat și are legătura cu această re conexiune cu figurile părintești.

Textul explorează, dincolo de dimensiunea sa supranaturală, modul în care traumele neexprimate și nevindecate pot duce la o alienare a individului față de ceilalți. Relația dintre adultul Hideo și părinții săi este redată cu o autenticitate de reținut, autorul japonez construind o poveste complexă și percutantă. Narațiunea nu surprinde doar impactul emoțional al acestei relații, ci și modul în care ea influențează profund starea interioară și percepția de sine a personajului....

Romanul *Străini* nu este foarte diferit de alte opere literare japoneze din ultimii ani. În schimb, textul este cât se poate de viu prin faptul că surprinde concret și autentic relația copii-părinți.

Emanuel VASILIU

Ea

film

Când a fost distribuit în cinematografele din România în 2014, filmul “Her”, regizat de Spike Jonze și disponibil acum pe Netflix, a atras atenția datorită subiectului novator, acela al unei povești de dragoste dintre un bărbat și un sistem de operare. Asistentul virtual Siri fiind lansat în 2011, tema era atunci una de actualitate, implicațiile etice ale interacțiunii dintre om și sisteme informatice devenind în ultimul timp și mai complexe odată cu apariția ChatGPT și a progresului înregistrat de inteligența artificială.

Încadrat în genul SF, “Ea”, avându-l în rolul principal pe Joaquín Phoenix, îmbină dialoguri inspirate din sfera relațională cu locații futuriste din Los Angeles și Shanghai. În acord cu tema peliculei, directorul de imagine Hoyte van Hoytema a căutat să elimine culoarea albastru cât mai mult posibil, simțind că era prea concret asociată cu genul științifico-fantastic. De asemenea, a fost de părere că eliminarea acestei culori le va da celorlalte o identitate specifică.

În ciuda supratemei de anticipație, primul act al filmului este mai degrabă clasic, înfățișându-ne starea inițială a eroului, definit prin locul său de muncă. Theodore Twombly este angajat pentru a compune scrisori între cunoscuți, iubiți sau rude, folosindu-se de sensibilitatea și de talentul său scriitoricesc în acest serviciu social. În mod paradoxal, deși își petrece timpul exprimând sentimentele altora prin propriile cuvinte, Theodore trăiește o viață relativ izolată, împărțindu-și timpul între birou și apartamentul său. Având un sigur cuplu-prieten, eroul interacționează în timpul liber cu un asistent virtual, ducând un trai specific megalopolisurilor, în care apropierea de alți oameni are loc doar în tranzit. Există și o latură pur umană în caracterizarea lui Theodore: acesta urmează să divorțeze de soția lui, deși o consideră în continuare o bună prietenă.

Actul al II-lea al filmului începe odată cu lansarea pe piață a unui nou sistem de operare, care promite o interacțiune cu grad de personalizare ridicat. Însingurat, eroul apelează la entitatea, care-și va da numele de Samantha. Caracterizat inițial de particularitatea de a învăța permanent, sistemul de operare ajunge relativ repede să îi ofere lui Theodore impresia apropierei emoționale, regizorul și autorul scenariului, Spike Jonze, atribuind conversației dintre om și mașină toate valențele unui schimb alert, amuzant și intim. Învățând inclusiv sentimente, având deschiderea de a asculta și de a exprima orice, “Samantha” devine partenera eroului izolat, a cărui singură altă prietenă, designera de jocuri video Amy (Amy Adams) intră și ea într-o relație de amicitie cu un alt sistem de operare. Într-una dintre conversațiile-cheie ale filmului, care problematizează oportunitatea unui raport om-mașină, Amy îl convinge că dacă această legătură îi aduce bucurie, nu trebuie să-și mai pună probleme etice. Este momentul în care Theodore renunță la orice rezervă, implicându-se complet în relația cu “Samantha”.

Există în scenariu și câteva complicații adiacente, menite să completeze imaginea relaționării om-om și om-mașină. Pe de o parte, eroul dorește să aibă un contact apropiat cu o persoană de sex opus dar o întâlnire la care merge nu are un final pozitiv, Theodore ezitând să promită o revedere. Cea mai provocatoare idee din film, abordând problema inexistenței unui corp al lui “Samantha”, este propunerea sistemului de operare a cei doi să interacționeze fizic printr-o a treia persoană, o tânără femeie, ce, înarmată cu o cameră video și o cască, ar juca, prin corpul ei, rolul lui “Samantha”, dialogul fiind în continuare purtat între Theodore și SO. Experimentul este un eșec, eroul neputând trece peste corporalitatea străină a celei de-a treia.

Cele mai reușite aspecte ale filmului sunt cu siguranță conversațiile dintre erou și “Samantha”, dintre Theodore și amica sa Amy, Spike Jonze reușind să sape adânc în convoluțiunile emoționale ale împărtășirii. În scrierea scenariului, regizorul a fost inspirat de abordarea lui Charlie Kaufman vizavi de filmul său “Sinecdocă, New York”, explicând: “[Kaufman] a spus că a vrut să încerce să scrie toate lucrurile la care se gândea în acel moment – toate ideile și sentimentele de atunci – și să le pună în scenariu. Am fost foarte inspirat de asta și am încercat să o fac în «Ea». Și multe dintre sentimentele pe care le ai despre relații sau despre tehnologie sunt deseori contradictorii.” Spike Jonze îl filmează pe Joaquín Phoenix deseori în prim-plan și gros-plan, oferindu-i posibilitatea unui joc al mimicii și al privirii extrem de versatil. În general, filmul comunică izolarea omului modern în orașele gigantice ale prezentului și viitorului, Theodore fiind, totuși, stăpânit, cu excepția momentelor pozitive din relația cu “Samantha”, de o tristețe atotcuprinzătoare. Interesantă ca propunere este și abandonarea precauției împotriva unui raport cu o inteligență artificială, susținută de imperativul bucuriei ca țintă supremă în viață.

Ioan RĂDUCEA

Limitator 70

distanța focală

Așa după cum obișnuiește de multă vreme, reputatul pictor ieșean Bogdan Bârleanu propune toamna, în preajma zilei de naștere (n. 21 octombrie 1954), o expoziție care să etaleze creația sa recentă. Gazduită de Galeria “Th. Pallady” a UAPR, Filiala Iași, și vernisată la 21 septembrie (vorbitori Maria Bîlașevschi și Grigore Ilisei), expoziția din 2024 poartă un titlu neutru (*Pictură*), așa cum neutre și cumva provocatoare, în nuda lor denotație, sînt și numele pieselor (*Vază albă* pentru reprezentarea unei vase albe etc.).

Intrucît artistul trece în rîndul septuagenarilor (fapt marcat, cu umor, și pe afiș, unde apare un limitator rutier de viteză, cu cifra respectivă), la loc de cinste au fost plasate, pe lîngă pliante și flyere, textul unui crez artistic, o fotografie de atelier (tîcsit de tablouri gata înrămate) și o mișcătoare poză de familie, cu eroul adolescent, cuprinzîndu-și cu brațele părinții – Lucreția și Iftimie Bârleanu, vestitul sculptor.

Simezele caută asocierea peisagisticii cu natura statică, efortul comun fiind cel de intuire a unui spațiu interior, uneori cu rezolvări spectaculoase, așa cum este cazul (în poate cele mai îndrăznețe imagini) cu lamelarele descompuneri verticalizate ale luminii, pornind de la taina priveliștii silvice. O inițiativă, în principiu, impresionistă, înaintînd însă, cu mult aplomb coloristic, către o salutară luciditate cubistă, nu străină de ritmurile abstracționiste ale lui Piet Mondrian (*Toamnă cu mesteceni*). O bună parte din expoziție mizează pe exploatarea acestui filon, alte cîteva peisaje (*Dimineată de iarnă*, încă o *Dimineată de iarnă* – titluri identice!) pîrînd marcate de imensele dezolări și presentimente legate de motivul păsărilor, acelea care năpădesc cerurile în ultimele tablouri ale lui Van Gogh. Echilibrul compozițional datorează mult jocului tonal cald-rece, în cazul unui fundal ocru neezitîndu-se a se puncta vîzduhul cu un soare rozaliu-violet (*Februarie cu vîsc*). Tocmai oscilația între cîteva asemenea laitmotive asigură prestanța unor superioare sinteze, la care ochiul revine cu plăcere, fascinat de clamarea unicului moment plastic, în toată splendoarea încropirii lui fugitive (splendidul *Februarie*, aparent o eboșă).

Însă pentru surprinderea acestui moment nu doar liziere, desigur ori arbori se iau ca pretext, ci și naturi statice cu vase de flori (una dintre ele, cu recipiente pereche, a fost selectată pentru afiș). Exploatarea acestui arhicunoscut motiv pune în evidență o viziune mai curînd neobizantină, cu perspectivă frontală și minimă simulare a adîncimii – tendința există și în peisaje, în care însă adîncimea este potențată de experta dinamică a cromaticii. Mai totdeauna florile, de soiuri indistincte ori inexistente botanic, cum s-a observat, izbucnesc din gîtul vasului într-o explozie (uneori poate prea căutat) radială, pe fond negru nevibrat (seria cea mai coerentă), lucruri de relaționat cu arta lui Ion Alin Gheorghiu, respectiv cu tipicele bitumuri ale lui Gheorghe Petrașcu. Inaderentă tematic, însă inovatoare, amintind de preocupările abstracționiste din anii 1980, stînsă pînă la urmă, este o *Migrație de aprilie* a unui banc de pești, piese geometrice limitate de opacitatea unui mal monocrom, simulînd colajul (și în aceeași nuanță cu ei).

Curioasă limitarea acestui artist, în ale cărui lucrări se pot întrezări forță și viziune, la piese, e drept, de rafinament, însă în cadrul a două-trei genuri, cu păstrarea (însă) a cîtorva motive! Poate că ea este de asociat cu o mistică a impresiei fulgurante, care consumă tot elanul creativ, fără să mai dea timp relevării vastului angrenaj emoțional-volitiv-reflexiv, implicit și reprezentării altor faze ale sale, ca și a eroilor lui...

Marin Mincu, polemistul intratabil (I)

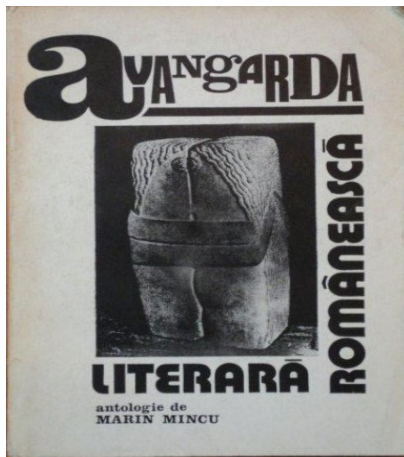
Spirit sistematic, irascibil, narcisist, ritos-doctrinar, o prezență incomodă afișând un aer imperial, informat și inflammat, privit cu reticență, desfășurând orgolios proiecte heliadești, Marin Mincu (1944-2009) a fost, s-a spus cu dreptate, „victimă propriului temperament”. Intemperanță, polemismul, crizele de orgoliu, vanitatea rănită au stârnit reacții de ostilitate și ocultări vinovate; autoritar-provocator, de o teatralitate infatuată, căzând uneori în fanfaronadă, artăgosul critic, cu apetență pentru exces, s-a vrut un independent (declarându-și zgomotos „neatârnarea”) și s-a războit cu impresionismul genez, fără aparat. Paradoxal, deși polemist înfocat, în continuă agitație, cu scăpărări malițioase, a înțeles viața literară ca o competiție civilizată, scriitorii urmând a se admira reciproc. Altminteri, în absența polemicii, literatura ar sucumba „în propria-i penurie ideatică și estetică”. Descoperitor de talente, animator de cenacluri, propunând exegeze de pionierat (surdinizate), lansând și teoretizând concepte (intrate, clandestin, în limbajul curent al criticii, ca sintagme obștești), forjând, cu tenacitate, un sistem critic, Marin Mincu a fost, în câmpul literar, *un vector de opinie*, trecând de la perspectiva arhetipală la „epoca semiotică”, impunând, confiscat de teorii în vogă, grila textualistă. Ignorat, răstălmăcit, uitat, ca „lapsus voit” în „bibliografia textualistă” (Mincu 2011: 251), făcând din *heliadism* (ca *stil creator*) o coordonată tipologică a literaturii noastre, revendicând priorități, victimizându-se și văicărindu-se, denunțând cazurile de plagiat, mai mereu belicos, Marin Mincu are de luptat, în posteritate, cu o imagine răuvoitoare, construită de vrăjmași ireductibili. Or, polemica a fost „modul său bărbătesc de a-și face cunoscuțe ideile” (Crețu 2011: 5).

Un vechi proiect, mereu amânat, devenit, prin jocul întâmplărilor, o depoziție testamentară, a prins chip editorial prin bunăvoința celor de la *Compania* (regretata Adina Kenereș, mai exact) și stăruința lui Bogdan Crețu, universitarul ieșean îngrijind ediția, prefațând opul și semnând, informat și prob, notele și comentariile trebuitoare. E vorba de un volum masiv, intitulat *Polemos* (*Duelul cu/în idei*), aparținând bătaiosului Marin Mincu, mereu „pe baricadă”, cu reacții prompte, ezitant însă în a încredința tiparului manuscrisul. În ultimii săi ani, se știe, Bogdan Crețu i-a fost aproape și, astfel, avem la îndemână o veritabilă antologie a intervențiilor criticii, risipite în timp în varii publicații, polemic în mai toate împrejurările. O carte scrisă „prin enervări”, zicea Adina Kenereș și, evident, nu greșea. Totuși, o carte care invită la dialog, așa cum și-a dorit mereu Marin Mincu, un protagonist cu explicit (zgomotos chiar) rol actanțial, condamnând „tăcerea ambiguă” ori critica „învăluită”. Bătăliile lui, purtate cu mare energie polemică, vădesc că omul Mincu, dificil, incomod, revendicativ, orgolios (firește) și „imposibil” (cum l-au văzut unii) s-a vrut *un critic de direcție*. Având parte de numeroase răstălmăciri, bagatelizări, de nerecunoașterea unor merite reale (paternitatea unor idei, de pildă), Mincu a fost, înainte de orice, *un critic independent*. Iar artăgul polemic l-a încercat de timpuriu. Dacă intuiția nu poate fi substituită de metodologie, metoda, credea ferm Marin Mincu, asigură „un plus de adecvare”. Presupusa adecvare nu l-a ferit însă de erori. Marian Victor Buciu pornise la vânatoare de „confuzii” (Mincu detectase doar un „onirism decorativ” la Dimov, ca să pensăm un exemplu), N. Manolescu denunțase interpretările „aberrante” din eseul barbian, ca să nu mai pomenim alte observații (cazul volumului dedicat Avangardei românești, util, recunoștea strepezit Manolescu, dar „fără idei personale” etc.).

Să ne amintim că în textele de tinerețe se lupta cu „monștrii” epocii, un Paul Georgescu („critic bulevardier”) ori S. Damian, vestejind oportunismul, dogmatita, ventilând climatul exegetic. Mai apoi, *abordarea metodică*, șansa unor teme în discuție documentări (vezi norocosul sejur italic) i-au îngăduit intervenții de ecou, purtate chiar cu „insistență pedagogică”, observa – îndreptățit – Bogdan Crețu. Cartea despre Ion Barbu (*Eseu despre textualizarea poetică*, 1981) a primestit exegeza și a impus o direcție. Fiindcă, scriitor polifonic, traversând dezin-volt genurile, Marin Mincu a fost un experimentalist. Practica scripturală, ca temă obsesivă, nu e redusă, însă, la *techné*; el vrea să afle „sângele scriiturii”, pornind în căutarea sinelui, prin asumarea existențială a textului. Textualismul însuși, depășind modelul tel-quelist, devine o categorie existențială. Cercetând poezia barbiană, Mincu descoperă „mecanismul” textualizării poetice și inaugurează, spunea Bogdan Crețu, „spațiile Mincu”. Opera sa, ca „sistem planetar filotextualist” (cf. Monica Spiridon), ni se înfățișează „sub două zodii” (diferite), eseul dedicat lui Ion Barbu fiind borna care marchează, prin aventura semiotică, o serie de redefiniri, fără a părăsi temele tari din volumele anterioare (*Critice, Poezie și generație, Repere*). „Etalonul textual”, se știe, a fost aplicat cu larghețe unor postbarbieni. Chiar paradigmaticul Nichita, deși un intuitiv, intrase în „faza semiotică”. E drept, deși s-a bătut pentru omologarea

noilor veniți, întâlnirea cu optzecismul a fost „ratată”. Și, în consecință, rolul lui nu s-a bucurat de fireasca recunoaștere. Interesat de avatarurile poeziei românești, de saltul Conștiinței poetice (de la adamism la textualism, prin radicalizare acută), de istoria poeticității (sau, cum asertiv scrie Mincu, de *avansarea ei*), criticul s-a lansat în numeroase polemici, războindu-se, îndeosebi, cu „sofismele” manolesciene, semnalându-și cu insistență *prioritățile*. Fie că e vorba de neînțelegeri / opacități terminologice (experimentalism / avangardism), de chestiunea revizuirilor ori problema Canonului, de patrimoniul cultural vs globalizare, de mizele culturale majore (universalizare) ori de frontul intern (douămiismul, cenaclul *Euridice*), Mincu se simțea obligat să intervină. Și o face într-un orizont certitudinal, reimperspăndu-*ne memoria*, contabilizând meticolos și orgolios pionieratul: caracterul inițiativ la Sadoveanu, meritele în eminescologie (exegeza *Luceafărului*), denunțând „împrumuturile manolesciene” (autorul *Istoriei critice* înfruptându-se „pe furii”), rostindu-se apăsător asupra demitizărilor (Eugen Negrici fiind „un predicator steril”) ori inscenând execuții publice (I.B. Lefter, Gh. Crăciun, Daniel Cristea-Enache). Să notăm imediat că Marin Mincu are forța de a recunoaște meritele adversarilor. „Canonizatorul”, maratonistul N. Manolescu s-a impus prin intuiții seducătoare, continuitate, „impact receptiv”. În fond, Mincu nu duelează cu anumite persoane, ci cu anumite idei. Iar „războiul” cu Manolescu, precizează Bogdan Crețu, e de fapt o confruntare între două sisteme critice.

Prin vastitatea și varietatea proiectelor, prin aplomb și orgoliu (instaurator, artăgos, cu țafne insurecționale, cum s-a spus), Marin Mincu a fost așezat, nu fără temei, sub emblema *heliadismului*. Citind lăcomos, insașiabil și scriind cu hărnicie, dobândind, iute, autoritate de *magister* (recunoscută, printre alții, de Nichita, de pildă), cu un zgomotos simț al proprietății și al priorităților de tot soiul, cu preocupări multiple, îmbrățișând semiotica, avangardismul, textualismul, dar fiind, deopotrivă, poet, romancier, traducător, istoric și, evident, critic literar, el s-a impus prin febrilitate, disponibilitate și înalt profesionalism. Scrișul său, fie că aduce la rampă un actant draculesc, fie că flutură îmbietor steagul textualizării (ca metodă) sau divulgă visul „cioranizării” (în sensul câștigării autonomiei) impune prin saturație livrescă și rafinat turism intelectual. Fiindcă, să nu uităm, Marin Mincu, doritor să lase *urme*, a câștigat „pariul cu Italia”; cele mai mari edituri din peninsula l-au tipărit iar criticul, sfidând somațiile lui Avalor, a refuzat cetățenia, „funcționând” ca un eficient ambasador cultural și colecționând, în timp, numeroase și importante premii (începând cu premiul *Eugenio Montale*, în 1989). Iată, succint, câteva performanțe de ecou, surdinizate acasă. Sau chiar ignorate, în pofida unui evident precursoriat, pe numeroase fronturi.

A pregătit, la noi, fondul apercceptiv, publicând *Semiotica literară italiană* (1983), având interlocutori faimoși. În colaborare cu Marco Cugno, preocupat de difuzarea culturală, a tipărit *Avangarda literară românească* (1983), traducând cu hărnicie și îngrijind numeroase ediții. Plăcerea de a disloca locurile comune, răsturnând tezele de circulație, e vizibilă și în *Moartea la Tomis. Jurnalul lui Ovidiu* (la *Bompiani*, în 1997, prefațată de Umberto Eco; tradusă la noi în 2005). Părăsind Roma, „un *locus* de desfrâu”, Ovidiu își provoacă exilul; exaltând, sub vraja unui polemism mascat, „lumea barbarilor”, Mincu cade, glorificând „revanșa”, în tezism ideologic (cf. Mircea A. Diaconu). După cum, ofertând piața internațională, *Jurnalul lui Dracula* (direct în italiană) ar exploata „ereditate vampirică” (Iovănel 2021: 260), denunțând o mitologie la modă, ignorând tradiția stokeriană.

Marin Mincu deplângea și acuza, ca și Adrian Marino, „epoca de foiletonism” (lax) pe care o traversăm cu voioșie, seduși de eseismul sprinter. Pricină pentru care teoreticianul va dezvoltă, ostentativ pentru unii, prea îndatorat surselor, zic alții, perspectiva semiotică. Începând cu monografia dedicată lui Ion Barbu care

se dorea un „eseu despre textualizarea poetică” (1981), criticul impune și la noi un concept în vogă, cel de *text*, suspectat de inflație și de extensie semantică. Negreșit, fiecare scriitor e textualizant câtă vreme *textul* este „un mod de existență al scriitorului”; dar operația ca atare implică conștientizarea acută a procedurii, fiind vorba de un textualism lucid și autoritar. Marin Mincu a fost printre pionierii noștri în această ofensivă a textului, raționalizând discursul, încrezător în metode și sisteme. Bineînțeles, contactele din „străinie” au fost rodnice. Dar aportul criticului n-a fost unul mimetic, după cum, blamând „buruieniișul liricoid” ori metaforita, pledând pentru autoreflexivitate și „corporalitate”, el a temperat excesele în această bătălie. Poezia textului nu trebuie să devină textul poeziei, ca scop în sine, eclipsând starea activă, literatura vie. Textul e și metatext, simultan, dar dacă evoluția literaturii (în sensul conștientizării procedurilor, a „tehnologiei” artistice) devine singurul conținut de comunicat, criza se adâncește iar alienarea nu e doar o primejdie virtuală.

Poeticitatea, zicea imperial Marin Mincu, înseamnă conștientizarea actului poetic, o prezență conștientă în scriitură, o „feroare autocontrolată”. Ea poate fi o grilă evaluativă (pe care a impus-o autoritar în impozanta sa *Panoramă*). Întrebarea de neocolit privește, însă, validarea estetică. Mincu poate blama, într-un context poetocentric, receptarea empirică, tradiția restrictivă, „starea difuză de sensibilitate”, lăncezeala metodologică, urechismul și mimetismul, neoimpresionismul ș.a., recunoscând că sensibilitatea receptivă a epocii s-a schimbat. Ceea ce l-ar îndreptăți să urmărească „diagrama evoluției poeticității”, asumându-și „riscuri programatice”. Și recomandând o lectură calmă.

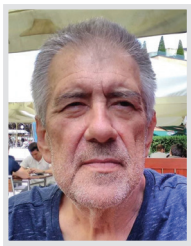
În *această panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea* (Pontica, 2007), ca tip de istorie a unui gen literar, antologatorul miza pe nume „noi”, făcând „să avanseze poeticitatea”. El, bransat la actualitatea vie, moșise la cenaclul *Euridice*, „douămiismul”, vestind o nouă generație (v. *Generația 2000*, în 2004), prefigurând „alt câmp de tensiuni semiotice”, subminând optzecismul. Și rămâne, peste ani, „principalul teoretician al acestei generații” (Iovănel 2021: 174), acceptând, finalmente, că realismul autenticist este preferabil „universului de carton” al textualismului.

Mincu, mereu circumspect, oficiază pe un ton apodictic-solemn, intrigat că ecoul cuvenit întârzie. Acuzând neoimpresionismul manolescian („debusolat”) și absența preocupărilor sistemice, el răvnește, de fapt, la autoritatea cronicarului de la *România literară*. E pe fază și scrișul său poartă, inevitabil, o „electricitate temperamentală” (cf. Gh. Grigurcu), sancționând cu aplomb absența unor discuții teoretice, lipsa de idei sau cea a difuzării sincrone, ne-universalizarea noastră. Chiar dacă scara de valori propusă își dezvăluie unele neglijențe și partizanate, pentru Marin Mincu un canon în afara axiologiei nu e de conceput. Canonul, folosit de unii ca o „cheie franceză”, rămâne „un operator prin excelență axiologic” (Mincu 2011: 242). Iar tăcerile, ocolind diplomatic eșecurile, nu pot fi „o indicație de valoare”.

Ne vom întreba, așadar: poate fi poeticitatea unicul criteriu? Putem zice că doar cei 94 de poeți reținuți de Marin Mincu, înghesuți în cele 11 categorii taxonomice posibile, contează? Putem crede că această „lectură coerentă” (indiscutabil!) asigură justetea unei afirmații făcută chiar de orgoliosul critic (și poet, cum se știe, absent însă) potrivit căreia „cine nu este aici nu este important”? În fine, titlul propus, panoramând poezia noastră în secolul trecut parcă ar promite, totuși, altceva...

„Biblia” lui Mincu (cf. Călin Vlasie) asta viza, antologatorul fiind convins că scrierea ingenuă e lipsită de autenticitate. Motiv pentru care evaluarea critică, acoperind un secol de poezie, de la reformatorul Al. Macedonski (văzut ca „poet de frontieră”) până la Cristian Popescu lasă pe dinafară poeți importanți (taxați drept versificatori sânguincioși, beneficiind de supra-mediatizare) și închipuind, sleind filonul textualist, un tablou axiologic pretins valabil (în sensul corectitudinii). Procesul ca atare (de la liricitate la poeticitate) e real, conștientizarea e în ofensivă, dar, credem, urmele scriptice (fie și hiperintelectualiste) nu asigură automat rezistența estetică; ne aruncă, mai degrabă, în brațele unui (alt) manierism, deja obosit. Fiindcă cei care contează sunt poeții paradigmatici. Sau măcar puternic personalizați. Or, sub umbrela generației și a etichetologiei la modă, aderența poate fi mimată; iar simulanții, în pofida unor constrângătoare evidențe, se strecoară în Istorie și Antologii.

Ultima sa „ispravă” editorială evidențiază tocmai „gradul de participare la efortul de schimbare a discursului”. Oare *avansarea poeticității* (criteriul folosit) este un garant estetic? Devin textele cu pricina brusc poezie? Bineînțeles, selecția operată salvează esteticitatea și până la urmă tot valorizarea canonică triumfă.

Poveste despre avangardă și manifestele ei

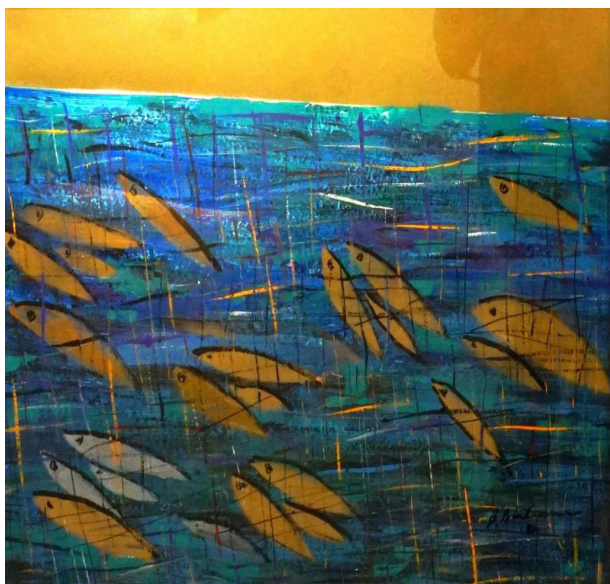
(poveste fără personaje ... - sau, dacă vrei, cu personaje... puține și... episodice...)

Mai întâi de ce cred că e nimerit un asemenea mod... epic... și... tradițional... de abordare? Pentru că despre avangarde se discută astăzi cu atîta seriozitate, cu atîta... solemnitate, cu atîta țeпошеніe (recunosc, chiar eu am căzut în păcat...) încît dacă stai bine să te gîndești asta înseamnă nici mai mult nici mai puțin decît... negarea avangardelor! Mă rog, a spiritului avangardelor. Pentru că acest spirit pleacă în primul rînd de la negație, iar negația este opusul... (vezi bine)... afirmației... Dar modul în care se vorbește despre avangarde astăzi este unul perfect afirmativ, decurgînd dintr-o poziție cît se poate de hotărîtă și atotștiutoare... Or, în momentul formulărilor manifestelor avangardelor nu exista - nu putea să existe! - convingerea că se va ajunge la o impunere definitivă și irevocabilă. Manifeste literare, manifeste ale artiștilor din celelalte arte, manifeste politice - pentru cei care le lansau erau mesaje puse într-o sticlă și aruncate în ocean - pentru mulți pînă și oceanul era necunoscut...

În nici un caz în momentul lansării nu se știa că avangardele vor deveni obiect de studiu ca oricare altul. (De altfel au existat nu puține mișcări de avangardă care s-au stins, lipsite de ecou, despre care astăzi nu mai vorbește nimeni. Nu toate manifestele au avut ecou! Nu toate buteliile lansate în mare au ajuns la destinatari...)

Spiritul avangardelor a fost în primul rînd răsturnare a ceea ce ajunsese să fie luat prea în serios - pentru că părea tiranic, părea definitiv... - ceea ce ajunsese să fie considerat bătut în cuie pentru totdeauna - piramidă a lui Keops a gîndirii și simțirii. Avangardiștii constatau că era necesar să mai scuture puțin rigiditatea celor care gîndeau cam cum gîndesc astăzi cei care se ocupă de avangarde. Să scuture puțin pomul cunoașterii.

Este drept că acum cei care se ocupă de avangarde și au ajuns pe locul ocupat altădată de cei pe care avangardiștii de diverse proveniențe voiau să-i zgîlție pot susține că avangardele n-au fost avangarde - adică n-au răsturnat, n-au demolat, n-au

sfidat... E adevărat că umanitatea absoarbe tot, se obișnuiește cu toate, iar ceea ce acum 100 de ani era de avangardă acum e recuperat complet și își găsește locul pînă și în cele mai banale încercări literare. Bob Dylan, deținătorul unui surprinzător (dar nu mai puțin meritat) premiu pentru literatură are în poezia sa numeroase pasaje care pot fi oferite ca exemple de poezie... de avangardă... Suprarealismul a ajuns pînă și în reclame și nimeni nu mai este scandalizat. Deci nu i se mai poate atribui un caracter distructiv, revoluționar etc. Așa poate să pară dacă crezi că pămîntul e plat și că dimensiunea istorică nu există... Dacă vezi totul la timpul prezent da, avangardele, fiind cu totul asimilate, n-au deranjat, n-au dislocat nimic...

Începuturile se pierd, ca în multe alte procese istorice, în negura timpului... Au existat mereu nesupunere la norme, inovații, respingerea celor ce au fost, dorința de nou, de altceva. Dar dacă e să ne referim la avangardele care s-au afirmat de la început ca inițiative moderne, inovatoare în artă, care nu mai țin seamă de ce a fost înainte, care demolează pentru (eventual) a construi, deci la cei pe care un important grup de neoavangardă din Italia, *I novissimi* sau *Grupul 63*, îi numeau avangarda istorică, trebuie să începem cu Marinetti (Filippo Tommaso) care pe la începutul veacului trecut publica *Manifestul futurismului*. Asta se întîmpla, pentru a fi tipicari precum mulți din actualii apologeti, în franceză în *Figaro*, la 20 februarie 1909 (ceea ce i-a asigurat o largă audiență) după ce apăruse pentru prima dată în italiană în *Gazzetta dell'Emilia* din Bologna cu cîteva zile mai înainte (în 5 februarie 1909).

Totuși, pentru că este vorba de manifeste, nu putem uita că încă din 1848 termenul a fost folosit pentru un text care pare să le fi molipsit cu spirit demolator pe toate cele care i-au urmat. E vorba, e adevărat, de un manifest politic - cu numeroase și tragice reverberații în întreaga societate *y compris*, bineînțeles, și mediul artistic. E vorba de... *Manifestul comunist al lui Marx și Engels*...

De ce insist asupra unor date calendaristice? Pentru a arăta că manifestele au o tradiție. Ele au evoluat în timp pe mai multe paliere. Și pentru a înțelege corect ceea ce exprimau trebuie clasate în contextul vremurilor lor.

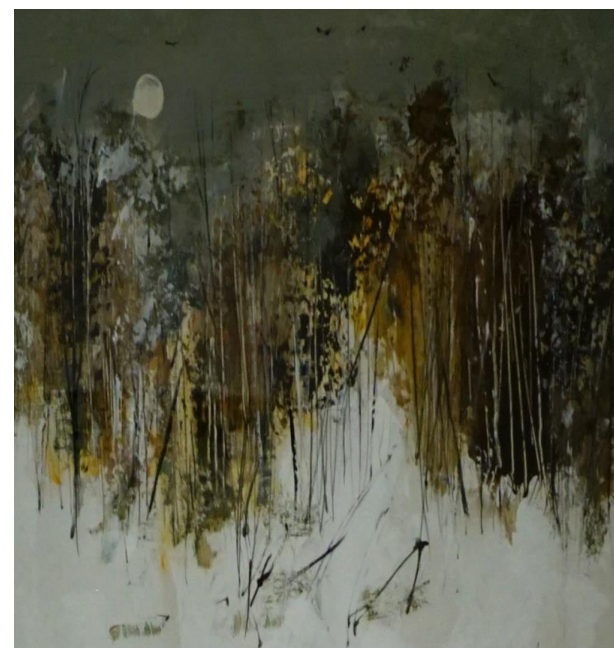
În plus aceste date marchează - începuturile unui gen... literar... Acela al literaturii manifestelor.

Secolul trecut a fost secolul manifestelor. Literare, artistice, politice. Așa cum am mai scris în urmă cu mult timp manifestele constituie o literatură aparte - uneori interesantă în sine, mai interesantă cîteodată chiar decît produsele artistice pe care le anunță! Manifestele anunță - prefațează, enumeră intenții, ceea ce ar trebui să urmeze... Sînt programe - respectate apoi, în practica artistică, mai mult sau mai puțin. Toate manifestele sînt, în intenție, prefețe ale unor mișcări viitoare, ale ceea ce ar trebui să devină mișcarea. (E drept că cercetători ai fenomenului vorbesc și de două evoluții artistice în care manifestele au apărut după ce direcțiile respective luaseră naștere în fapt: ar fi vorba de cubism și expresionism...).

Avangardiștii din arte nu au fost străini de avangardele politice. Deși lucrul a fost negat uneori pentru a sublinia independența culturii... artistice față de politic. Mișcările politice „revoluționare” din prima jumătate a secolului trecut, cele care rupeau cu politica de pînă atunci, erau bolșevismul și fascismul. Avangardiștii din arte au fost atrași de avangardismele din politică. Futuriștii italieni s-au aliat cu fascismul italian - Marinetti l-a susținut pe Mussolini. Alți futuriști au trecut la cealaltă extremă. Maiakovski face tranziția de la *Norul cu pantaloni* la versuri în care îl cîntă pe Vladimir Ilici și pașaportul sovietic. Cei mai mulți avangardiști au înclinat însă, e adevărat, spre stînga. Suprarealiști au intrat în partidul comunist. Unii chiar i-au dedicat poezii lui... Stalin!

Avangardele au urmat (rar au... prefigurat) mișcări cu rezonanțe în planurile profunde ale disciplinelor umaniste. Erau în legătură cu realități esențiale. Dada dislocă instrumentul de comunicare: logica limbajului poate fi înlocuită cu separare și reconfigurare a instrumentelor lingvistice. Cu vintele eliberate de sens.... Decupate și rearanjate...

Suprarealiștii păstrează logica, dar acesta devine o „logică a subconștientului”. Visul (explorat și de romantici) și dincolo de vis, eliberînd și explorînd profunzimile, devine materie valorificată poetic. Un grup ca acela de la „Le Grand Jeu” se intersectează și se suprapune în multe locuri cu suprarealismul prin accentul pus pe extrasenzorial pe... intuiție etc. Jumelajul se desparte mai ales la experiențele cu droguri ale celor din jurul lui Rene Daumal...

Universul suprarealist ne duce cu gîndul la revoluția în explorarea psihicului întreprinsă de Freud. Cercetătorii n-au prea extins căutările în această direcție - cu puține excepții. Oricum, cele două revoluții sînt contemporane. Au depășit căi bătătorite în aceeași perioadă...

Iată așadar procesul comunicării și investigarea psihicului uman puse în legătură directă cu Dada și Suprarealismul.

Atunci cînd lumea părea să fi încremenit în granițele statelor naționale, naționalismele au ieșit din matcă, au dat pe dinafară, au provocat celor două abatoare mondiale... Avangardele n-au avut nicio legătură cu delimitările frontierelor. Avangardele aveau în vedere întreaga lume care gîndește. Dar după modelul „și noi avem faliții noștri” destui caută să arate că avem avangardiști... naționali... Avangarda a fost/este o mișcare a lumii eliberate de limite, pentru avangardă nu au existat... etnii, cetățenii, nu există granițe - și nu pot exista granițe. Națiunile s-au eliberat nu pentru a fi supuse încă o dată constrîngerilor - de data asta naționale. Spiritul avangardelor a fost despre libertate - și atît...

Manifestele avangardelor au fixat jaloane în existența frămîntată al secolului trecut. Ele sînt legate direct de anumite grupări artistice, cultural-politice șamd. Litera lor a fost program pentru artiștii afiliați. De cele mai multe ori au avut ca punct de plecare negări categorice, brutale - necesare pentru a mișca limitări reale sau imaginate. Să nu uităm însă că ele au deschis drumuri nebătătorite și pentru mulți oameni de cultură și de artă neafiliați. Au deschis orizontul pentru spirite creatoare care nu și-au afirmat aderența la vreun manifest - și asta cred că este principalul lor merit. Mișcările strict catalogate, definite, inventariate, arhivate (futurism, dadaism, suprarealism șamd.) au devenit obiectul de cercetare, uneori de adorație, de fetișizare al unei categorii de inițiați. Într-un cuvînt s-au... „muzeificat” - pentru a folosi termenul unui contemporan implicat în ținerea în viață a avangardelor (Eduardo Sanguinetti). Dar ceea ce nu mai poate fi înregimentat este spiritul liber căruia - și avangardele i-au deschis căile în lumea de astăzi... Societatea deschisă e posibilă și datorită existenței avangardelor.